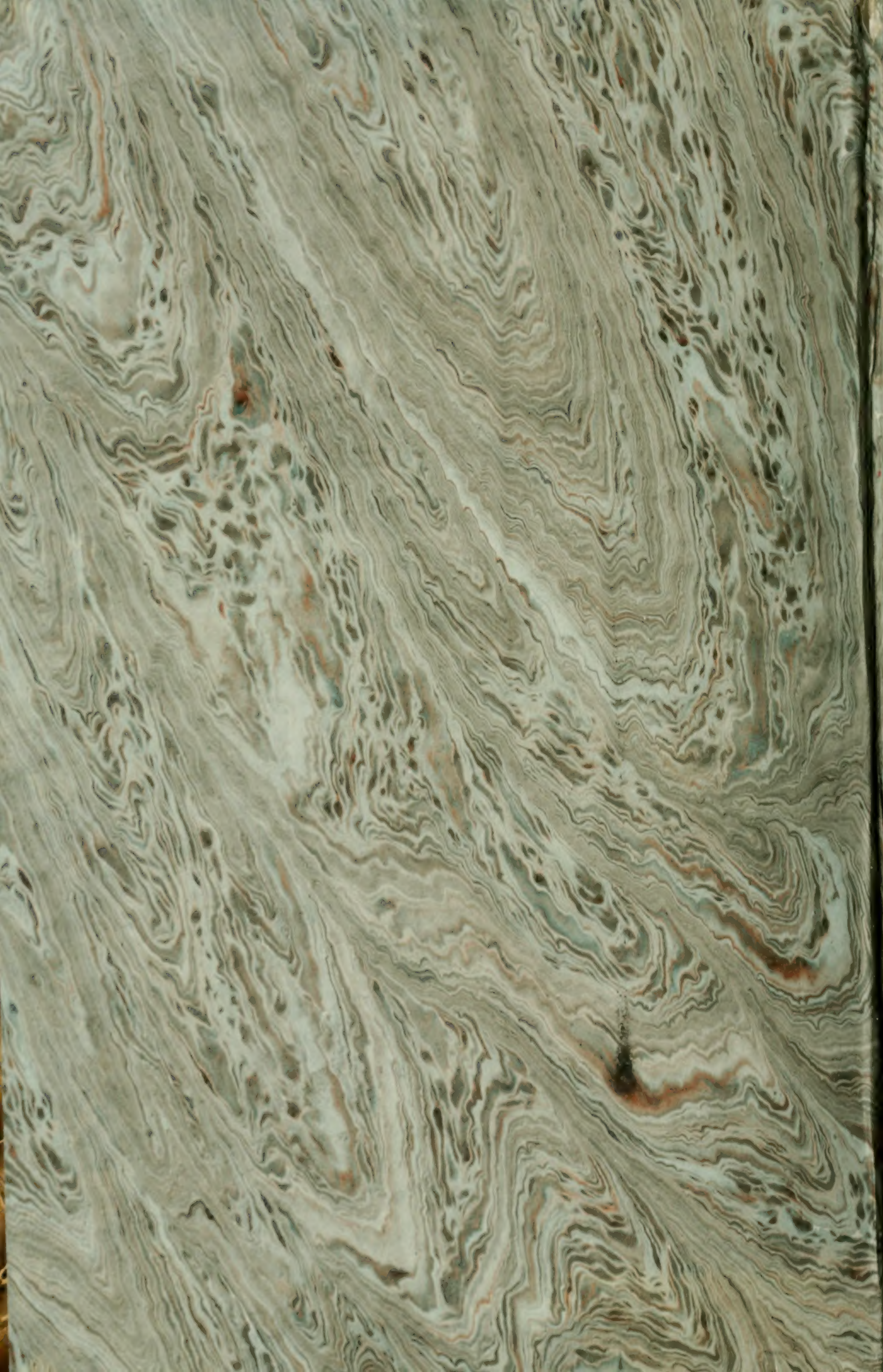






ERASME

Coloquis familiars

(SEGONA SÉRIE)



Ara per primera volta publicats en catalá.

Traduits y anotats per

J. PIN Y SOLER

BARCELONA

Llibreria L'AVENÇ, Rambla de Catalunya, 24

1912


LIBRARY
SEP 23 1966
UNIVERSITY OF TORONTO

COLOQUIS FAMILIARS

ERASME

Coloquis familiars

(SEGONA SÉRIE)



Ara per primera volta publicats en catalá.

Traduits y anotats per

J. PIN Y SOLER

BARCELONA
Impremta d' Henrich y C.ª, Córcega, 348
1912

NOTES PRELIMINARS

Al donar avuy aquesta segona sèrie de *Coloquis d'Erasme*, ens abstenim d'entrar en nous detalls biogràfichs y bibliogràfichs, dihent senzillament a qui no hagi llegit les Notes Preliminars de la sèrie anterior, a qui ignori 'l lloch eminent que Erasme ocupà entre 'ls promotors del *Renaixement*, que cerqui 'l *Breu Comentari* sobre la seva vida y obres estampat com pròlech de la nostra traducció del *Encomium Moriæ*, o encara millor que llegesca altres *Estudis* (tots de major mèrit) referents al personatge en qüestió, al seu temps y a les idees regnants a l'Europa culta mentres ell vivía. Son nombrosíssims y la major part los trobarà assentats en la *Noticia Bibliogràfica* qu'acompanya la traducció de que parlem, publicada per la *Societat Catalana de*

Bibliòfils. (B. Imp. de Henrich y C.a 1910.) Entrem donchs en materia sense més preàmbul, presentant a la consideració del lector un primer Coloqui, que, en lo text original porta per títul:

1. Diluculum, traduhit per nosaltres: *A punta de día.* — Es una conversa bonatxona entre dos companys, una enrahonamenta tranquila, un elogi de la bona costum de saltar del llit a l'eixí 'l Sol, l'apología d'un fervent adorador de la rosada Aurora.

Los interlocutors son: un jovenet gran amich d'aixecarse tart y un seu amich a qui plau matinejar. Enrahonan un y altre reposadament, extasiantse 'l jovenet sobre les dolçors del dormir de día, fentli l'altre objeccions molt encertades sobre la conveniencia d'aprofitar les hores matinals pera enriquirse l'esperit. Com en totes les *Declamacions* del 1500 s'hi llegeixen noms mitològichs, cites de filosofs y de llibres antichs, que semblan denotar cert pedantisme; no n'hi ha la menor engruna. Pedantisme es voler passar per savi citant fets o noms que 's suposan ignorats pel més gran nombre, y al sigle setzè tots los lectors a qui Erasme 's dirigía sabíen de qui y de què 'ls parlava.

2. PSEUDOCHEI ET PHILETYMI, al qual donem per titul *L'art de mentir,* es un Coloqui que en llatí porta dos noms de persona, dos noms inventats, noms d'hellenista: l'un vol dir amich de la veritat, l'altre, trapacer. Lo posem pera fer parella ab l'anterior; car també està escrit en *modo joyós,* inventat un día que 'l sensitiu y mudable Erasme devía trobarse d'humor placévol. Lo bon Filetimi, de la seva fàula, s'indigna de les embusteríes que Pseudoqueu s'empesca, y aquest, s'esforça ab cínica xerrameca pera sostenir l'estranya tèsis de que saber dir mentides es un art que requereix estudi. Sobre si la Veritat es tant o quant convenient, si les embusteríes son més o menys difícils de lo que la gent se pensa, diuhen tots dos coses per demés plahentes, se contan fets y aventures en extrem vulgars, pero que tenen per nosaltres, llegidors d'ara, l'encís d'una novetat pòstuma.

La finalitat del Coloqui en qüestió no pot ser més moral, es de fer aborrir la mentida; pero com sía que una de les déries d'Erasme era la d'invectivar los marxants, mogut per la seva antipatía, fa que l'apologista de la mentida, dels embolichs, farces y truferíes, resulti un home de negocis, un marxant, un individu, que segons se veu, feya tots los oficis: era truchimàn, *comissionista*, corredor

d'orella, sensal, armador o *consignatari* qu'avuy ne diríem.

Desprès d'aquestos dos Coloquis tranquils, ne posem un de llamps y trons:

3. EMENTITA NOBILITAS o sía *Falsa noblesa.* — En ell Erasme hi fueteja los qui sense mèrits personals, sense virtut, volen ferse passar per homens de qualitat... y al fuetejar lo ninot grotesch que ha inventat pera ferne 'l protagonista de la seva fàula, dona, d'esquitllevit, qualques vergassades als qui otorgan la falsa noblesa, als qui se n'engallan, als qui son comensals dels nobles rohíns, als qui vihuen en llur intimitat.

Dihem qu'es un Coloqui de llamps y trons, no perque s'hi faci la menor alusió a cataclismes atmosfèrichs, sino perque tothom hi es rabejat pel copiós ruixim de sarcasmes que Erasme hi fa plòure. Fins ne surt xop un pobre *hidalgo,* que ningú pressentía, y que l'autor porta no se sab d'hont pera dirne qu'es un presumit y un belitre.

Dintre 'ls Coloquis Erasmians en *modo furiós* «Falsa noblesa» es una cosa altament pintoresca, pujadíssima de color, una vera flamarada. Més que una joguina del Renaixement sembla una sàtira mitg-eval, una escriptura de

cent anys anterior a l'any en que fou probablement escrita (1525?).

4. Coniugium impar. *Deplorable unió, o sia Una parella mal assortida*, que ve després, es d'igual farina si bé pastat ab major delicadesa.

Y a propòsit d'aquest y dels altres Coloquis, es convenient fer observar que pera comentarlos potser deuría bastar la traducció de lo que l'autor en persona 'n diu en *De utilitate Colloquiorum* (Basileæ. Anno 1526-12 Kalend Junias) però resulta que 'l seu comentari es molt sovint insuficient. D'uns coloquis Erasme 'n dissimula o atenúa l'intenció absconsa, d'altres ne dona una interpretació que no es del tot justa, o per l'inconsciencia positiva del qui escriu coses simbòliques (respecte a les variades interpretacions a que poden ser subjectes), o perque ell veya les seves invencions de massa aprop y ab les idees y 'ls prejudicis del qui les ha viscudes. Així, per exemple, de *Coniugium*, Erasme 'n diu senzillament «que no més ha volgut posar a la vista del »públich la stulticia dels pares qui al prometre »llur filla s'atenen principalment a la quantía »del dot sense inquirir si 'l nuvi està o no »tarat de certa malaltía més nociva que la »lepra. Eixa manera de fer (continúa) es avuy

»día molt usual, tothom la segueix, y no »obstant, res hi ha de més funest per l'esposa »y la seva descendencia».

Es positiu que *Coniugium* comporta eixa finalitat, però salta als ulls de qui més aclucats los tinga que Erasme no solament avisa 'ls pares qui conclouhen matrimonis pera llurs filles, sense curarse de les tares físiques de llurs futurs gendres; sino que d'una manera general fustiga 'ls qui estant tarats pretenen unirse ab una donzella sana, los magistrats de les viles hont tal cosa es permesa, los Princeps regnants, y tota la Noblesa, de qual representant fa una pintura, artísticament exuberant y divertida; però humanament abjecta y repugnant. Tant repugnant! que fins esdevé inverossímil, car en la realitat difícilment se trobaría qui anés a casarse ab «un nas truncat, »arrocegant una cama, les mans grolleres, »l'halè pudenta, los ulls esmortuhits, lo cap en»venat, orelles y badius fluentli materia... y »ab un braguer (visible) a la cuixa» (pàg. 53). Ab l'agravant, de que 'l Gentil-home de qui Erasme fa tan xamosa pintura tampoch es rich (en lo qual se contradiu a l'assegurar en *De utilitate...* que certs pares no més atenen a la quantía del dot). Lo gendre que 's donen los pares posats en escena per Erasme, no tan sols es una pelleringa fastigosa, sino que única-

ment es rich en deutes, en defectes morals y en tares físiques: es «un jugador strenu, un beve-»dor invicte, un llibertí consumat, un mestre en »l'art de l'embustería, un dissipador sens parell, »un desbauixat únich, &c., &c.» (V. pàg, 56). Lo que dèu alabarse, es l'indignació de l'autor contra 'ls qui podent o devent ferho no s'ocupan del vital negoci de la salut física, privada o pública, en lo qual ell s'avença als hygenistes moderns, car positivament tot lo que s'ha fet y s'ha escrit pera impedir les contagions se troba, en germe, en les seves diatribes, cent voltes repetides, contra la *Psora*, la llatzería, les pestilencies de tota mena.

Lo Coloqui qu'estem comentant es un escrit que llença raigs humaníssims, tant, que devegades, fins esdevenen tendres queixes. En ell l'autor hi plany d'una manera conmosa, la donzella mal casada, la plany y al mateix temps la blasma, però 'l blasme es afectuós. Qui fustiga sense miraments son los seus pares que la sacrifican creyent afavorirla y a qui no deixa os sencer es al Pretendent, al malhaurat nuvi-nou-casat! Erasme 'l pren, lo gira, burxa, rebenta, escarneix, esmicola, me 'l deixa fet un esparranch, una bruticia... un ser infecte y repulsiu.

Respecte al mal del nuvi, se refereix clarament a una peste que en aquells díes començava

a ser estudiada, a una malura espaventable, una tara que llavors era mortal de necessitat; car los qui volíen rentarsen eren tractats d'una manera tant desapietada, que abans de sometrels a les *fumigacions* (terapèutica fins molt després del sigle XVI estilada), metges y parents los obligavan a fer testament, segurissims de que si per atzar conseguíen perllongar llur trista existencia, acabarían pera ser víctimes de la *necrosis*, de la podridura dels òssos, que feya dels qui havíen sigut tractats pel terrible mercuri, *sense atenuacions*, una mena de cadavres ambulants.

Y pera respirar ab una mica de calma, desprès de *Falsa noblesa* y de *Deplorable unió* posem:

5. CHARON, al qual donem per títul: *Caron y sa barca.* — Un Coloqui hònt les coses son preses d'una manera burlesca, una diatriba en *modo joyós y simbòlich* contra 'ls guerrers y la Guerra entre Christians, *Bellum inter Christianos detestatur*, escriu l'autor com subtítol. Es una fantasía, de lectura suau y divertida, una facécia, però, que porta major malicia de la que sembla, y que Erasme escrigué dirigintse als sobirans d'Europa, contemporanis seus. Decela per consegüent gran valor moral, en-

sems ab una ardidesa que ja quasi no podía arribar a més y qu'ell se permetía perque son caràcter sacerdotal, los seus travalls de teòlech y traductor de llibres sants, lo posavan — relativament — a l'abrich de certes escomeses.

Dintre 'l *modo joyós y simbòlich* Erasme escrigué també:

6. SENATULUS... ID EST CONCILIABULUM MULIERUM... qu'hem traduit y titulat en català: *Concili de dames, ó sia, Senat minúscol.* — Lo publiquem persuadits de que serà molt celebrat. Es una sàtira que diríeu dirigida contra les dones y que en realitat va de plè contra'ls llegistes y jurisconsults, contra 'ls homens d'Estat y 'ls governants; car, de les dones, tot ben garbellat, no 'n diu més que coses falagueres, y fins en los discursos que 'ls fa pronunciar y que devegades semblan caricatureschs, les dones no diuhen més que coses rahonables.

Lo tema es interessant a tot serho y les descripcions d'indumentaria: galons, cintes y cofies; les menudencies de crematística: vestits, pells rares, patges pera portar los ròssechs y cadires de mans; los detalls sobre les votacions, los escrutinis, la presidencia, les *secretàries;* los planys de les dames sobre lo versàtil de *les modes*, son una delicia, un xerroteig

propi de Senyores de sempre, un aplech d'observacions enciseres. Afegint, que 'ls planys, les prediccions sobre la futura inevitable influencia social de les dones, semblan planys, semblan prediccions d'una *feminista* d'avuy día, semblan, una vegada més, coses escrites per un moralista encara viu.

Lo Coloqui que segueix intitulat:

7. DISPAR CONVIVUM en l'original, y que en nostra llengua intitulem: *L'Amfitrió inexpert*, resulta igualment una humorada en que mitg de veres mitg rihent se donan concells sobre la manera de celebrar una gran festa domèstica, un conjunt d'advertencies, un recull de les coses que un home de món ensenya a un inexpert en recepcions, en grans dinars, en convits nombrosos; un Coloqui riquíssim en detalls de vida ciutadana, una enumeració sens gota de caricatura, de les fayçons esplèndides y planturoses, abundants, senzilles y amistoses ab que 'ls amichs eren rebuts (y ho son encara) en les cases dels Flamands acomodats... nobles o burgesos.

8. FUNUS. *Funerals.* — En aquest Coloqui sí que no 's tracta de vuydar botelles ni de cantar cançons! Tot lo contrari, es una com-

posició escrita en díes tempestuosos, una escomesa virulent, una allàu de cavalls desfrenats, de roques rodolants, de núvols que esclatan en trons y pedregada, un conjunt de coses agressives contra'ls sempre fustigats per Erasme, contra 'ls frares mendicants.

Ell mateix, en *De utilitate Colloquiorum*, diu, referintse a *Funus*: «Com sía que la Mort re»vela ordinariament la confiança dels Chris»tians, he volgut descriure en dos homens »làichs dues menes de mort diferentes posant »a la vista, com en una imatge viva, la mort »dels qui 's refían en coses mentideres y la dels »qui han fundat l'esperança de llur perdó en »la Divina misericordia. Critico de passada la »folla vanitat dels richs, qual luxe y or»gull voldríen que visqués més qu'ells, també »fustigo als qui, per interès, abusan de la follía »dels richs, en lloch de refrenarla. Qui serà »prou ardit pera predicar la veritat als grans »senyors, si 'ls Religiosos qu'han fet vot de »pobresa, escitan llur superbia?

»Si 'ls personatges que retrato no existeixen, »hauré donat al menys un exemple de lo que »cal evitar, y si n'hi ha d'encara més execra»bles, les persones dretureres s'hauràn fet càr»rech de la meva moderació, corretgintse de »llurs defectes; y si no 'n tenen, corretgiràn o »reprimiràn los defectes alienis. No he volgut

»ferir cap Ordre, a menys que sía acusar tot »lo Christianisme, fer qualques observacions »sobre les males costums de certs Christians. »Los qui síen gelosos de la bona anomenada »de llur Ordre hauràn de començar pera con»tenir als qui en son l'escàndol, però si conti»núan tractantlos de confrares, si 'ls fan costat »y rodejan d'atencions afectuoses, com poden »queixarse de que 's perjudiqui la dignitat de »l'Ordre, per medi de rahonades advertencies? »Per altra part, l'interès general del Christia»nisme es més sagrat y respectable, que no »pas lo de tal o qual Congregació.»

Y havent esplicat l'autor en persona lo que motivava 'l seu escrit y les intencions que 'l movíen a l'escríurel ens sembla inútil afegir cap més comentari, dihent solament que *Funus*, artísticament, es una cosa esplèndida, una diatriba y un panegírich, un seguit de colorats sarcasmes, un ramell de flors místiques... y devegades grotesques.

9. PROCI ET PUELLAE. *La Donzella y 'l seu galan*, que vé després, no te parió en cap literatura, es un seguit de sofismes, un rast de paradoxes, de coses pertinents y d'altres que no ho son gayre, una lletanía d'estranyeses dites d'un modo entre irònich y candorós per

un *Galan* y una *Donzella* que 's festejan. Un y altre, prenentles d'un buyrach simbòlich, s'etjegan unes fletxes, se diuhen unes amoretes, qu'avuy semblan inverossímils, pero que coneixent l'habilitat d'Erasme en reproduhir converses usuals a la gent del seu temps y de la seva terra hem de pendre com una garba de coses heteròclites barrejades ab altres de molt naturals, com expressió fidel d'una conversa possible entre una damisella y un jovincell de la bona societat Neerlandesa o Brabançona als començaments del XVI. Es l'únich *Coloqui* que confessem haver traduit prenentlo, deixantlo, tornantlo a pendre, per lo cançoner que 'ns semblava. Ne terminàrem per fi la traducció sense 'l propòsit ferm de publicarla; mes rellegintla ara, després d'esborrades certes tautologíes que ja eren en lo text y que n'espessíen la trama, no 'ns resulta tan atapahit e indigest com de primer. Li donem donchs una derrera llimadeta y 'l juntem als altres, considerant qu'es un dels Coloquis demostratius de les diverses modalitats Erasmianes.

10. PUERPERA. Lo Coloqui que segueix y al qual ja haviem fet referencia en la p. IX de les «Notes preliminars» de la sèrie anterior titulantlo «La dona que va de part» tampoch

lo gosavam donar tement que per ventura fos trobat una engruna difús, y 'l publiquem, considerant que conté coses molt belles. Es un aplech interessantíssim de rahonaments sobre 'l cos y l'ànima, sobre l'esperit y la materia. Com del mitg de certes planuries que semblan ermes, ne brotan a cada punt floretes d'una gracia, d'un encís delectable.

També 'ns mòu a publicarlo lo desitg de corretgirne 'l titul, que si bé d'una manera incidental, parlantne, li haviem donat. Lo titulem, desprès de moltes probatures, *La partera*, titul imprecís y no gayre elegant, pero que 'ns veyem forçats d'adoptar per escrúpols de traductor honest. Llegintlo 's veurà que ni *Puerpera* en llatí, ni *La Partera* en català son termes apropiats al tema. Més aviat hauría convingut «Lo primer fill», «La mare jove y son amich», «Educació pueril», &c., &c.

II. APOTHEOSIS REUCHLINI. *Apoteòsis de Reuchlin*. Fora de tota consideració, es un troç de positiva vàlua, un Coloqui en lo quin se demostra, no ja precisament l'amor d'Erasme per les Lletres, sino la seva passió, lo seu fanatisme per la cultura de lo que ell y 'ls seus émuls anomenavan *Les tres llengües*, (Llatí, Grech y Hebràich) qual estudi especial havía

elevat a Ciencia exclusiva En Joan Reuchlin [1].

L'entusiasme d'Erasme per les Lletres y per qui les conreava arriba al punt de que al serli innovada la mort de Joan Reuchlin, lo proclama *Sant*, escribint aquest Coloqui pera sostenir la tèsis de que tots los sers qu'hagin sigut sabis y virtuosos tenen dret a la veneració dels Christians. Sosté eixa tèsis, però 'ns permetem fer observar que ho fa com feya moltes coses, mitg de sèrio, mitg per riure, essentne proba l'estirabot ab que termina 'l Coloqui... aquells *quoque* y *quoqus* que clarament revelan lo seu estat d'esperit al terminarlo. L'home s'havía enlayrat a les regions celestials dihent que tothom havía d'encomanarse a *Sant Joan Reuchlin*, fins dona un model d'oració; pero desseguit d'haverla escrita, troba que potser anava una mica massa lluny, y apagat lo foch que l'arborava, s'atura, medita y acaba 'l seu panegírich per un joch de paraules burlesch.

Y com darrer Coloqui de la present *Segona sèrie* ne donem un de poca-solta, un escrit de nulla trascendencia, qu'estampem perque 'ns ajuda a demostrar fins a l'evidencia lo dúctil qu'era 'l caràcter d'Erasme, qui, en mitg de la tempesta d'excomunions y d'anatemes en que vivía, qu'avuy xafavan l'un, demà atuhíen

[1] Nat a Sforzheim en 1455, mort en 1522.

l'altre; ohint arrèu crits de guerra y repressalles, ocupadíssim en travalls de gran empenta y serietat, encara trobava 'l temps necessari y tenía l'humor suficient pera fer escapades vers les regions del viure plàcit y usual, divertintse, després de comentar Sant Hilari o traduir Sant Geroni, en coses menudes, en positives ninceríes. Lo Coloqui en qüestió porta per títul en llatí:

12. HIPPOPLANUS. IMPOSTURA EORUM QUI ET VENDUNT ET LOCANT EQUOS ALIQUANDO; qu'hem traduit per: *Los Ramblers, en que 's demostra que 'ls fràus y enganys dels qui llogan o venen cavalls, devegades tenen tornes, y que sovint, lo trufador es trufat.*»

Repetim qu'es una invenció sense segones intencions, una joguina que no porta malicia de cap mena.

Y acabat lo nostre comès de modestíssim escoliasta ens permetem recomanar al benigne llegidor que no cerqui en eixos *Coloquis* coses que no hi vegeren Reys y Papes, Prelats y Doctors sapientíssims, dihentli que no s'aturi en lo que li semblin nicieses, pera blasmarles; apreciant en cambi l'amplitut de criteri, l'originalitat, l'intens humanisme de que tots los

Coloquis son meravellós exemple. Fentho així, obtindrà de llur lectura lo que nosaltres hem obtingut de llur escriptura, un regal delectable y si eixes traduccions d'obretes del Renaixement, si eixes *nugæ*, com deyen los Humanistes, son de son grat, després d'un altre llibret d'Erasme: *De civilitate morum puerilium*, li donarem la traducció Catalana de l'*Exercitatio linguæ latinæ*, una collecció de Coloquis que 'l nostre preclar polígraf En Joan Lluis Vives publicà en 1539, seguint l'embranzida Erasmiana. L'*Exercitatio*, seguida del famós llibre de Thomas Morus: *De optimo Republicæ statu, deque nova insula Utopia libellus vere aureus*, etc., etc. (del 1516). *Coloquis* den J. Lluis Vives y *Utopia* de Th. Morus, precedits de copioses notes biogràfiques y bibliogràfiques.

Publicarem eixos llibrets celebèrrims, centenars de voltes estampats en totes llengües, perque no 'ls tenim encara en català, y no 'ls tenim, per rahons diverses... entr'altres, perque 'l Renaixement, fomentat arrèu per la presa de Constantinopla y l'escampament dels savis hellenistes que hi residien, l'invenció de l'Imprenta, que posà 'ls llibres en mans de tothom, lo descobriment de l'Amèrica, qu'esquinsà tantíssims vels, arrelà per tot ab major vigoría que no pas a Catalunya, car la nostra gent, que té la virtut d'esser tradicionalista,

avesada a l'escolàstica, ja esdevinguda rutina, a l'art mitg-eval, ja esdevingut gòtich-pobre, no tenint qui li parlés d'Hellenisme ètich o plàstich, se contentà dihent qu'eren *gothiques* totes les coses que li desplavien (encara ho diu a les Balears, arca santa de bell catalanesch) sense tenir esma però, de llençarse en l'ample mar de les especulacions pre-christianes.

Lo Renaixement arrelà a Napols, per l'alt esperit del nostre Alfons lo Magnànim; a Venezia, pels savis hellenistes que constituhíen l'Academia de casa l'Aldo Manucio y 'ls llibres que 'ls Manucio estampavan; a Roma, per Nicolau V, protector dels orientalistes Lorenzo Valla y 'l Cardenal Bessarione; a Milan y Florencia ab los Visconti y 'ls Medici, prop dels quals, qui després fou l'illustre arquibisbe de Tarragona, Don Antonio Agustín, havía acudit desde l'Universitat fundada a Bolonia pel Cardenal Albornoz, y hont, protegit pel Gran Duch Cosme, publicà l'obra singular: *Ad Adrianum*, hont començà 'ls *Diálogos de las Medallas*, obra magna de Numismàtica...

Lo Renaixement arrelà a las ciutats dels Paisos Baixos, sots l'égida dels fastuosos Duchs de la casa de Borgonya; a Paris, ab Lluis XII y François 1.er; a Londres y Oxford, ab los dos Henrichs VII y VIII; a Lisboa y Coimbra, ab Joan II *(El hombre,* com Isabel la Cató-

lica l'anomenava); prenent vigoría a Salamanca, Alcalà, L'Escorial, en temps de Carles V y de Felip II, perque Nàpols, Venezia, Roma, París, Salamanca, Lisboa, Alcalà, L'Escorial eren llochs habitats per Grans Senyors, Princeps, Duchs o Reys y que a la nostra terra, perduda la seva personalitat, feta l'*Unió*, no hi romangueren ni Reys ni savis, ni Grans Senyors ni Príncepс, en altres termes: no hi havía riquesa.

Catalunya esdevingué un conglomerat de ciutats, viles y masíes, habitades, principalment, per menestrals y capellans de *caldereta*, per molta gent d'espardenya, pels *laboriosos catalanes* que s'han perpetuat fins als nostres díes, gent de virtuts individuals, casulanes; però sense representació collectiva, sense veu ni vot en los negocis mondials, y com conseqüencia, sense participació en un moviment qu'era cosa exclusiva de *Persones distingides*, en lo sentit de que 'ls artistes, los lletrats, los savis, los Humanistes en general, eixits quasi tots de la classe plebeya preferíen distingirse servint un sol Rey, ajudant a constituhir un Poder únich, ser súbdits del Cèsar, a serho dels nombrosos Senyors que fins a les hores havíen sigut amos de vides y terres...

Y naturalment, Catalunya, sense la *gent distingida*, que se 'n era anada a la Cort, no vegé, no podía veure l'empenta que 'l Renaixement

donava a l'enlayrament de l'humil a regions fins llavors habitades per dret d'herencia, per favor especial d'un Senyor o per dret Diví, y no veyentho, s'aturá, y d'altres pobles li passaren davant.

Cal donchs rescabalarnos del temps perdut, essent cada día més *Distingits*, més *Humanistes*, més *Renaixensos;* fentho tot ab senyorio, no portant may esperdenyes com no sia pera anar de cacera... y encara!

Val més anarhi a cavall, ab calçat de cuyro fins als genolls, ferms esperons, fuet al puny, capell empennat y goços que lladrin.

COLOQUIS

A PUNTA DE DÍA

O SÍA: DE LA BONA COSTUM DE LLEVARSE DEJORN PERA ESTUDIAR Y PERFECCIONARSE

NEFALI. — FILYPNU

DILUCULUM.
Doctissima castigatio est desidiæ et hortatio ad honesta studia.
Nephalius - Philypnus 1.

NEFALI. Aquest dematí volía vèuret, però a casa teva m'han dit que no hi eres.

FILYPNU. No t'han mentit del tot. No hi era per tu, pero per mi, may he estat més present.

NEFALI. Esplícam eix enigma.

FILYPNU. Coneixes l'antich proverbi: «no dormo per tothom» [2]; deus recordar

[1] *Nephalius.* L'home enrahonat, sobri, prudent.— *Philypnus.* L'amich de la sòn.

[2] *Non omnibus dormio.* Un romà anomenat Galba tenint un día entre 'ls seus convidats lo cèlebre Mece-

tambè la plahent facécia de Nasich anant visitar son company Enni. Lo rebé una serventa y per ordre de son amo li digué que Enni era eixit. Nasich comprengué y no insistí. Mes un altre día, Enni anà a casa de l'altre y preguntà al servent si son amo hi era.—No hi es!, cridà Nasich en persona, de dintre sa cambra estant. — Impudent! replicà Enni, coneixentli la veu. — L'impudent ets tu, digué Nasich, que no 'm creus a mi mateix, mentres que jo l'altre día vaig creure ta serventa.

Nefali. Potser estavas molt ocupat.

Filypnu. De cap manera. Me delectava senzillament en les dolçors del repòs.

Nefali. Ja tornem a les endevinalles?

Filypnu. Parlaré clar dihent d'una figa, qu'es una figa.

Nefali. Esplicat donchs.

Filypnu. Dormía.

Nefali. Què dius, home? Eren les vuyt

nes, sospità que eix li festejava sa muller y pera millor observar, terminat lo convit, fingí ensopirse. Un esclau, creyenlo adormit, volgué retirar furtivament l'àmfora del vi y llavors Galba obrint los ulls li cridà: «belitre! què fas? no més dormo per Mecenes!»

tocades, y en eix temps de l'any lo Sol se lleva a les quatre.

Filypnu. Per mi ja pot llevarse a mitja nit, ab tal que jo pugui dormir a sacietat.

Nefali. Y lo de llevarte tart es un cas accidental o costum presa?

Filypnu. Costum molt arrelada.

Nefali. Una mala costum es la pitjor de les coses!

Filypnu. Trobo que may es tant suau lo dormir, com después de l'eixida del Sol.

Nefali. A quin'hora 't llevas ordinariament?

Filypnu. Entre les quatre... y les nou!

Nefali. Si que fas durar lo teu llevar. Ni 'l llevar de les Regines! Y com t'es vinguda eixa costum tant perniciosa?

Filypnu. Després de passar la nit a sopar, jugar y divertirse, cal recuperar forces dormint ben tart.

Nefali. En ma vida he vist un pròdich més perdut que tu.

Filypnu. Jo, pròdich? Al contrari, un parcimoniós. Mentres dormo no gasto candeles, ni 'm faig malbé 'ls vestits.

NEFALI. Famosa parcimonia en veritat. Estalviar vidre y llençar gemmes! No fas com aquell filosof que preguntantli quina era la cosa més preciosa respongué: lo Temps! Com pots pèrdrel, dormint! Sobre tot, durant les hores més hermoses del día.

FILYPNU. Tu trobas qu'es perdre 'l temps donarlo al descans?

NEFALI. Trobo qu'es temps perdut pel cos. Eix se troba millor, viu d'una vida més sanitosa quan se refà per un descans moderat, dormint en condicions rahonables, fortificantse per lo despertar matutinal.

FILYPNU. Es tant dolç dormir d'un bon son!

NEFALI. Com pot serho, no sentintho?

FILYPNU. Precisament lo que fa l'hermosura del dormir, es lo no adonarse de res.

NEFALI. Llavors, segons tu, ningú més sortós que 'ls qui dormen sota terra. Cap mal somni 'ls dexondeix.

FILYPNU. També se sol dir que 'l dormir engreixa.

NEFALI. Dormir pera engreixar es propi de certs animalons, però no dels humans. Fem dormir les oques y les nodrim en ex-

cés, pera servirles rostides en los festins, però l'home no necessita arribar a la obesitat que 'l fa caminar d'una manera pesanta... Y si no digas: preferiríes tenir un criat obés, o un de magristó, que fos apte pera totes les feynes?

FILYPNU. Sí, però jo no soch un criat.

NEFALI. La qüestió no es aquesta, se tracta de si voldríes per ton servey un criat gras o un de magre.

FILYPNU. Naturalment, un que fos àgil.

NEFALI. Plató ha dit que l'ànima es l'home, mentres que 'l cos no es més que 'l domicili o l'instrument de l' ànima. Suposo no negaràs que l'ànima es lo important en l'home y que 'l cos solament n'es l'intendent.

FILYPNU. Ho accepto, si vols.

NEFALI. Si, donchs, no voldríes un intendent taujà y ventrut, perquè donar a ton ànima, per servidor, un cos obés y dropo...

FILYPNU. M'inclino devant lo teu rahonament.

NEFALI. Així com l'ànima es de major escellencia que 'l cos, confessa que les seves qualitats son també superiors a les facultats corporals.

Filypnu. Es probable.

Nefali. Y que de les qualitats de l'ànima, la principal es la de perfeccionarse per medi de l'estudi.

Filypnu. Ho admeto.

Nefali. També confessaràs que pera instruirse no hi ha hores més propicies que les hores matinals, quan lo Sol, aixecantse, dona vigoría a les potencies dissipant les exhalacions malsanes del ventrell, que com es conegut, emboyran lo sojorn de l'ànima.

Filypnu. No ho contradich.

Nefali. Fes donchs lo compte de tot lo que podríes apendre durant eixes quatr'hores perdudes dormint intempestivament.

Filypnu. En efecte.

Nefali. Sé per experiencia que val més per l'estudi, una hora del matí que no pas tres hores postmeridianes, y això sense cap mena de fatiga pel cos.

Filypnu. Tambè ho he sentit a dir.

Nefali. Reflexiona, si fas lo compte de les hores que perds cada día, lo total que representan.

Filypnu. Un total respectable.

Nefali. L'home temerari que dissipa

l'or y les pedreríes es tingut per pròdich y se 'l posa en tutela. Creus tu que 'l qui malgasta bens més preciosos no es més culpable?

FILYPNU. També m'ho sembla, judicant rahonablement.

NEFALI. Vull repetirte les paraules de Plató: no hi ha res de més bell, res de més amable que la Sapiencia. Si fos una cosa visible pels ulls corporals excitaría un gran amor.

FILYPNU. Sí; però es invisible.

NEFALI. A la vista material, ho concedeixo, però no per l'ànima, qu'es la part mes sublim de l'home. Y hont se produeix un gran amor deu sentirse un pler inefable.

FILYPNU. Lo que dius es molt verosímil.

NEFALI. Compara donchs eixa voluptat que es lo dormir, una imatge de la mort, ab lo pler intens de vetllar perfeccionantse l'esperit.

FILYPNU. S'han acabat les nits de disbauxa! Vull perdre la costum de tant dormir.

NEFALI. Qui perd lo qu'es vergonyós per lo qu'es honorable, lo qu'es vil per lo que

hi ha de més preciós, fa sempre un bon negoci. Es útil donchs perdre plom pera baratarlo ab or. Les hores de la nit son les qui la natura consacra al dormir; lo Sol a l'aixecarse rutilant crida tots los sers a un renovell de vida, l'home principalment. Los qui dormen, diu Sant Pau, dormen de nit, y 'ls qui s'ubriagan s'ubriagan de nit. Quína vergonya, quan tots los sers animats se desensonyan al llevarse 'l Sol, alguns fins avans, quan l'elefant en son Orient adora 'l rey dels Astres, veure un home dormint mentres tot viu!... Quan los raigs daurats del Sol illuminan ton jaç, no 't sembla que 't fa càrrechs per ta pigricia? Insensat, sembla dirte, que perds voluntariament lo temps més bell de la vida! No resplandeixo perque dormis; sino perque te ocupis en tasques virils. Les llums no s'encenen pera dormir sino pera travallar noblement, y tu devant la meva llum encesa, més radiant y bella que cap altre, tu no fas més que roncar!

Filypnu. Hermosa declamació!

Nefali. Més veritable que bella; y digas, no deus ignorar aquell dictat tan just

d'Hesiod: «quan la bossa es vuyda es massa tart pera estalviar» [1].

Filypnu. Prou lo conech, però de totes maneres hem de reconéixer que may lo vi es tant bò com a l'acabarse la gerra.

Nefali. Lo qual no obsta perque en la Vida les primicies ne síen la part més bella.

Filypnu. En això tens rahó.

Nefali. Y que en lo día, les primeres hores síen lo que la juventut es a la vida.

Filypnu. Me sembla que sí.

Nefali. Quin tresor pot compararse a la vida humana?

Filypnu. Ni 'ls tresors de Persia.

Nefali. No odiaríes vehement al qui per medis fellons volgués escursarte uns quants anys de vida?

Filypnu. Tractaría de tollirli la seva.

Nefali. Son donchs llur propi enemich los qui voluntariament s'abrevíen l'existencia.

Filypnu. Ho confesso; però no deu havern-hi!

[1] *Sera in fundo parsimonia...* ve a ser: quan la bossa es vuyda inútil estalviar.

NEFALI. Qué no n'hi ha? Me sembla que no fan pas altre cosa tots los qui son com tu?

FILYPNU. Hermoses paraules!

NEFALI. Optimes! Recapacita donchs: No 't sembla que Plini te rahó quan diu: «la vida es una vetlla y aquell viu hores »més nombroses que 'n consacra una major »quantitat a l'estudi». Lo somni es una mena de letargia, se 'l fa pervenir dels Inferns y Homer l'anomena germà de la mort [1]. Aquells donchs que viuhen sots lo jou de la son, es com si no fossin ni entre 'ls vius ni entre 'ls morts... més aviat entre 'ls morts!

FILYPNU. Penso igual que tu.

NEFALI. Confessas per fí que tinch rahó, y que la perdua de tres o quatr'hores diaries en un dormir innecessari, es un escursament volgut de ton propi viure?

FILYPNU. Ho veig molt bé.

NEFALI. No tindríes per un Deu l'alquimista que podés afegir deu anys als de

[1] *Somnus mors quædam.* Homer deya que 'l dormir era cosí germà del morir. Ciceró en les Tusculanes diu *somnus imago.*

la teva vida, o donar a la senectut la vigoría de la jovenesa?

Filypnu. Tothom l'adoraría.

Nefali. Donchs tu pots ferte a tu mateix un favor igual.

Filypnu. Jo mateix? Com?

Nefali. Com? Considerant que les hores matinals son l'adolescencia, que fins a mitg día bull la jovenesa, que después vé l'edat madura a la qual segueix lo vespre, qu'es la senectut, y per fí la nit, qu'es la mort del día; essent avar de les hores, no malgastantles, car en eix negoci la parcimonia es un capital de gran renda. No creus que realisi un considerable guany, aquell qui s'evita la perdua d'una gran part de la seva existencia y segurament la millor?

Filypnu. Parlas ab gran justesa.

Nefali. Reconeixes donchs que 's planyen sens motiu los qui pretenen acusar la naturalesa de que la vida humana sía breu, quan ells mateixos, de lo que 'ls en ha sigut concedit encara n'escapçan un gran troç? La vida es prou llarga pera qui sab usarne ab sà judici y fent cada cosa a son temps. A l'eixir de taula apenes som semi

homens, la vianda engolida fatiga l'esperit y després del menjar vespertí encara valem menys! Solament de matinada l'home es home complert. Son cos està dispost a servirlo, son esperit se troba alegre y vigorós, tots los orguens del seu intellecte se troban tranquils y serens, una espurna del foch diví l'inflama, li recorda 'l seu origen inspirantli pensaments generosos.

Filypnu. Ab quina elegancia t'expressas!

Nefali. Homer fa dir a Agamemnon: «Es indigne d'un home de concell lo dormir »tota la nit.» Judica tu mateix quan més vergonyós no es, perdre, dormint, hores del día.

Filypnu. Potser Homer se refería als guerrers. Jo no soch general de cap exèrcit.

Nefali. Si una cosa pot serte més cara que tu mateix com mostrarte insensible als dictats d'Homer? Un calderer, per un vil salari, se lleva a trench d'auba, y en nosaltres, l'amor del bell viure no tindría 'l poder de eixeribirnos fins al punt de contemplar l'eixida del Sol!

Los metjes, coneixent les hores daurades

propicies al cos, may propinan medicines més que 'l matí, y nosaltres les desconeixeríem tractantse d'enriquir y d'ornar la nostr'ànima? Si tot lo que t'he dit es al teu entendre de mínima importancia, escolta lo que diu Salomon y la celestial Sabiduría: «Los qui 's llevan dejorn me trobaràn.»

Y en los Psalms místichs, quin altre elogi de les hores matinals! «A trench d'auba lo »Sant Profeta exalta la Misericordia de Deu, »es l'hora en que la seva veu es més clara, »l'hora en que l'oració arriba fins al Se»nyor.»

Y a l'evangeli de S.t Lluch: «Lo poble, »desitjant obtenir de Deu la salut y 'l saber, »vingué en massa a l'hora matinal...»

Mes, què 't passa, perquè sospiras?

FILYPNU. De pena que 'm faig, considerant les hores que he malperdudes.

NEFALI. Inútil afligirte per lo que ja es irremeyable. Tracta d'esmenarte. En lloch de perdre 'l temps en vanes lamentacions, fes lo que t'he dit.

FILYPNU. Los teus concells son preciosos, però temo que la costum arrelada 'm domini.

NEFALI. No ho creguis! Un clau n'enfonza un altre, una nova costum triomfarà de la costum antiga.

FILYPNU. Es cosa dura la de renunciar a dolces costums jornaleres.

NEFALI. Al començament, pot ser sí, mes les costums noves ablaneixen elles mateixes la contrarietat soferta, transformantla en un gran pler, y ben aviat no 't doldrà lo cambi de vida que 't proposo.

FILYPNU. Temo que potser t'erris.

NEFALI. Si fossis septuagenari, no insistiría; però no pots argüirme la força d'inercia de la edat. Als teus anys, tot depen de la voluntat. Es qüestió de voler.

FILYPNU. Donchs bé, vull probar, m'esforçaré d'esdevenir un devot de les ciencies, després d'haver sigut un amich de la son.

NEFALI. Y ho conseguiràs, amich carissim, ho conseguiràs en breus díes. Després te 'n felicitaràs donantme grans mercès dels meus concells.

L' ART DE MENTIR

FILETYMI — SEUDOQUI

Philetymi et Pseudochei [1].

FILETYMI. No sé d'hont te treus eix seguit de mentides.

SEUDOQUI. D'hont treuen llur fil les aranyes?

FILETYMI. De manera que les trapaceríes en tu, son un dò de Natura?

SEUDOQUI. La natura porta 'l llevat, l'artifici y la pràctica fan creixer la pasta.

FILETYMI. No 't donas vergonya de ser tan mentider?

SEUDOQUI. Creus tu que 'l cucut s'avergonyeix del seu cant?

[1] *Philetymi.* Amich de la Veritat.—*Pseudochei.* Embuster.

FILETYMI. Sí, però tu podríes modificar lo teu. La paraula no ha sigut donada a l'home pera mentir.

SEUDOQUI. Devegades la veritat es nociva.

FILETYMI. Lo vici de mentir engendra 'l vici de furtar. Lo proverbi popular ho atesta.

SEUDOQUI. Mentir y furtar son dues manyes qu' han sigut brillantment exalçades per autors meritíssims. Lo mentir, ha sigut, en Ulysses, molt alabat per Homer; lo furtar, en Mercuri, ha sigut celebrat pels poetes.

FILETYMI. Donchs com s'esplica que 'ls mortals execrin los mentiders, y que 'ls lladres síen crucificats?

SEUDOQUI. No precisament perque menteixin o furtin, sino perque no saben mentir ni furtar... Perque forçan la natura, perque no son prou experts en llur art.

FILETYMI. De manera que, segons tu, poden proclamarse regles sobre l'art de la trapacería?

SEUDOQUI. Com duptarne? Moltíssimes han sigut ja promulgades pels vostres retòrichs.

FILETYMI. Ells ensenyen l'art de ben parlar.

SEUDOQUI. Y la major part de les regles del ben parlar, son regles de ben mentir.

FILETYMI. En què consisteix donchs al teu entendre lo ben mentir?

SEUDOQUI. Voldríes una definició?

FILETYMI. La voldría.

SEUDOQUI. La cosa consisteix en que la mentida sía profitosa y en que 'l mentider no 's deixi agafar.

FILETYMI. A cada moment hi ha molts mentiders agafats.

SEUDOQUI. No pas dels qui son absolutament artistes.

FILETYMI. Tu deus serne un, d'eixos artistes absoluts?

SEUDOQUI. Ps! quasi, quasi.

FILETYMI. Donchs, proba d'enganyarme. Veyam, veyam!

SEUDOQUI. T'enganyaré quan me plàcia, escellent varó.

FILETYMI. Dígasme qualque embustería.

SEUDOQUI. Ja es cosa feta. Te 'n has adonat?

FILETYMI. Confesso que no.

SEUDOQUI. Ara tornaré a mentir. Síes ben atent.

FILETYMI. Seré tot orelles, digas qualque cosa.

SEUDOQUI. Repeteixo que ja t'he mentit.

FILETYMI. Me sembla que fins ara no m'has dit cap mentida.

SEUDOQUI. Si fóssis de l'ofici te semblaría altre cosa.

FILETYMI. Esplícat.

SEUDOQUI. T'he dit al començar: ets lo mellor dels homens! Lo qual es una insigne embustería, car no solament tu no ets un varó escellent, sino que ni tant solament ets bò y encara que ho síes no pot dirse que síes lo mortal més perfecte. Deu haverhi qui sía mellor que tu.

FILETYMI. Tens rahó. Confesso que m'has burlat sense que jo ho notés.

SEUDOQUI. Agusa tes potencies. Fes de manera de sorprendrem en flagrant delicte de mentida.

FILETYMI. No podré.

SEUDOQUI. Bé tens prou traça per altres coses.

FILETYMI. Reconech la meva inferioritat en aquesta materia.

SEUDOQUI. Vull demostrarte que al dirte que anava a mentir, ja mentía d' una manera evident, car anys ha que no faig més que mentir, y l' instant abans també mentía.

FILETYMI. Admirable! Prestigiós!

SEUDOQUI. Ara qu'estàs ben previngut aixeca les orelles, de modo que 't sía fàcil atraparme.

FILETYMI. Descuida. Pots parlar. Les dressaré!

SEUDOQUI. Ja he tornat a mentir y ve-t-aquí que se 't encomana 'l meu vici.

FILETYMI. Acabaràs pera ferme créure que no tinch ulls ni orelles.

SEUDOQUI. Les orelles de l'home son immòbils, no s'aixecan ni s'abaixan. Ja veus donchs que mentía al dirte que les dressessis.

FILETYMI. De mentides per l'istil la conversa entre humans n'es un seguit.

SEUDOQUI. Tens rahó! Eixes mentides ray! Son senzilles facécies. Les mentides bones son les que produeixen pecunia o medis de prosperar.

FILETYMI. Lo produit per la mentida es més vergonyós que 'l vectigal sobre les latrines [1].

SEUDOQUI. Pot ser sí, sóbre tot pels qui no 'l cobran.

FILETYMI. Acaba de mostrarme les regles d'eix Art en que tu ets mestre.

SEUDOQUI. No fora equitable que 't donés la meva sciencia gratis. Afluixa l'anell de la bossa y parlaré.

FILETYMI. Pretens ferme pagar pera apendre un Art de belitres?

SEUDOQUI. Suposo que tu no donas res per res y que no 't malgastes los teus cabals.

FILETYMI. Encara no soch prou foll pera ferho.

SEUDOQUI. Jo, del meu Art, n'he de tréure una renda, com tu dels teus diners.

FILETYMI. Guarda' l teu Art pera ton profit. No més te demanava una lleugera mostra, pera convèncem de si lo que dius son paraules vanes.

[1] Alusió a la coneguda resposta de Vespasià a qui son fill deya qu'haver posat un vectigal sobre les latrines era cosa baixa y mesquina. «Lo diner may put» li respongué son pare. (Suetoni, Vesp. 23).

SEUDOQUI. Ve-t-aquí la mostra. Has de saber, primer de tot, que jo visch de tota mena de trafiques: vendre, comprar, rebre, manllevar, acceptar depòsits...

FILETYMI. Y què?

SEUDOQUI. Continúo. Los meus clients son los ignars, los desmemoriats, los negligents, los qui vihuen lluny... los qui moren...

FILETYMI. Eixos no dehuen reclamarte gran cosa.

SEUDOQUI. Quan faig una venda, la assento curosament en mon llibre de comptes y arribat lo día de rebre la pecunia sempre 's troba que 'l comprador me deu més mercería de la que jo li he remesa. Si l'home es desordenat, o flach de memoria... lo meu guany es seguríssim.

FILETYMI. Y si protesta, dihent qu'has volgut furtarlo?

SEUDOQUI. Presento 'l meu llibre de comptes.

FILETYMI. Y si l'examina y 't demostra que no ha rebut lo que vols imputarli?

SEUDOQUI. Sostinch la meva. Juro y perjuro, car en l'Art nostre la sinceritat es una bagatela inútil. Si persisteix y asva-

lota, dono com darrer recurs un pretexte qualsevulla: que 'l meu escrivent s'es errat, que jo prenía un compte per un altre, qu'ha sigut *un lapsus*. Per exemple, certs articles dels qui ja han sigut pagats figuran en mon llibre com deguts, ho barrejo tot, tenint cura de no esborrar may res; car lo essencial es que 'l llibre sía ben net. Al discutir, quasi sempre m'imposo, un fals jurament no m'empatxa gaire; eix es l'Art en sa puresa. També 'm son de gran profit los comptes ab un client que té d'eixir a viatge, o del qual los llibres, m' es conegut, no son portats ab prou diligencia. Si m'es confiat un depòsit, lo guardo ben reclòs en mon magatzem, sense fer res pera realisarlo. Passa temps, y quan no puch negarne la recepció alego que no sé que se 'n ha fet, que ja dech haverlo remès y en últim recurs acuso de malversació o de negligencia 'ls traginers, los patrons de nau. Si massa m'hostigan, restitueixo! però may ho torno tot.

Filetymi. En veritat que 'l teu Art es una hermosura!

Seudoqui. De vegades, a casa, o viatjant, car no paro may, rebo ab igual nom

un doble preu; o bé, a força de trigar en terminar certs negocis, lo client oblida, o be empren un llarch viatge, o se 'n va d'aquest mon, y sense ferho expressament, se 'm presenta l'ocasió de servirme dels diners dels altres com si fossin meus.

Entre la gent ab qui tracto n'hi ha que 's deixan seduhir per lo meu posat bonatxó o per qualque llarguesa meva, aparent, y eixos m'ajudan, sense saberho, a teixir embulls, a ferme donar coses dels altres, car de lo meu no donaría una malla ni a ma propia mare. Lo meu guany sobre cada negoci es reduhit, però faig tants negocis! Tants! que de mica en mica lo guany s'acumula y arriba a ferme un reconet respectable. Lo principal pera no perdre may es no deixarse enganyar, y jo ho consegueixo mercès a la varietat de les meves manyes, y a llur escellencia.

També, si l'ocasió se 'm presenta, intercepto la correspondencia dels meus còl-legues, l'obro, la llegeixo, y si 'm sembla que pot convenirme guardarla, la guardo; o si la torno, es quan me plau, provocant per un medi tant senzill un sens fi de disputes

entre negociants allunyats los uns dels altres.

Filetymi. Y què 't proposas, fent disputarse 'ls teus clients?

Seudoqui. De primer, que si un contracte no es executat, o que jo hagi acceptat quelcom en nom d'una terça persona, o que en son nom jo hagi rebut un present (també trafiquejo en semblant fumerola[1]) la cosa s'emboyri, y sobre tot, la querella dels altres me dona medis de cercar excuses a fi de restituir tan poch y tan tart com m'es possible.

Filetymi. Y si 'ls altres no volen acceptar les teves condicions?

Seudoqui. Son sempre gent que vihuen lluny... a Basilea, per exemple. Si un negociant d'aquella ciutat me reclama moneda o mercería li prometo enviar a un client d'Anglaterra, per compte seu, lo que fa l'objecte de la seva reclamació... y 'l resultat es un garbuix del quàl ne pervenen discussions y dilacions de que m'aprofito...

[1] *Fumos hujusmodo magno vendo.* Marcial emplea igual imatge aplicada als qui devant los tribunals prometen coses que 's disolen en fum.

Eixa lleugera exposició dels recursos del meu Art...

FILETYMI. Per nosaltres, gent obtusa, lo teu Art s'anomena senzillament lladronici, així com una figa es una figa y una pala es una pala [1].

SEUDOQUI. Perque vosaltres ignorèu la lley Cesária figurantvos qu'es possible intentar un litigi per la supressió d'un dipòsit, per la retractació d'un compromís, per qualque imposició artificiosa...

FILETYMI. Naturalment que m'ho figuro.

SEUDOQUI. Innoscent! Admira la prudencia dels qui son uns vers artistes. Llurs procediments son lucratius, segurs, y gens perillosos.

FILETYMI. Que la peste t'atuheixi tu, les teves manyes y les teves embusteríes... No vull ni tant sols dirte adeu.

SEUDOQUI. Vés ab la teva veracitat espellifada! Jo mentres tant viuré de les meves trapaceríes blanament assegut a la dreta d' Ulysses y de Mercuri.

[1] Ficum vocamus ficum et scapham scapham.

FALSA NOBLESA

HARPALI — NESTOR

EMENTITA NOBILITAS
[1] *Harpalus-Nestorius.*

HARPALI. Podríau aconcellarme? Vos probaré després que no soch un minyó desagrahit.

NESTOR. Hi ha medis molt senzills d'obtenir lo que tan te preocupa.

HARPALI. Comprenèu que no está en poder d'hu mateix lo naixer noble!

NESTOR. En efecte, però no sentho de niçaga, podríes esforçarte per les teves accions meritories en començar per tu la teva noblesa.

[1] Harpalus... *rapacem sonat*, home de presa, donat al furt. Nom d'un esclau, en les comedies de Pláut.

HARPALI. Sería feyna molt àrdua!

NESTOR. Llavors, adrèçat al Cèsar, que per no gayre moneda t'ennoblirà.

HARPALI. La gent se mofa dels nobles sobrevinguts.

NESTOR. Trobant ridícola la noblesa otorgada per diners no hauríes d'ambicionar lo títol de Cavaller.

HARPALI. L'ambiciono per motius molt poderosos que vos exposaré quan m'hajau indicat los medis d'adquirir als ulls dels altres lo prestigi d'un Noble cavaller.

NESTOR. Vols lo nom sense la cosa?

HARPALI. Quan la cosa manca se supleix per lo nom... Veyam, amich Nestor, aconcellàume, y al exposarvos les rahons que 'm mohuen compendrèu que la cosa es important.

NESTOR. Ja que insisteixes te diré, que pera començar, deuríes allunyarte de la terra nativa.

HARPALI. Es cosa fàcil.

NESTOR. Caldría també que 't fecis amich d'uns quants jovenets nobles de debò.

HARPALI. Entès.

NESTOR. La gent creurà que ells y tu sou de la mateixa classe.

HARPALI. Perfectament.

NESTOR. Tracta de que no 's vegi en ta persona rès de plebeu.

HARPALI. En quin sentit?

NESTOR. No portis res de llana, vesteixte sempre de seda, y si no 'n tens los medis, porta fustana y sobre tot que la teva roba interior sía de llí.

HARPALI. Ho ferè.

NESTOR. Que tot en lo teu exterior: capell, gipó, calces, sabates, fins si pot ser les barbes y les ungles, sía ben trepat, retallat punxagut y virolat. No parlis may humilment a ningú, y si un viatger arriba de la Cort d'Espanya, pregúntali còm van los negocis de l'Emperador y 'l Papa, qué fa de bò ton estimat cosí lo Comte de Nassau, quina vida portan los teus altres amichs de la Noblesa.

HARPALI. Ho recordaré.

NESTOR. Pòsat al dit un anell ab una pedra preciosa, en forma de segell.

HARPALI. Los meus cabals no 'm permeten gayres dispendis.

NESTOR. Ab poca moneda podràs adquirir un'anell de còure daurat y una pedra falsa... Feshi gravar un blasó ab lo teu senyal.

HARPALI. Quin senyal m'aconcellèu de ferhi gravar, en mon blasó?

NESTOR. Jo hi posaría dues olles d'esmunyir llet o bé un pot de cervesa.

HARPALI. Veig que vos mofèu. La cosa, no obstant, es prou sèria.

NESTOR. No ets anat may a la guerra?

HARPALI. En ma vida! Ni sé lo que son batalles.

NESTOR. Deus, però, haver capolat oques o capons?

HARPALI. Prou, y ab gran coratge.

NESTOR. Donchs, posem al blasó un coltell y tres caps d'oca d'or.

HARPALI. Sobre quin camp?

NESTOR. En camp de güelle, pera representar la sanch vessada ab tant d'ardiment.

HARPALI. Lo fet es que la sanch de les oques es del mateix color que la dels homens. Continuèu, si us plau.

NESTOR. Tindràs ben compte de fer penjar lo teu escut d'armes a la porta dels hostals hont pòsis.

Harpali. Y 'l capell del meu blasó, com serà?

Nestor. Ab una visera ben trepada.

Harpali. Per què, trepada?

Nestor. En primer lloch pera que hi passi l'ayre, y després, perque s'adigui ab lo teu vestit. Has d'adoptar també una empresa... Què hi pintarem?

Harpali. Dieuho vos, jo soch llech en sciencia del blasó.

Nestor. Pintemhi una testa de cà ab les orelles penjantes.

Harpali. Es massa vulgar.

Nestor. Donchs, un parell de banyes, si 't sembla més distingit.

Harpali. Accepto.. Y com tenents de l'escut, quins animals hi feré pintar?

Nestor. Los cervos, cans y drachs son exclusius dels prínceps. Pòsahi dues harpíes.

Harpali. Vostre concell me plau.

Nestor. Hi ha encara la qüestió del nom. Tingas molt de mirament en no deixarte anomenar, com fan la gent ordinaria, Harpalus Comesà; sino Harpalus de Como. D'eixa manera, los noms prenen un cert aire de noblesa, los altres modos d'ano-

menarse no més convenen a la gent ordinaria, a sòrdits teòlechs.

HARPALI. Entesos.

NESTOR. Deus ser Senyor d'una terra? d'un casal?

HARPALI. Ni d'una establa de porchs.

NESTOR. La vila hont nasqueres, es vila illustre?

HARPALI. Pera no mentir a mon conceller, confesso que som nat en un llogaret obscur.

NESTOR. De totes maneres, prop del teu poble deu haverhi una montanya...

HARPALI. Prou!

NESTOR. Y a qualque part deu haverhi una roca.

HARPALI. Jo ho crech!

NESTOR. Anomènat donchs: Harpalon de Como, Cavaller de la Roca d'or.

HARPALI. També, com no ignorèu, los grans senyors usan tots una divisa: Maximilià: *Tene mensuram*, Phelip: *Qui volet?*, Carles: *Ulterius*...

NESTOR. Podríes pendre: *Omnis jacta sit alea*.

HARPALI. La trobo molt encertada.

Nestor. Y pera guanyar del tot fama de noble, fingiràs unes epístoles que 't síen adreçades per grans personatges y en les quals seràs tractat a cada ratlla de *Molt illustre cavaller.* Una correspondencia epistolar hont te parlaràn no més que de grandeses, de féus y d'allóus, de castells enmarletats, de milenars de florins, de goberns, d'un matrimoni opulent... Les tals epístoles, sía perque t'hauràn caigut de la bossa, o per oblit, tindràs la precaució de que vagin a mans d'uns y altres.

Harpali. Escriuré jo mateix les epístoles en qüestió. Tinch molt bona ploma y una gran habilitat pera estrafer la lletra de sía qui sía.

Nestor. Ne deixarás unes quantes dintre les butxaques a fi de que les dones a qui donguis la teva roba pera adobar, las trobin, y com segurament seràn tafaneres, molta gent sabrà lo que les lletres dihuen... Llavors, tu, a l'ohir que 's parla dels teus papers, feràs com si estiguessis irritat y trist, com si la cosa t'afligís en extrem.

Harpali. Ja fa temps que m'exerceixo en mudar de posat y ferme passar per qui no soch.

NESTOR. De tal manera, ningú sospitarà l'artifici y la teva fama de Noble anirà estenentse.

HARPALI. Obraré com me dihèu.

NESTOR. Te caldrà també tenir uns quants companys, o si pot ser, uns quants servidors, que per tot te cedeixin lo pas y que devant tothom te tractin de Monsenyor. Si no vols gastar en gent llogada, no 't mancaràn jovens de bon humor que t'ajudin en tal comedia. Aprofítat també de que corren per la vila molts jovincells instruhits que tenen la fatlera d'escriure, molts impressors famèlichs que no reculan devant res pera guanyar qualque moneda. Sobórnan uns quants, y tots plegats, te discerniràn, en les dedicatories de llurs llibres, lo títol de *Gran de l'Estat*, repetit força vegades en majúscules ben grosses. Per eixa vía la teva fama s'extendrà fins a Bohemia, car los llibres impresos s'escampan més que la paraula y tenen més ressò que 'l xerroteig dels domèstichs.

HARPALI. Es un medi que no 'm desplau, mes tot això porta gastos; com ferè pera pagar?

Nestor. Observa que no tens d'alimentar servidors *sense mans* [1], es a dir, *sense utilitat* [2]. Envía 'ls teus domèstichs a que cerquin. Una cosa o altre trobaràn! Les ocasions no mancan.

Harpali. No parlèu mes, comprench la cosa.

Nestor. Tindràs també d'usar altres enginys.

Harpali. Quins?

Nestor. T'adverteixo que si no ets gran jugador, hàbil falsari, libidinós consumat, bevedor intrèpit, malgastador ardit, si no estàs pelat y carregat de deutes, y per fi, que si no pateixes del mal francès, ningú 't pendrà per Noble.

Harpali. Temps ha que tot això m'es familiar; però la moneda, hont trobarla?

Nestor. Calma... Hem dit que no teníes cap finca?

Harpali. Una miseria.

Nestor. Quan la teva anomenada de *Gran Senyor* sía establerta trobaràs fàcilment fàtuos a qui manllevar. Los uns no

[1] ἀχείρους.
[2] ἀχρείους.

gosaràn dirte que no, per curtedat; los altres tindràn por de tu. Pera fer passar ab rahons los qui després reclamin, hi ha mil medis.

HARPALI. Ne conech qui sab-los, mes quan veuràn que 'ls enganyo, temo que 'm facin anar per Justicia...

NESTOR. No te 'n preocupis. Lo millor medi de dominar, es de tenir força deutes.

HARPALI. Voléu dir?

NESTOR. S'estableix entre 'ls acrehedors y 'ls debitors una mena de lligam. Los teus, hauràn per tu tota mena de miraments, com si 't devíen un gran servey, de por de perdre la pecunia manllevada. Los esclaus son menys somesos a llur senyor que 'ls acrehedors als debitors, y si alguna volta donas als teus qualque futesa, la rebràn ab major pler que si fos una donació.

HARPALI. Ja ho he notat.

NESTOR. Has de tenir però la precaució de no amprar may rès a gent de curts cabals. Per una miseria 't mouríen gran aldarull. Los richs son més enrahonats, tenen cert pudor, l'esperança 'ls seduheix, la por los reté, saben lo que pot un Cavaller. Quan los teus déutes arribin a ser excessius, lla-

vors, baix un pretexte qualsevulla emigras d'un lloch a un altre; però sense avergonyirte, recordant que ningú està més endeutat que 'ls Prínceps. Si un villà t'ataca, pren posats d'home ofès... Dona però de temps en temps qualque coseta, mes sense pagarho tot may a ningú. Es precaució qu'has de pendre pera que no sembli que la teva bossa està vuyda del tot... Rumbeja sempre!

HARPALI. Rumbejar? ab què, no tenint res?

NESTOR. Si un conegut t'ha confiat un depòsit, mòstral com cosa propia, y de tant en tant ampra una quantitat, que restituiràs lo mateix día. D'una bossa ben plena de monedes de cóure, trèune dos escuts d'or, que hi hauràs posat y sabràs en quin reconet son... Per lo demés, obra segons la teva astucia t'aconcelli.

HARPALI. Prou vos entench... però acabaré per no poder víure de tants dèutes.

NESTOR. Ja sabs lo que en eixa terra poden permetres los Cavallers?

HARPALI. Absolutament tot!... y ab impunitat!

NESTOR. Y donchs? Pren per servidors

gent activa, o algun parent pobre, que t'estalviaràs de mantenir. Si 'ls criats ensopegan pel camí ab un marxant, poden vuydarli l'alforja... y als hostals, a les cases burgeses, dintre les náus amarrades, per tot hi ha coses que semblan no tenir amo. Comprens? Los dits no han sigut donats a l'home pera no servirsen.

HARPALI. Voleu dir que no serà perillós?...

NESTOR. Cuyda de que 'ls teus servidors vagin sempre ben vestits ab la teva lliureya. Confíals epístoles falces adreçades a grans personatges, y si s'apropían quelcom secretament, ningú gosarà acusarlos. Fins admetent qu'inspirin duptes, lo nom de l'amo causarà respecte. Si cometen alguna extorsió, si s'amparan d'algún botí, per violencia, poden invocar l'estat de guerra. Eixes facécies ne son sempre 'l preludi...

HARPALI. Escellent concell!

NESTOR. No oblidis may la màxima cavalleresca de que 'l *Cavaller* té 'l dret de despullar de sa moneda lo viatger plebeu. Què hi ha, en efecte, de més deplorable que véure un vil marxant ben carregat d'escuts,

mentres lo *Caváller* no té res pels seus dispendis de joch y de disbauxa? Tracta d'ingerirte entre 'ls grans senyors, fés sempre cara serena, sobre tot devant d'estrangers... y a tal efecte, te convindría anar a llochs concorreguts, per exemple, als banys termals, los viatgers richs hi son nombrosos.

HARPALI. Ja hi havía pensat.

NESTOR. Son llochs hont la fortuna pot serte propicia.

HARPALI. Volèu dir?

NESTOR. Pensa que 's pot presentar lo cas de que 's perdi una bossa, o de que un ayguader no pensi en tancar lo seu armari... comprens?

HARPALI. Si... però!

NESTOR. Qui gosarà sospitar d'un home tan ben girbat com tu? que parla ab tal pompa? d'un *Cavaller de la Roca d'or?...* Fins si per atzar hi hagués algú de prou mal criat pera concebre una sospita, may tindrà l'ardidesa d'acusarte. Les sospites recauràn sobre un viatger que se 'n era anat lo día abans, l'hostaler mourà gran fressa, cridarà 'ls moços y matelots... però tu... tranquilitat perfecte! Si qui ha sigut víc-

tima, es un home sensat, deixarà de reclamar tement afegir a la pèrdua, la vergonya de no haver sabut guardar lo seu.

HARPALI. Lo que diheu me recorda un fet... Devéu coneixe 'l Comte del Voltor blanch?

NESTOR. No 'n conech d'altre.

HARPALI. Donchs he ohit contar qu'un Espanyol d'aire senyorívol qu'havía posat a casa seva, se li havía emportat siscents florins, y que may lo Comte gosà queixarse, de tan imposant com era 'l personatge.

NESTOR. Pren exemple. De temps en temps donaràs volada a un dels teus domèstichs dihent que l'has enviat a la guerra. Lo teu servidor tornarà després de barrejar temples y monastirs, carregat d'un botí més o menys considerable...

HARPALI. Eix medi 'm sembla molt enginyós.

NESTOR. Jo ho crech! Hi ha encara un'altre manera d'agarbellar riquesa.

HARPALI. Dihèumel, per favor.

NESTOR. Fingeixte molt ultratjat y desitjós de venjarte de certes persones que síen ben riques. Sobre tot, de monjos y

frares, qu'avuy día son tan envejats. Diràs que l'un s'ha mofat del teu blasó escupint sobre les teves armes, que 'ls altres han parlat de tu en termes irrespetuosos, qu'han escrit quelcom de calumniós sobre la teva persona, y per medi d'heralds [1], declàrals *guerra sens treva*. Proferint, al parlarne, amenaces horribles: sanch, ruína, anorreament complert. Veuràs llavors, que plens de mansuetut y pahura vindràn a proposarte condicions de pau, y tu, més irritat que may, hauràs d'aixordarlos, parlant del teu honor, reclamant força coses... Si 'ls demanas tres mil escuts d'or molt serà que gosin donàrten menys... de dos cents!

HARPALI. Invocaré 'l rigor de les lleys?

NESTOR. No tant, la cosa semblaría l'art del sycofante, però de totes maneres sempre 't serà convenient insinuarho. Y ara, amich Harpali, se m'acut un altre medi de prosperar, que podía haverte exposat abans: tindríes de pescar en la nansa del matrimoni una dona rica. Portas en tu l'esquer ne-

[1] *Per feciales tuos.* Legats sacerdotals que 'ls antichs romans enviavan al Camp enemich pera declarar la guerra o tractar de la pau.

cessari: ets jove, ben plantat, sabs contar falòrnies, riure d'una manera agradosa... Fés correr veus de que ets esperat a la Cort del Cèsar, ab brillants proposicions. Les jovenetes son molt tendres pels Senyors relacionats ab grans personatges.

Harpali. Conech qui ha fet ab èxit lo que 'm dihèu... mes temo que 'l meu joch sía descobert, que 'l meu engany s'esbombi y que incontinent los meus acrehedors m'assetgin... y en tal cas, la gent riurà de mi com d'un galan de comedia.

Nestor. Aquell serà 'l moment d'usar del teu urch de *Noble* y ab tanta major facilitat, que may ha sigut més usual qu'avuy día lo ser audaciós en lloch de prudent. Imaginaràs un embull qualsevulga pera excusarte, y no deixaràs de trobar gent càndida que creuràn la teva invenció. Alguns, per bondat, dissimularàn, y per fi, si les coses anessin del tot malament, te refugiaràs en qualque negoci de rebelió, en un rimbombori; car al igual de la mar que *renta totes les taques humanes* [1], la guerra

[1] Κλύζει *Id est, eluit mare omnium hominum mala.* La mar renta les impureses humanes. Los grechs fins

tapa la sentina de tots los vicis. Avuy no s'es bon General si no s'ha passat per eix aprenentatge. Serà lo teu últim recurs, si tots los altres te fallavan. Advertinte, que no hauràs de mirar prim! Tingas cura de no viure, però, massa confiat, allúnyat de les viles petites hont no 's pot amprar sense que tothom n'hagi esment. A les grans ciutats hi ha més llibertat per certes coses, a menys que no síen com Marsella[1]. Espía bé lo que diguin de tu y quan sabrás que la gent se pregunta «què fá? per què viu aquí tant de temps? per què no s'en torna a la seva terra? per què no và als seus castells? quin fonament tenen les armes del seu blasó? d'hont treu la moneda pels seus grans dispendis?» Quan semblants qüestions comencin a agitarse, hauràs de pensar en mudar de residencia, però no fugint com una llebre, retirante com un lleó, assegurant qu'ets cridat a la cort del Cèsar per negocis

pretenían que la hidrofobia, la ràbia dels goços, se curava per nou immersions a mar.

[1] Marsella era anomenada per la bona organisació del seu servey municipal d'espíes. — *(Lege proverbium, Massiliensium mores.)*

greus, que prompte retornaràs devant d'un exèrcit y 'ls qui tinguin por de perdre, no gosaràn bescantarte durant la teva ausencia. També 't recomano en gran manera que no't fihis dels poetes. Son una ferum irritable y dolenta. Assentan en papers tot lo que 'ls desplau y llurs confidencies s'escampan en un tancar y obrir d'ulls per tot l'univers.

HARPALI. La mort me prengui si 'ls vostres concells no 'm plahuen en extrem y pera probarvos que soch un dòcil minyó y un jove agrahit vull fervos present del primer cavall digne de vos que trobi pasturant per eixes prades.

NESTOR. Lo que hauríes de fer es cumplirme la promesa que m'has feta al venir a trobarme: dirme quin es lo motiu tan potent que 't fa desitjar una Falsa noblesa.

HARPALI. Senzillament lo desitj de permètrem tot lo que 'm plàcia. Vos sembla poch?

NESTOR. Al contrari... y si les coses no anessin conforme al teu desitj, recorda que la mort es un deute qu'hem de pagar a la natura, fins havent viscut dintre una Car-

toixa, y que sempre es més dolç morir esquarterat que no pas de poagre, de mal de la pedra, o de feridura. També 't recordaré qu'es molt propi d'un guerrer lo creure que després de morts no som més que cadavres.

HARPALI. Es la meva opinió.

DEPLORABLE UNIÓ

PETRONI — GABRIEL

Coniugium impar [1].
Patronius, Gabriel.

PETRONI. D'hont vens, Gabriel, ab eix tètrich front? Surts de l'antre de Trofoni? [2].

GABRIEL. Vinch d'un casament.

PETRONI. No he vist may un posat tan poch nupcial com lo teu. Ordinariament, al tornar d'un festí de bodes, l'alegría dura sis

[1] *Coniugium impar.* = *Unió deplorable, parella mal avinguda.*

[2] *Ex antro Trophoni.* — Trophoni, l'héroe de Boecia, tenía un antre, una cova, prop de Lebadea, hont se pronunciavan oracles. L'entrada de l'antre n'era tant estreta que 'l visitant havía d'ajàures, pera entrarhi de peus. N'eixía pàlit, espiritat. D'hont, lo proverbi que s'aplicava a tots los afligits y pensatius: «ha visitat l'antre de Trofoni».

díes, y fins la gent d'edat semblan haverse tret deu anys de sobre. Qui 's casava? probablement la Mort ab lo deu Mart?

GABRIEL. No, un senyor de la noblesa ab una donzelleta de setze anys, que rès deixa a desitjar com hermosura, educació, familia y fortuna. En una paraula, una nuvia digne de Júpiter en persona.

PETRONI. Una tendre poncella ab un home decrèpit, suposo.

GABRIEL. Los grans senyors may son decrèpits.

PETRONI. D'hont te vé donchs tanta tristesa? Enveja del qui s'emporta una presa que tu desitjavas?

GABRIEL. De cap manera.

PETRONI. Ha succehit tal vegada lo que 's conta del festí de Lapithar?

GABRIEL. Rès de semblant.

PETRONI. Per ventura ha mancat lo such bàquich?

GABRIEL. Al contrari, n'hi havía a vessar y de totes menes.

PETRONI. Mancavan los sonadors de flauta?

GABRIEL. De cap manera. Fins hi havía

música de viola, de lira, de trompeta y 'l sach de gemechs.

PETRONI. Donchs què més volíes? potser mancava 'l dolç Hymeneu?

GABRIEL. Mil veus l'han evocat inútilment!

PETRONI. Les Gracies tampoch hi eren?

GABRIEL. Ni l'ombra d'una... ni Juno que sol presidir, ni l'àuria Venus, ni Júpiter Gamelí.

PETRONI. En veritat, me semblas descriure una unió del tot sinistre, del tot impía... o més bé, «*Una deplorable unió*».

GABRIEL. Si hi haguessis assistit encara 'n diríes d'altres.

PETRONI. No s'hi ha ballat?

GABRIEL. S'hi ha ranquejat d'una manera lamentable.

PETRONI. Cap divinitat propicia ha rejohit la festa?

GABRIEL. No hi havía d'altre divinitat propicia més que aquella anomenada Psora en llengua grega [1].

[1] *Deam... quae Græce dicitur* Ψώρα, Psora, prurit, ronya, malura ofenosa.

PETRONI. Si que us deveu haver gratat!

GABRIEL. Hi havía crostes y purulencies a desdir.

PETRONI. Mes per quin motiu, mon estimat Gabriel, eix recit te fa venir llàgrimes als ulls?

GABRIEL. Es un cas, estimat Petroni, que faría plorar les pedres.

PETRONI. Si les pedres tinguessin ulls... y digas, quina ha sigut la víctima inmolada? No 'm tingas més temps en suspens.

GABRIEL. Coneixes Lampridi Eubuli?

PETRONI. No hi ha un habitant de la ciutat que sía millor, ni més ditxós.

GABRIEL. Coneixes sa filla Ifigenia?

PETRONI. Es la flor del jovent femení.

GABRIEL. Donchs sabs ab quí han tingut la gosadía de maridarla?

PETRONI. Ho sabré quan m'ho digas.

GABRIEL. Ab Pompilius Blenus.

PETRONI. Ab eix Thraci que tot ho vol occir? ab eix trapacer y vanitós?

GABRIEL. En persona.

PETRONI. Es conegudíssim de tothom, principalment per les seves embusteríes, y també pel seu mal lleig, un mal qu'encara

no té nom, però que anomenan moltes persones [1].

Gabriel. Una malura tan superba que no voldría deixarse passar devant per la llatzeria, l'elefantiasis, ni 'l lichen [2], lo poagra o la mentagra.

Petroni. Així ho diuen los metges.

Gabriel. No tractaré donchs, amich Petroni, d'alabarte eixa joveneta, puix la coneixes; mes com sía que l'ornament adoba encara l'encís de la natural beutat, l'hauríes presa, o car amich, per una deésa, tant lo que duya l'embellía. Prop d'ella hauríes vist lo feliç espòs, ab son nas truncat, arrocegant una cama, però ab menor gracia que 'ls suiços [3]; les mans grolleres, l'halè pudenta, los ulls esmortuhits, lo cap envenat; orelles y badius fluentli materia. Hi ha qui porta l'anell al

[1] *Quae tam multum habeat nomina*—la malaltía a que aludeix Erasme, s'anomena avuy, poèticament, mal de Venus. En son temps, los Francesos l'anomenavan mal Napolità, los Italians y Espanyols mal Gàlich, los Brabançons y Alemanys mal Espanyol.

[2] *Lichenibus*. Crostes, llagues purulentes.

[3] *Suitseri*. Erasme 's burla del caminar afectat y rígit dels suissos.

dit, ell ne portava un a la cuixa... (un braguer).

PETRONI. Cal en veritat que 'ls pares d'eixa donzella s'hagin begut l'enteniment pera donarla a un ser tan monstruós.

GABRIEL. No sé lo que 'ls ha passat, lo que sé es qu'avuy día hi ha molta gent que semblan haver perdut la rahó.

PETRONI. Lo nuvi deu ser, al menys, home de grans riqueses.

GABRIEL. Es riquíssim... en deutes!

PETRONI. De manera que si la joveneta de qui parlem hagués enmetzinat los seus avis paterns y materns no hauríen pogut condemnarla a major suplici.

GABRIEL. Encara que s'hagués orinat sobre les cendres de son pare [1], ne fóra bastant punida tenint de besar un home tan fastigós.

PETRONI. Penso igualment.

GABRIEL. Trobo que haverla casat com ho han fet, es un acte més inhumà que haverla exposada núa als orsos, als lleons y als

[1] *In patrios cineres.* Les cendres, les despulles, lo túmbol dels progenitors, eren pels antichs una cosa sacratíssima.

crocodils; car eixes besties feréstegues hauríen respectat sa rara hermosura, o 'l traspàs hauría terminat sobtadament lo seu sofrir.

PETRONI. Son pare y sa mare han obrat absolutament com Mezenci, que segons lo poeta Maroni *copulava cadavres ab sers vivents, mans contra mans, boca contra boca* y encara, al meu parer, Mezenci no hauría comès l'abominació de juntar a un cadavre una tan xamosa poncella. Ho repeteixo, l'han entregada a un home del qual l'halè es un verí, les paraules una pestilencia, lo contacte la mort.

GABRIEL. Figúrat, car Petroni, quin pler podràn causar les seves abraçades, los seus deports nocturns, les seves blanúries.

PETRONI. Sovint he assistit a discussions teològiques sobre 'ls casaments esgarrats... y aquest n'es un. La nuvia apar una perla montada en plom. Lo que m'admira es la seva mansuetut.

GABRIEL. Té per excusa l'insistencia dels amichs y 'ls seus pochs anys. Lo inexplicable es l'aberració dels pares. Qui consentiría en casar sa filla ab un masell, per lletja que ella fos?

PETRONI. Jo si tingués una filla llusca, (*si lusca esset*) coixa, tant disforme com lo Tersites d'Homer y al mateix temps sense dot no hauría volgut un tal gendre.

GABRIEL. Lo mal qu'eix home porta sobre es més afrós y més nociu que la lepra. Se comunica ràpidament, repeteix les seves escomeses y sovint causa la mort; mentres que de masells n'hi ha que viuen molts anys.

PETRONI. Potser los pares de qui parlem ignoravan la malaltía del futur gendre?

GABRIEL. La coneixíen perfectament.

PETRONI. Si tant poch estimavan llur filla podíen cusirla dintre un sach y llençarla al riu Escalda [1].

GABRIEL. L'extravagancia hauría sigut menor.

PETRONI. Quina qualitat, quin mèrit recomanan lo pretendent?

GABRIEL. Una munió d'habilitats. Es un strenu jugador, un bevedor invicte, un llibertí consumat, un mestre en l'art de

[1] *In Scaldam*, en l'Escalda, lo riu vora del qual està assentada la ciutat d'Antuérpia (Anvers).

l'embustería, un dissipador sens parell, un disbauixat únich. En resúm, axís com a les Escoles no més s'ensenyan les set arts lliberals [1], ell ne practica més de deu que son tot lo contrari.

Petroni. Deu tenir però quelcom que 'l recomani als ulls dels seus sogres.

Gabriel. No té res més que 'l gloriós títol de Noble cavaller.

Petroni. Un bell cavaller en veritat que les seves xacres no permeten cavalcar. Posseheix sens dubte nombroses hisendes?

Gabriel. Ne possehía de mediocres, però a causa de les seves trapelleríes no li romàn més que un càu enrunat, d'hont ix de temps en temps pera lliurarse al lladronici; un càu tan somptuosament guarnit

[1] *Septum artes liberales.*—Durant los anys que 'n dihem Edat-mitjana, en les Escoles, los estudis se dividíen en *trivium* (gramàtica, lògica, retòrica) y en *quadrivium* (mùsica, aritmètica, geometría, astronomía). Uns y altres eren preparació a la Theología. L'estudi de la Música se reduhía a la pràctica del cant plà, y 'l de l'Astronomía als càlculs pera fixar les dates kalendaries. Qui havía estudiat eixes set *assignatures* era Mestre, Llicenciat o Doctor en Arts. D'hont encara en les nostres Escoles lo títol de *Bachiller en Artes.*

que no 'n voldríes pels teus garrins... lo qual no es obstacle pera que l'home deixi de parlar continuament, y en termes pomposos, de castells enmarletats, de drets senyorials, fent sempre ostentació de les seves armes de noblesa.

Petroni. Ah! y què hi porta al seu escut?

Gabriel. Tres elefants d'or en camp de güelle.

Petroni. L'elefant convé a l'elefant. Dèu ser un home sanguinari.

Gabriel. Més aviat es vinari. Lo que 't fa crèure que sía aymador de sanch es que li agrada 'l vi vermell.

Petroni. Les trompes dels elefants son símbol de les seves ganes de xuclar.

Gabriel. Justament.

Petroni. De manera que les seves armes parlantes lo representen tal com es; un estúpit y un bot de vi. Lo vermell no es emblema de sanch, sino de beguda y 'ls elefants d'or significan que tot lo que furta ho engoleix bevent.

Gabriel. Això mateix.

Petroni. Donchs quin dot porta a sa muller eix Thraci tan xamós?

GABRIEL. Un de molt considerable.

PETRONI. Com pot ser?

GABRIEL. Per *molt considerable* vull dir que ho es la seva malaltía impúdica.

PETRONI. Per la mort! Més voldría casar ma filla ab un cavall que no pas ab un Cavaller tant atrotinat.

GABRIEL. Y jo, si 'n tingués una, més voldría casarla ab un frare; car ho repeteixo, la pobriçona no s'ha casat ab un home, sino ab una carronya. Si haguessis sigut testimoni del casament, digues, haurías pogut estarte de plorar?

PETRONI. Sens dubte que no, car no més de ohirte ja m'entristeixo. Sembla impossible que hi hagi pares tant insensibles a tota tendresa, pera donar llur única filla, una bellesa, una perfecció de caràcter a un monstre repugnant... senzillament perque es Cavaller!

GABRIEL. Donchs eix crim, crudel y barbre, un crim sense pietat, es avuy día un joch; mentres que lo desitjable fóra, que 'ls qui naixen pera gobernar fóssin d'una salut esplèndida, car lo temperament té gran influencia sobre la moral y està

fòra de dubte que la malura de que parlem resseca 'l cervell, resultant, que 'ls negocis d'Estat son regits per gent malalta, física y moralment.

PETRONI. Los qui presideixen lo gobern de l'Estat deuríen, no solament johir de bona salut d'esperit y de cos, sino ser de bona presencia y de maneres dignes; car si bé 'ls Prínceps han de recomanarse, sobre tot, per la saviesa y l'integritat, lo exterior es de gran importancia en qui ha de ferse obehir. Si 'l qui mana es crudel, sa lletjesa li atrau encara més odi, si al contrari, es just y bò, *la virtut emanant d'un bell cos lo fa encara més agradable.*

GABRIEL. Parlas com un llibre.

PETRONI. No deplorem lo mal astre de les donzelles que un cop casades tenen un marit que s'ha tornat masell o caduch?

GABRIEL. Sens dubte.

PETRONI. Digues donchs, si no es criminal remetre sa filla a un home més que masell!

GABRIEL. Prou tens rahó. Si un senyor volía fer cría de goços faría cobrir una femella per un mascle tarat y moll?

Petroni. Al contrari, tindría gran cura de donarli un goç de bona mena, tement la vinguda de cadells híbrits.

Gabriel. Y si un general volía aumentar la seva cavallería, faría cobrir una bella egua per un cavall degenerat y que tingués lo brom?

Petroni. Fins no guardaría en ses estables un cavall bromós tement qu'encomanés la seva malura.

Gabriel. Y no obstant, eixos pares no s'han mirat en donar a llur filla un home de qui naixeràn infants cridats no solament a hereuar llurs bens, sinó a pendre part en lo regisme de l'Estat.

Petroni. Lo senzill pagès may donarà un bràu qualsevulga a la seva vaca, ni una rossa a la seva egua, ni un porch malalt a la seva truja, encara que 'l bou no més sía fet per l'arada, lo cavall per la carreta y 'l garrí pel rebost.

Gabriel. Veges fins a quin punt los pensaments dels homens son absurdes! Si un villà 's permetía besar una damisela noble, semblaría qu'hagués comès una acció prou greu pera encendre una guerra.

PETRONI. Una guerra a mort.

GABRIEL. Y 'ls mateixos personatges que trobarían tal acció ultratjanta, donan, la rialleta als llavis, a un monstre abominable, lo que tenen de més car; cometent a la vegada un doble sacrilegi: de familia y de ciutadanía.

PETRONI. Si un pretendent de bona salut fos una mica coix, no 'l voldríen per gendre, y eixa malaltía horrible no 'ls ha semblat suficient pera rompre 'ls tractes.

GABRIEL. Si un pare dona sa filla a un frà menor, tothom crida, tothom plany la pobre puella, y no obstant, trets los hàbits, se trobarà ab un home dret y igual, mentres que la nuvia d'avuy passarà tota sa vida ab un quasi cadavre. Si una fadrineta 's casa ab un capellà se fan burleríes sobre l'ungit, y la de qui parlem ha près un marit ungit d'olis pudents.

PETRONI. Lo que l'enemich no fería ab les puelles preses en les ciutats retudes, lo que 'l pirata no fería ab les qui s'emporta d'una villa ofegada, eixos pares ho han fet ab llur única filla, sense que 'l Magistrat los imposés un curador.

GABRIEL. Pot un metje socorrer un frenètich, si ell també està tocat de frenesía?

PETRONI. Es verament incomprensible que 'ls Prínceps, lo dever dels quals es de vetllar per la salut de l'Estat, no cerquin un remey a una malura que s'està escampant per tot l'univers; y que s'adormin, com si la cosa no anés per ells.

GABRIEL. Cal parlar respectuosament dels Prínceps, amich Petroni. Escolta a l'orella, vull murmurarte tres paraules.

PETRONI. Oh desventura! Potser no sía veritat.

GABRIEL. Quantes malaltíes creus que puguin ocasionar certs vins emmetzinats?

PETRONI. Un nombre incalculable, segons los metges.

GABRIEL. Y 'ls edils, creus tu que se 'n ocupan?

PETRONI. S'ocupan sobre tot d'exigir los vectigals.

GABRIEL. La qui 's casa ab un malalt, potser mereix son malastre perque ella se l'ha cercat, y no obstant, si jo fos Príncep, pronunciaría la separació de cos; y si una donzella era casada ab un home tarat d'eixa

peste, haventse ell fingit sà y bò, si jo fos lo Sobirà pontífex anularía 'l casament encara qu'estigués apoyat sobre sis cents contractes en regla.

PETRONI. Ab quin dret? L'home no pot rompre 'l nus del matrimoni, regularment contret.

GABRIEL. Goses dirne regularment contret, d'un matrimoni fraudulent? Si una dòna pren per marit un esclau, ignorant que ho sía, lo tracte es nul... y l'home qu'eixa joveneta ha près per marit es esclau de Psora, una dama ab qui son inútils tota mena de prechs, una senyora que no admet lo rescat de cautius.

PETRONI. Lo teu argument me plau.

GABRIEL. Encara un altre: no pot haverhi matrimoni més que entre vius, y 'l marit en qüestió es quasi mort.

PETRONI. Sí, però, may podràs impedir que les *sarnoses* prenguin un *sarnós*, en virtut del vell adagi: «qui s'assembla s'aparella».

GABRIEL. Si depengués de mí, en interés de l'Estat, deixaría ben acoblarse tots los tarats, y després, los fería cremar junts.

PETRONI. Te conduhiríes com un Phalaris, no com un Príncep.

GABRIEL. Tractaríes de Phalaris lo metge que talla dits o crema parts del cos pera aturar la podridura? Jo no veig en l'acció del cirurgià cap mena de crudeltat, més aviat hi veig una gran misericordia. Deu hagués permès que 's procedís sense miraments a l'origen del mal! La mort d'uns quants homens hauría assegurat la salut de tot l'univers... En los anals de la Galia trobem exemples de fets semblants.

PETRONI. Potser sería més humà castrar y seqüestrar los malalts.

GABRIEL. Y de les dònes que 'n feríem?

PETRONI. Obligarles a portar cintures de castedat.

GABRIEL. Així s'obtindría que 'ls àvols corbs ponguessin àvols ous, mes confessa que si 'l teu remey es més humà, lo meu es més segur, car los castrats també senten desitjos y eixa malura 's comunica de més d'una manera, se transmet y encomana per una besadeta, per un contacte, sentats a taula. Ademés, aquest mal, té de particularment funest qui 'l qui n'està tocat sent gran

fruició de comunicarlo als altres. Un seqüestrat pot fugir, pot enganyar a favor de la nit, juntantse a persones que no 'l coneixíen, mentres qu 'ab los morts no hi ha perill!

PETRONI. Confesso que 'l teu remey es radical, però no sè si es conforme a la caritat christiana.

GABRIEL. Qui es més culpable, un lladre ordinari o un d'eixos sers miserables?

PETRONI. Confesso que 'l diner no té 'l prèu de la salut.

GABRIEL. Y no obstant, nosaltres christians, aforquem los lladres y ningú troba que la cosa sía injusta, sino un medi de conservar l'ordre en la República.

PETRONI. Se castiga 'l perjudici causat.

GABRIEL. Que no 'n causan, los qui encomanan una malaltía? Admetem que moltes persones l'hagin agafada sense cometre una falta, encara que la major part dels malalts sien los disbauixats; de totes maneres, los jurisconsults ensenyan que devegades es de dret fer morir un ignocent, quan de sa mort ne depen la salvació de l'Estat. Així veyem que 'ls Grechs, després que

Troya fou presa, occiren Astianax, fill d'Hector, tement que fos causa d'una nova lluyta. Nosaltres christians que sempre estem en guerra, ignorem potser que la major part dels mals que 'n son causa càuen sobre 'ls qui no 'n son culpables? Y si no observa lo que passa ab lo que se 'n diuen represalies [1]. L'agressor està en seguritat, y 'l marxant que fins potser ignora 'l perquè de la baralla es despullat dels seus bens. Si usem d'eixos medis en casos d'una importancia secondaria, què penses que s'ha de fer quan se tracta de la més horrible de les desolacions?

PETRONI. Lo que dius es evident.

GABRIEL. Vèges encara a Italia, axís que 's notan symptomes de peste, tancan les cases, y les persones qui serveixen los malalts, son seqüestrades. Hi ha qui tracta

[1] *In repressalibus.* Les lletres o patents de *marca*, de *represa* se concedíen quant los súbdits d'un Estat havíen sigut agreujats per los d'un altre, qual Sobirà 's negava a fer justicia. Qui possehía una patent podía ampararse dels bens y de les persones de l'Estat ofensor fins a obtenirne satisfacció.

Repressalia est potestas qua creditori in sua patria, contra debitorem in aliena, jus suum persequi licet.

eixes mesures de bàrbares, essent purament humanes, car observantles, mimva la pestilencia, no causant més qu'unes quantes víctimes.

No es un acte de caritat preservar lo més gran nombre? N' hi ha que dihuen que 'ls italians son inhospitalaris perque en temps de contagió tancan llurs portes a posta de sol, obligant lo viatger a passar la nit a la serena; però repeteixo qu'es un acte d'humanitat lo d'assegurar lo bé general en perjudici d'uns quants. Hi ha gent que 's pensa ser molt heròica perque gosa aproparse dels empestats, no tenint cap feyna prop d'ells... mes com sía que al tornar a llur fogar portan la contagió a mullers, fills o domèstichs, reconeix que 'l tal heroisme es pura estulticia... y no obstant, la peste es cosa menys perillosa que la Psora. La peste es un verí que 's comunica més rarament, y que no atuheix quasi may la gent d'edat. Fins té la ventatja de que mata deslliurantnos de tot mal, en un dir Jesús, y si no mata, retorna una salut florida. Més la Psora no es altre cosa més que una mort continuada, una sepultura. Los qui 'n

pateixen vegetan embolicats de teles y ungüents com los cadavres.

Petroni. Dius ben ver. Deuríen pendres contra un mal tan funest les mateixes precaucions que 's prenen contra 'ls masells. No sería exigir massa lo prohibir anarse a ráure a casa d'un barber públich, tothom deuría ráures ell mateix a casa seva.

Gabriel. Potser si barber y barbat cloguessin la boca?...

Petroni. Lo mal també 's comunica pel nas.

Gabriel. Hi hauría potser un remey!

Petroni. Veyam!

Gabriel. Fer com los alquimistes, pendre una careta que permetés véurhi per uns forats ab vidres que facilitessin la respiració de la boca y del nas per medi d'un canonet que passés sota les aixelles y 's perdés darrera l'esquena.

Petroni. Lo que dius serviría, si no hi hagués també 'l perill de pendre 'l mal tocant los dits d'un empestat, tocantli la seva roba, tocant una pinta, unes estisores seves...

GABRIEL. Desd'avuy me deixaré creixer la barba fins los genolls.

PETRONI. Després caldría encara publicar un ban prohibint a una mateixa persona fer de barber y de cirurgià a la vegada.

GABRIEL. Pobres barbers! los condemnas a morir de fam.

PETRONI. Al contrari, llurs despeses disminuiríen y podríen ráure a un preu més alt, encara n'eixiríen guanyadors.

GABRIEL. Hi convinch.

PETRONI. També hauría de ser prohibit bèure en un mateix vas, amorrarse al mateix pot.

GABRIEL. Vet-aquí una lley que sería mal rebuda a l'Anglaterra.

PETRONI. Prohibició absoluta de colgarse dos en un mateix llit, com no síen marit y muller.

GABRIEL. Plàume.

PETRONI. Prohibició als hostalers de fer dormir a ningú en llençols qu'haguessin servit.

GABRIEL. Com ho feríen los Alemanys qui 'ls rentan tot lo més dos cops l'any?

Petroni. Feríen travallar una mica més llurs bugaderes; ademés, y malgrat la seva antiguetat també sería prohibida la costum de besarse.

Gabriel. Fins vedaríes besar les imatges dintre les iglesies?

Petroni. Qui vulgui besar una imatge que posi la mà damunt.

Gabriel. Y durant la conversa, cap besadeta?

Petroni. S'evitaría allò que diu Homer «*d'atançar les testes*» y 'l qui escoltés clouría 'ls llavis.

Gabriel. Ab totes les teves lleys no n'hi hauría prou ab les Dotze taules pera promulgarles.

Petroni. Y mentres tant, què aconcellas referent a la malhaurada joveneta de qui parlem?

Gabriel. Què puch aconcellar, sino, que pera no desesperarse, accepti son malastre ab resignació y que oposi les mans a les escomeses del seu marit... Que no 's fiqui al llit sense anar ben armada.

Petroni. Y tu, digas ahont vas ara, corrent?

GABRIEL. Dret a casa, al meu estudi.

PETRONI. Perquè ferhi?

GABRIEL. Pera compondre, en lloch de l'epitalami que m'havíen demanat, un epitaphi [1].

[1] *Epitaphium inscriptio sepulchri.*
Epithalamium Carmen quod in nuptis decantari consuevit.

CARON Y SA BARCA

CARON — ALASTOR

CHARON.
Genius Alastor, Charon.

CARON. Ahont corres tan atrafegat, joyós Alastor? [1]

ALASTOR. Me vens bé, volía véuret. Porto noves que us plauràn força a Proserpina y a tu. Les Furies han travallat ab tant de zel com d'èxit. No hi ha un recó de mon indemne de mals horribles, de discordies, de guerres, de lladrocinis, de pestes; fins al punt que les pobriçones Furies son romases del tot canudes de tant aviar llurs serps, y que havéntsels estroncat lo

[1] Oh prodigiòs miracle de la memoria! Encara 'ns sembla ohir la cantarella ab que recitavam les regles del genre, hont per la primera vegada llegirem lo nom de Alastor: *Alastor-oris — un caballo de Faeton*, deya la nostra gramatiqueta.

verí cercan arrèu escorpins y vibres; son pelades com ous, sense un cabell a la testa y ni una gota de metzines a les mamelles. Ja pots donchs amanir la teva barca y 'ls teus rems, aviat arribaràn tantíssimes ombres que ab prou feynes podràs transportarles.

CARON. No m'innovas rès de nou. Ja ho sabía.

ALASTOR. Còm ho has sabut?

CARON. La Fama m'ho ha dit no hi ha dos díes.

ALASTOR. Es una deésa verament diligent... Y donchs què cercas per aquí, lluny de la teva barca?

CARON. He tingut de vindre per força, pera ferme ab un lleny de tres rengles de rems. La meva barca vella, corcada, vetusta y adobada no podría servirme pera tanta gernació si lo que m'ha innovat la Fama no es invenció seva. Per altre part, fins sense que la deésa m'hagués parlat, me calía un altre vaixell, car he fet naufragi.

ALASTOR. Veig en efecte que vas tot rabejat. Sembla que surtis d'un enjup.

Caron. He atravessat la llacuna Stigia nedant.

Alastor. Y donchs, què has fet de les ombres?

Caron. Les he deixades xipollejant ab les granotes.

Alastor. No t'ha dit rès més la deésa Fama?

Caron. També m'ha innovat que tres monarques, enfellonits per un odi insà, corren vers llur pèrdua recíproca y que no hi ha un pam de terra christiana que sía exempt dels furors de la guerra, car eixos tres reys n'arrocegan d'altres fins al camp de batalla. Tots senten tal desvari, que ni 'l Dinamarquès, ni 'l Polonès, ni l' Escocès volen cedir l'un a l'altre. Lo Turch mentres tant aprofita 'l temps y 's prepara per una lluyta terrible. La Peste ho atuheix tot en terres d'Espanya, d'Anglaterra, d'Italia y França... y pera major dany la varietat de creencies ha donat naixença a una contagió novíssima qu'ha pertorbat los esperits fins al punt de que no 's troba en lloch qui sía amich de son amich. Lo germà desconfía del germà, la muller no s'entén ab l'espòs

y després de les disputes de llengua y de ploma es de preveure que vindràn les disputes a mans armades provocant una maravellosa destrucció d'essers humans.

ALASTOR. Tot lo que la Fama t'ha dit es la pura veritat. He sigut ja testimoni de coses terribles, jo, company asíduu de les Furies, que en cap temps com ara han sigut més dignes del llur nom.

CARON. Si, però es de témer que compareixi algun dimoni predicant la pau, y com lo caràcter dels mortals es tan mudable! He ohit parlar d'un polygraf [1] que segons sembla no fa més que invectivar la guerra y predicar la pau.

ALASTOR. Hi ha llarchs anys que xiula, mes l'ase no vol beure. Ultimament ha escrit «Les lamentacions de la pau perduda» y ara escriu l'epitafi de la «Pau destruhida», però en cambi tenim uns *quidams* que sostenen los nostres interessos ab tant de braó com les mateixes Furies.

CARON. Quina mena d'homens son?

[1] *Polygraphus qui multa scripsit.* Erasme aludeix a un dels seus propis escrits: *Pacis querimonia*, estampat per Froben en 1516.

ALASTOR. Uns animalons cuberts de capes negres o blanques, de vestes grises, qual plomiçó es de molts colors y que sempre son vora 'ls prínceps, inculcantlos l'amor a la guerra, empenyenthi 'ls grans y 'l poble. En llurs evangèlichs sermons cridan que la guerra es justa, santa y pietosa, y pera probar fins a quin punt l'esperit de l'home es belicós cridan les meteixes rahons als dos partits. Predican als Francesos, que Deu combat per la França y que tenint a Deu per defensor no seràn retuts. Als Anglesos y als Espanyols los dihuen que no es l'Emperador qui fa la guerra, sino Deu en persona. Los escitan a ser coratjosos, prometentlos la victoria, y que per altre part si un d'ells sucombeix s'en irà al cel ab armadura y tot.

CARON. Y la gent los creuhen!

ALASTOR. La veu de la religió té molta força... afegiu la set de gloria, los pochs anys, l'inexperiencia, la venjança, una inclinació natural vers un objecte determinat. No hi ha rès de més fàcil que ferse escoltar per gent ja ben disposta, com es fàcil capgirar un carro que vagi decantat.

Caron. Quan arribin eixos animalons, tractaré de rèbrels bé.

Alastor. Dónals un bon convit, rès podríes imaginar que 'ls fos més agradós.

Caron. Un bon fart de llobins y cebetes marines; car, ja sabs que per aquí no hi ha altre menja.

Alastor. Pera fer les coses ben fetes hauríes de donarlos perdius, capons y fasians.

Caron. Y, digas, als homens de quí 'm parlas quin motiu los escita a predicar la guerra, quina ventatja 'n treuhen?

Alastor. Ho fan perque guanyan més ab los morts que no pas ab los vius... Hi ha 'ls testaments, los banquets funerals, les butlles... y una multitut d'altres guanys, que son de bon arreplegar. Per altre part, son gent que viuhen més de gust als campaments que no pas reclosos en llurs celdes, y ademés la guerra eleva a l'episcopat molts ignars qui en plena pau no valen lo quart d'un òbol.

Caron. Sent així, fan bé de predicar la guerra.

Alastor. Mes, digas, amich, per què 'l necessitas un trirremi?

CARON. Perque no vull tornar a fer naufragi en mitg de la llacuna.

ALASTOR. Deu ser per la multitut qu'esperas?

CARON. Naturalment.

ALASTOR. Però lo que tu transportas son ombres, no son cossos; quant pesa un'ombra?

CARON. Encara que fossin aranyes d'aigua [1], pot havernhi tantes, que la barca s'ompli. Ademés, ja sabs que la meva barca també es un'ombra.

ALASTOR. Me sembla, però, haver vist algunes vegades que tenint de transportar gran gernació, y no cabent dintre ta barca tres mil ombres, s'aferravan al gobernall sense que t'adonessis de llur pés.

CARON. Això succeheix ab les ànimes que provenen de cossos corcats per la tísis o la consumpció; mes les ànimes sobtadament arrebaçades del cos revingut d'un guerrer portan molta materia corporal...

[1] *Tipulæ*, aranyes d'aygua, insectes de sis potes llargues y tenuíssimes que corren per damunt de l'aygua.

Alastor. Sospito que 'ls Francesos y 'ls Espanyols no deuhen pesar gayre.

Caron. No tant com los altres, encar que llurs ànimes no síen precisament de ploma, però d'entre 'ls Anglesos y 'ls Alemanys ben nodrits devegades n'ixen unes ànimes, que no fa gayre, transportantne no més dèu, hauría naufragat si no hagués sacrificat una part del càrrech. Ben certament hauría perdut barca, passatgers y nòlit.

Alastor. Greu conflicte!

Caron. Figúrat lo que deu succehir quan he de passar certs sàtrapes grossos, certs Thracis y homens d'armes.

Alastor. Dels qui moren en una guerra justa no crech que 'n vingui un sol, perque diuhen que van de dret al Cel.

Caron. No sé ahont van, però puch assegurarte que cada cop que hi ha guerra m'arriban tants ferits y rancos que 'm fan sospitar que la terra aviat serà inhabitada. Llurs ombres venen no solament fartes de vi y de vitualles, sino plenes de butlles, de diplomes y altres coses per l'istil.

Alastor. No ho deuhen portar sobre? Deuhen arribarte núes?

CARON. Sí, mes al arribar portan encara 'ls somnis de totes les coses.

ALASTOR. Y 'ls somnis tenen un pès?

CARON. Jo ho crech! Entre tots carregan la meva barca fins al punt de ferla donar de banda. Que 't pensas que 'ls òbols no pesan?

ALASTOR. Sobre tot si son de cóure.

CARON. Per eix motiu vull una barca ben ferma.

ALASTOR. Ja n'ets prou de ditxós?

CARON. Per què?

ALASTOR. Perque en un buf seràs rich.

CARON. A causa de la multitut d'ombres que vindràn?

ALASTOR. Certament!

CARON. Aixís fóra, si portavan llurs riqueses; mes los qui al passar en la meva barca tenen recança de lo qu'han deixat allà dalt: realmes, prelatures, abadíes, munts de moneda, no 'm portan més qu'un òbol. Comprèn, donchs, que tot lo qu'he estalviat en tres mil anys, ara m'ho hauré de gastar en un trirremi nou.

ALASTOR. Cal saber gastar si 's vol fer negoci.

CARON. Donchs los mortals, segons m'han dit, negocían ab major èxit, puix, ajudats per Mercuri, se fan richs en tres anys.

ALASTOR. No pas tots, també n'hi ha que fan bancarrota. Lo teu guany es modest, però segur.

CARON. De totes maneres, estich inquiet. Figúrat qu'un Deu arranji les baralles dels mortals!... lo meu guany se 'n va en orri.

ALASTOR. No temis, pots dormir d'un bon son. Tením guerra, al menys, per deu anys. No més hi ha 'l Romà Pontífex que recomani la concordia, però es com si volgués fer tornar blanch un negre. Les ciutats, afligides per desoris sens nombre, no fan més que murmurar; no sé quins pobles se planyen sordament de que per les ambicions personals o les rancunies de dos o tres homens lo mon sía barrejat... Crèume a mi, les Furies tenen més de poder que no pas los homens justos... Y altre cosa: perquè vindre sobre la terra pera 'l teu trirremi, què no hi ha bons obrers a casa? No tením Vulcà?

Caron. Vulcá no més s' entén en barques d'aram.

Alastor. Tampoch costaría gran cosa llogar un bon mestre d'aixa.

Caron. Si, però mancan materials.

Alastor. Què dius? Ja no tenim boscos?

Caron. S'han tallat fins los que hi havía als Camps Elíseus.

Alastor. Per quin motiu?

Caron. Pera cremar les ombres dels herètichs, y ara de poch, ha sigut precís arrencar carbó de les entranyes de la terra.

Alastor. Quin dispendi inútil! No podíen eixes ombres ser castigades sense tanta flamarada?

Caron. Rhadamant ho ha volgut així.

Alastor. Y, digas, quan tinguis la nau y 'ls rems, d'hont treuràs gent pera bogar?

Caron. Jo no tinch més obligació que la d'aguantar l'arjau del timó. Les ombres bogaràn si volen.

Alastor. Es que deu havernhi que no han après de bogar.

Caron. No admeto excuses ni privilegis. A bordo meu bogan los monarques, bogan los cardenals, l'un després de l'altre, igual

que la gent del poble; tant si saben aferrar un rem com si no 'n saben.

ALASTOR. Procura, ajudat per Mercuri, fer les teves compres per poca moneda... Ves, ves, no vull aturarte més de temps. Jo vaig a portar la bona nova a Plutó...

ALASTOR. Hey! hey! Caron!

CARON. Què hi ha?

ALASTOR. Torna aviat per mor de la multitut que s'estarà esperante.

CARON. Ja hi penso, ja! Més de duescentes mil ombres s'impacientan a la riba, sense comptar les dels qui nedan dintre la llacuna. Dígals a tots, que no trigaré gayre.

CONCILI DE DAMES

CORNELIA — MARGARITA — PETRONILLA — JULIA
CATHARINA

*Senatulus, sive Concilium Mulierum
Cornelia. Margareta. Perotta. Iulia.
Katharina.*

CORNELIA. Lo zel que demostreu venint a la present reunió, la vostra pressa en acudir totes avuy, me fa augurar bells resultats per l'*Ordre* y per tota la república femenina. Goso esperar que 'l cel inspiri a cada una de vosaltres idées útils per nostra consideració y comuns interessos, car no ignoreu quin gran perjudici hem sofert dençà que 'ls homens discuteixen quotidianament en llurs assamblées, mentres que nosaltres, la filosa al puny, abandonem la nostra causa. Les coses s'han posades de manera que no hi ha cap disciplina y que nostres senyors ens consideran com joguines,

concedintnos com gran mercè la dignitat d'esser compreses entre 'ls essers humans, y si perseverem en eix camí ja podeu prevèure lo que succehirà.

No vull pronunciar ni una sola paraula de mal auguri, pero si continuem descuydantnos del nostre decorum, cuydemnos al menys de la nostra seguritat.

Lo més sabi dels reys ha dit: «la salvació es conseqüencia dels molts concells» y com vos es notori, los bisbes tenen llurs Sínodos, los frares llurs Capítols, los soldats llurs Presidis, los bandolers llurs amagatalls... Fins les formigues tenen llurs Congressos. De tots los sers vivents, solament nosaltres dones no 'ns unim may [1].

MARGARITA. Pot ser massa sovint.

CORNELIA. Encara no es hora d'interrompre! Deixèume pronunciar la meva arenga y després cada una de vosaltres podrà parlar.

Lo nostre projecte no es nou, seguim un exemple del passat, car, si no m'erro, fa

[1] Joch de mots originat per *coïmus* que Erasme ha usat facetiosament... *nunquam coïmus.*

mil y tres cents anys qu'un emperador romà, digne de gran elogi, Heliogabal...

PETRONILLA. Digne de gran elogi un home que fou arrocegat y llençat a una cloaca!

CORNELIA. Es la segona vegada que m'interrompeu... Vos feré observar que si hem de mesurar l'elogi o 'l blasme, per la mort qu'un home ha feta, tindríem de declarar Domicià piadós perque morí en son palau y Jesu-Christ infame perque morí en infamant suplici. Continúo: lo que més s'ha trobat atroç en Heliogabal, es d'haver escampat per terra lo foch sagrat que guardavan les Vestals, y també de tenir en son oratori [1] les imatges de Moisès y de Jesu-Christ, que llavors per derisió, anomenavan *Chrest*. Sabreu donchs que 'l tal emperador decidí qu'aixís com ell tenía un senat compost de senadors que s'ocupavan dels negocis de l'Estat, la seva augusta mare ne tindría un altre hont se tractaríen los ne-

[1] *in larario Lararium* = santuari privat, cambra domèstica hont los Romans teníen les imatges dels deus familiars. L'*oratori* domèstich actual ab sants, *escaparatas*, etc., etc.

gocis concernent les dones; y llavors, sía per ganes de blasmar o pera establir una distinció, los homens anomenaren eix Senat femení *Senatulus*, com si diguessim lo Senadet, lo Senat minuscol. Nosaltres hauríem degut fer reviure més aviat eix exemple interromput fa tantes centuries sense sentir pahor de l'interdicció de l'Apòstol Sant Pau que veda a les dones lo enrahonar en l'assamblea qu'ell designa baix lo nom d'*Ecclesiam*, car l'Apòstol entenía per Iglesia una reunió d'homens, y aquí no n'hi ha ni un.

Per altre part, si les dones devíem guardar sempre 'l silenci, ab quin objecte la natura ens hauría dotades de llengües tan llestes com les dels homens y d'una veu clara, si bé sense 'ls sons guturals y aspres del mascle que sovint fan semblar lo seu crit al bram de l'ase. Hem donchs de mostrar una formal atenció, a fi de que 'ls homens no tornin a retreure lo del *Senat minuscol* o no inventin altre vocable denigrant, segons llur costum de mofarse de nosaltres... y això que si volguessim apreciar imparcialment la feyna qu'ells fan en llurs assamblées la trobaríam ben inferior a la que fem les dones.

Veyeu sinó tots los monarques en guerra contínua, los teòlechs, los sacerdots y 'ls bisbes disputantse; veyeu los pobles en una absoluta discordia. Tants homens, tantes opinions diferentes, lo qual proba que en ells hi ha més inconstancia que en les dones. Ni les viles, ni 'ls habitants de les viles arriban a entendres. Si se 'ns confiavan les régnes del gobern estich convençuda de que en poch temps ho feríem caminar tot ben dretament. Potser sía massa ardit per una dona acusar de stulticia grans personatges, però no se 'm negarà 'l dret de recordar aquelles paraules de Salomò quan díu en lo tretzè capítol dels Proverbis: «Entre superbiosos may hi ha concordia, qui obra ab mesura, obra sempre sériament»... mes no vull molestarvos ab un llarch preàmbul y pera que tot sía fet ab ordre y sens tumult examinarem de primer quínes seràn les dones admeses a les nostres assentades y quínes ne seràn excluídes. Una gran turba es més aviat aldarull que no pas concili y un nombre reduhit de persones que deliberan té quelcom de tirànich, opino donchs que comencem per l'eliminació de les pue-

lles a causa de certs punts que 's discutiràn en lo nostre Senat y que no son de llur competencia.

JULIA. Y còm sabrem que ho son, puelles? Acceptarem com tals les qui portin corona de flors?

CATHARINA. Admetrem solament les dones casades.

JULIA. Però entre les dones casades, n'hi ha que ho son ab homens impotents. Les considerarem com puelles?

CORNELIA. Ferem al matrimoni l'honor de considerar matrones totes les dones que tenen marit.

JULIA. Per altre part, excluhint les puelles, lo nombre de les qui romandràn no decreixerà gayre.

CORNELIA. També excluirem les qui hagin sigut casades més de tres vegades.

JULIA. Per quín motíu?

CORNELIA. Perque a l'igual dels veterans los es deguda la llicencia absoluta.

Lo mateix ferem ab les qui tinguin més de setant'anys.

També caldrà estatuhir que cap dona parli del seu marit en termens petulants;

totes deuràn parlar d'una manera general, ab mesura, y sense exageracions.

CATHARINA. No veig perquè 'ns hem de reprimir al parlar dels nostres homens, ja qu'ells no ho fan al xerrar de nosaltres? Cada vegada que 'l meu Titus s'engresca a taula, conta lo que 'm fa la nit, lo que jo dich, y sempre exagerantho.

CORNELIA. S'ha de reconeixer que criticar los marits es desconsiderarnos, y encara que 'ls nostres motius de queixa síen fundats, fet y fet la condició femenina es preferible a la del home, car per nosaltres, ells corren mars y terres, exposan llur vida, y si la guerra esclata, veuréulos aixecarse al sò dels clarins bèlichs, cobrirse de ferro y compareixer sobre 'ls camps de batalla, mentres que nosaltres som a casa molt tranquil-letes. Si ells cometen una infracció a les lleys se 'ls castiga severament, y 'l nostre sexe es sempre compatit. En resum, quasi sempre depen de nosaltres que 'ls nostres marits síen tolerables.

Resta ara statuhir l'ordre de la discussió perque no 'ns succeheixi com a certs ambaixadors de reys, prínceps y papes que 's

passan tres mesos argumentant abans de reunirse y discutir útilment. Proposo donchs que la préeminencia sía donada a les dames de la noblesa. Les qui tenen quatre quarters ocuparàn lo primer lloch, després vindràn les qui 'n tenen tres, les qui 'n tenen dos, les qui 'n tenen un y per fi les qui no més ne tenen la meitat d'un. En cada ordre lo siti préeminent serà ocupat per la dama de més anys. Les bordes ocuparàn l'últim lloch en cada rengle.

Lo segon ordre serà per les plebeyes, y en ell, seràn preferides les mares qui tingan més infants. Entre dames d'igual condició serà preferida la de major edat. En últim lloch vindràn les dames sense fills.

CATHARINA. Y de les viudes, què 'n ferém?

CORNELIA. La teva observació serà atesa. Les posarem al costat de les mares ab tal que tinguin o hagin tingut fills. Les estèrils ocuparàn l'últim lloch.

JULIA. Y les dones dels frares y monjos hont les posaréu?

CORNELIA. Examinarem la qüestió a la vinenta assentada.

JULIA. Y de les qui fan mercat de llur cos qué caldrà ferne?

CORNELIA. No permetrem que 'l nostre congrés sía ensutjat per llur presencia.

JULIA. Y les concubines?

CORNELIA. Hi ha molt que dir sobre aquest punt. Ja 'n parlarem. Ocupemnos ara de la forma qu'hem de donar al nostre *Senatus-Consultum*.

Podríem servirnos dels punts, de les pedretes, del sufragi oral, del vot per dits en l'ayre, del vot per divisions...

CATHARINA. Les votacions per medi de pedretes donen lloch a nombrosos fráus y si adoptem lo vot per divisions, ab los ròssechs dels nostres vestits aixecarem massa polç. Me sembla que lo millor fóra que cada una exposés verbalment la seva opinió.

CORNELIA. Sí, pero llavors esdevé molt difícil comptar los vots: per altre part hem d'evitar lo perill de la cridoria...

CATHARINA. Ab lo ben entès que no s'ha de discutir res sense notaris [1] pera evitar les omissions.

[1] Un secretari qu'*estengui l'acta*.

CORNELIA. Y ja qu'hem obviat a l'inconvenient del gran nombre d'assambléistes, per quins medis pensas impedir lo tumult?

CATHARINA. Cap de nosaltres podrà pendre la paraula sense serhi autorisada, y totes parlarem l'una després de l'altre; les delinqüentes seràn expulsades del Senat; ademés, la qui reveli un sol mot de lo que s'haurà dit aquí serà condemnada a tres jorns de silenci.

CORNELIA. Fins ara no hem agitat més que senzilles qüestions de forma, ocupèmnos de lo que té d'esser l'objecte de les nostres deliberacions, y primer de tot, de lo que atany a la nostra dignitat, que com sabèu, te per principal fonament, la manera d'anar vestides.

Es qüestió quals reglaments han sigut tant descuydats que 'l día d'avuy no hi ha qui pugui distingir la dama noble de la burgesa, la dona casada, de la donzella y la viuda, la dona honesta, de la meretriu. Hi ha tal desvergonyiment que una qualsevulga 's vesteix com li plau. Veyem dones ordinaries vestides de satí d'aygües, ab palmes y ab ratllats, les veyem ab vestits

de vellut llistat d'or y d'argent, guarnits de marta zibelina y de pells de marroquí, mentres que sovint a casa llur, lo marit adoba sabates. Ne veyem que portan los dits corulls d'esmeragdes y de diamants, car avuy día les perles son desdenyades, y això que passo per alt los ornaments d'àmbre, de corall, y 'ls tapins daurats.

No us sembla que per l'honor del sexe les dones de familia ordinaria s'hauríen d'acontentar de cintures de seda, y que llurs vestits seríen prou ornats cusinthi galons teixits? De l'abús que senyalo ne pervenen dos mals: que les families s'arruinen, y que l'ordre, qu'es lo guardador de la nostra dignitat ne val de menys. Si les burgeses van en carroça de mans y en cadires d'ivori forrades de vellut, què feràn les dames nobles y les qui porten títol? [1] Si la muller d'un senzill cavaller arrocega una cuha de quinze mitjes canes, què portarà la muller d'un duch o d'un comte?

[1] *Si pilentis et lecticis eboratis*, etc. *Pilentum*, menes de vehícols ab samals, sospesos al coll dels esclaus, en que les dames Romanes se feyen passejar per la Ciutat. — *Vehiculi genus apud Livium, quo matronæ per urbem vehebantur.*

Y encara lo que hi ha de més deplorable es la facilitat temeraria ab que totes cambiem de moda a cada punt. Abans se portavan darrera 'l pentinat dues altes puntes gurnides de cintes, lo qual distingía les grans senyores, de les burgeses, y pera millor evitar tota confusió també foren de moda uns capells de luda blanca ab motes negres... mes desseguit, la menestralía se 'n empadroní. La moda cambià, y les nobles portaren cofies de puntes negres, però desseguit les dones del comú gosaren, no solament imitarles, sino afegirhi franjes d'or, y fins pedreries.

Antigament les nobles dames portavan lo front y 'ls polços descoberts, recollint llurs cabells demunt del cap. Això no durà gayre, car ben aviat totes les dones se pentinavan d'igual manera. Les nobles abaixaren llurs cabells sobre 'l front y les burgeses les imitaren in continent. En temps de l'antigor, no hi havía més que la noblesa que portés corrèus y escuders, y sobre tot un patge, pera ajudar a aixecarse o donar lo braç pera caminar, y l'ofici de patge era un honor reservat als fills de cases bones. Avuy

veyem les burgeses, que volentse permetre un tal luxe, acceptan un qualsevulga, sía per eix ofici, sía pera portar lo ròssech de llur vestit.

Antigament no més les dames nobles saludavan donant una besadeta, y lluny de deixarse petonejar per tothom, sols allargavan la ma y encara segons a quí.

Avuy día certs personatges que fan pudor de cuyro se permeten besar brutalment les senyores de la més alta noblesa.

En los casaments no 's té compte de la dignitat. Los nobles se casan ab burgeses, les burgeses ab nobles, de lo qual ne resultan híbrids rebrots. No hi ha dona de la classe baixa que no usi 'ls cosmètichs propis de les senyores, com si no fos suficient per les burgeses lo llevat de cervesa, lo such d'escorxa fresca, o un altre preparació d'un preu moderat, deixant a les altes dames lo vermelló, la cerusa, l'antimoni y altres colors de preu.

En los banquets, en les passejades, quin desordre! Sovint la muller d'un marxant no vol cedir lo pas a una dama noble de part de pare y mare! Es arribat donchs lo temps

de posar les coses en ordre. Ho ferem juntes, perque son qüestions que a nosaltres principalment interessan.

Tindrem també altres punts pera discutir ab los homens, que 'ns excluheixen de tots los càrrechs, que 'ns tenen únicament pera cuydarlos la roba y la cuyna, y que dirigeixen los negocis a llur albir. Los deixarem les funcions públiques y 'ls travalls bèlichs.

Podem consentir en que 'ls escuts de la dona síen sempre posats al costat sinestre del blasó, encara qu'ella sía tres vegades més noble que 'l seu marit? Ademés, pel bon regisme dels fills es de tota justicia que 'l vot de la mare sía tingut en compte.

Fins potser podríem pretendre a càrrechs públichs, a càrrechs d'una natura sedentaria, als qui son de ordre interior y no exigeixen lo maneig de les armes.

Eixa es la summa dels temes que 'm sembla útil sometre a les vostres deliberacions y si una de vosaltres té noves idées, demà podrà exposarles, car tots los díes ens reunirem fins qu'eix Senat hagi estahuit. Pendrem quatre secretaries pera que les nos-

tres deliberacions síen assentades en llibres. Tindrem també de designar dues presidentes pera concedir o retirar la paraula.

Eixa primera sessió no es més que un assaig.

L'AMFITRIÓ INEXPERT

SPUDI — APICI

Dispar convivium.
Spudus-Apitius.

Spudi. Ey! Apici, escolta!

Apici. No hi sento.

Spudi. Escolta 't dich!

Apici. Quí es lo molest que m'interpella?

Spudi. T'he de sometre una qüestió important.

Apici. També jo he d'anar hont m'espera una qüestió molt sèria.

Spudi. Ahont vas?

Apici. Me 'n vaig a dinar.

Spudi. Precisament volía parlarte de coses de menjar.

Apici. M'es impossible aturarme.

Spudi. Donchs, t'acompanyo.

Apici. Digas prompte, en tres paraules.

Spudi. Estich atrafagat per un gran banquet qu'he de donar. Voldría lluhirme, y com no despláure a ningú es un art en lo qual tu ets mestre, per això 't consulto, com un oracle.

Apici. Te respondré en vers, conforme a la moda antiga:

Nulli ut displiceas, nullum invitare memento.

o sia: pera no desplaure no convidis.

Spudi. Impossible! Es un banquet obligat, he de convidar moltes persones.

Apici. Quants més serèu més descontents hi haurà. Quina es l'obra teatral prou ben escrita, prou ben representada pera satisfer tota una assistencia?

Spudi. Ajúdam, tu, favorit de Comus, ajúdam ab los teus concells, y 't prometo una veneració divina!

Apici. Primer concell: no vullas realisar una cosa irrealisable.

Spudi. Quina cosa?

Apici. La de plaure a tothom: hi ha tants gustos diferents!

SPUDI. Al menys voldría desplaure a tants pochs com me fos possible.

APICI. Convida un nombre reduhit de persones.

SPUDI. No puch ferho.

APICI. Donchs no convidis més que persones d'igual posició, de caràcters congruents.

SPUDI. He de convidar persones que per força seràn de caràcter diferent, fins de llengua distinta, que no seràn del mateix país.

APICI. Lo teu banquet serà més aviat una confusió, com la que segons los Hebreus se produhí a la torre de Babel. Hi haurà qui demani aygua fresca y a qui 'n serviràn d'escalfada.

SPUDI. Per això mateix, ajúdam, fesme eix gran servey, t'ho agrahiré coralment.

APICI. Ja que no pots escullir, recorda que una de les causes de bon humor entre'ls comensals es la llur colocació a taula.

SPUDI. Veríssim.

APICI. Pera resoldre 'l conflicte, numera les cadires y que la sort decideixi.

SPUDI. Escellent concell!

APICI. També hauràs de tenir gran cura que 'ls plats passin no d'un cap de la taula a l'altre en forma de S, o de serp, sino que circulin com antigament la murtra en los banquets divins [1].

SPUDI. Esplícat!

APICI. Davant cada tercet de convidats feràs posar tres plats, y de més a més un quatrè, com fan los infants que sobre tres nous ne posan una quatrena, tenint ben compte de que síen d'una menja diferent, lo qual permeti triar.

SPUDI. Molt bé, y quantes vegades los farè cambiar?

APICI. Tantes com son les parts d'un discurs retòrich.

SPUDI. Cinch, si no m'erro.

APICI. O com los cinch actes de una obra teatral.

[1] *Myrtus tradi solet.* Antigament, lo convidat que havía de cantar posava un brotet de murtra sobre la copa en que brindava y després ell mateix lo passava al vehí.

A les *felibrejado,* festes dels Felibres, encara 's fa; essent de véure la còmica serietat ab que 'ls poetes Provenzals observan eixes reminiscencies clàssiques, en llurs agapes de la «Santo Stello».

SPUDI. Segons Horaci, qu'he llegit, deuhen ser cinch [1].

APICI. Cada vegada que mudin los plats recomana que 'ls primers síen de bróus, los darrers de sucreríes.

SPUDI. Y quin ordre aprobas en los serveys?

APICI. L'ordre adoptat en les batalles Pyrrhoanes.

SPUDI. Com ho entens?

APICI. A l'exemple de l'exordi d'un discurs, o sía de l'introducció, los primers plats han de ser de coses senzilles, guardant pels altres la varietat, y pel derrer la delicadesa. Seguint sempre en les tres etapes la disciplina de Pyrrhus: a cada una de les ales lo més escellent, al centre del combat lo més ordinari. Fentho així tot serà ordenat de manera que no síes titllat de sòrdit ni de exageradament copiós, fins a l'extrem de causar molestia.

SPUDI. Molt bé, no parlem més del

[1] *Neve minor quinto, neu sit productior actu.*
Fabula, quæ posci vult et spectata reponi,

(Horaci. Art Poètica).

menjar. Ara m'has de donar concell sobre 'l beure.

APICI. No posis copes davant dels teus convidats, fes circular domèstichs puers que discretament preguntin a cada hú quin es lo vi que més lo delecta, tenint ben compte de servirlo, al menor senyal. Eix sistema té la doble ventatja de que 's begui moderadament y més a gust, no solament perque a cada instant serà servit un vi fresch y no esbravat, sino principalment perque ningú beurà sense set.

SPUDI. Aprecío 'l teu bon concell, y digas, què 'm convindrà fer perque tothom estigui alegre?

APICI. Això dependrà, en gran part, de la teva intervenció personal.

SPUDI. Vols dir?

APICI. A tots has de mostrar un visatge joyós [1].

SPUDI. Ab quin objecte?

APICI. Pera alegrar los teus convidats, adoptant les teves paraules a l'edat, a les preferencies y a les costums de cada hú.

[1] *Ante omnia vultus accessere boni.* (Ovidi, Metamorfosis).

SPUDI. Vull escoltarte de més aprop.

APICI. Sabs parlar llengües?

SPUDI. Sí, quasi totes.

APICI. Interpella donchs cada convidat en sa llengua propia, conta anècdotes gracioses, coses de les quals cada hú 's recordi, que síen grates, que no escitin recorts dolorosos.

SPUDI. De què 't sembla qu'he de parlar?

APICI. Es qüestió de percebre la tendencia espiritual de cada convidat. Així per exemple, les persones d'anys se plauhen en converses que 'ls recordin l'època en que estavan en la flor de llur joventut, a les dames los es molt dolç rememorar temps en que eren festejades. La gent de mar, los qui han viatjat per terres llunyes y variades, contan ab certa delectació lo que ningú més que ells ha vist, donant detalls que tothom escolta admirat. Com diu lo proverbi: «es sempre dolç recordar los perills passats», sobre tot si son perills d'un ordre noble: fets de guerra, grans viatges, fortunes de mar; cadahú 's complau en que li parlin del seu art, de les seves afi-

cions, de tot lo que li es familiar. Això d'una manera general, car ja compendràs qu'es impossible senyalar les particularitats individuals. Hauràs de compláure al qui es àvit de lloances, al qui vol demostrar qu'es un savi, al qui té la déria de passar per rich. N'hi ha qui parlan molt, altres son curts de paraules, uns son severs, altres son afables, qui pretén ser sempre jove, qui, al contrari, se plau en donarse anys, tot satisfet de que li digan que 'ls porta lleugerament. Hi ha dones orgulloses de llurs formes, n'hi ha que son modestes y púdiques... En quant t'hagis fet càrrech de les preferencies d'uns y altres, no t'ha de ser difícil provocar converses agradables a tots.

Spudi. Veig ab gaudi que posseeixes l'art d'ordenar un banquet.

Apici. Prou! Si hagués dedicat tant de temps a l'estudi de la Jurisprudencia, de la Medecina o de la Teología com n'he perdut banquetejant, hauría obtingut, junt ab lo llor, lo diploma de Mestre entre Jurisconsults, Metges y Teòlechs.

Spudi. Ho crech molt bé.

Apici. Has de tenir compte que les teves

anècdotes no síen prolixes, car si bé es positiu que no hi ha res de més agradable que beure ab moderació y res de més lleig que beure a l'excés, també ho es que les histories massa llargues causan tedi.

SPUDI. Parlas com un llibre, mes quin remey me donas pera evitarme de cáure en falta?

APICI. Quan observis que 'ls teus auditors s'ensopeixen, talla 'l discurs y entona un altre cant. Evita sobre tot l'evocació de recorts dolorosos. Plató diu, però, que 'ls banquets guareixen sempre qualques mals, y que 'l vi dissipa la tristesa esvahint les rancunies. També t'adverteixo que no saludis ab massa freqüencia los teus convidats, donarás un tomet per la sala, ara ab l'un, ara ab l'altre, parlant a tots ab gran amabilitat. Lo propi del perfecte amfitrió es d'animar, de donar moviment a la festa. Guárdat com de pecar de retréure l'escelencia o'ls defectes dels plats qu'hauràs fet servir, y encara menys de parlar de lo que t'hagin costat los vins o les viandes, y si 'ls teus convidats ne fan elogis, respòn modestament dues o tot lo més tres vegades: «Bon

profit; per poch que sía, vos ho he donat de tot cor».

Durant les libacions los mots plaents escauhen, però sense que síen irònichs, sense que may fereixin a ningú. De temps en temps serà de bell efecte interpel-lar algun convidat en sa propia llengua, però sense allargarte massa. També 't farè observar, y ja t'ho hauría degut dir avans, però fins ara no se m'acut...

Spudi. Què?

Apici. Que si no 't sembla bé lo fer sortejar les places a taula, esculleixis entre 'ls convidats tres amichs que 't consti que son enrahonadors y graciosos y 'n facis seure un a cada cap de taula, y 'l terç al centre, de manera, que per llurs acudits, dissipin lo silenci o l'encongiment general, y si observas que la tristesa o 'l tumult son excessius, que de les paraules llençades per alguns ne pot pervenir una baralla...

Spudi. Lo qual succeheix entre nosaltres ben sovint... què convé fer?

Apici. Lo que jo he fet moltes vegades.

Spudi. Escolto.

Apici. Fes entrar un parell de bufons,

o un duo de mímichs que representin qualque entremès d'un argument risible.

Spudi. Sense parlar?

Apici. Es la manera de que 'l pler sía igual pera tots. Si de cas parlan, que sía en una llengua desconeguda, los gestes son eloqüents y tothom sab interpretarlos.

Spudi. No entench prou bé lo que vols dir respecte 'ls arguments.

Apici. Que eixos han de ser senzills; per exemple un marit que 's disputa ab sa muller, sobre 'l govern de la casa o qualque platxeria ridícola y grotesca. Caldrà que 'ls mímichs no més síen quasi folls, car si ho fossin del tot, podríen ofendre per llurs etzegallades, per llurs impertinencies.

Spudi. Que 'l deu Comus te sía sempre propici pera recompensarte deis bons concells que m'has tant fidelment donats.

Apici. Vull repetirte, pera terminar, lo que ja t'indicava avans: may t'oblidis de pláure, no solament en lo banquet que preparas, sino durant la teva vida, y en totes les ocasions, lo qual te serà fàcil recordant que no s'ha d'abusar de res.

FUNERALS

MARCOLF — FEDRE

FUNUS.
Marcolphus- Phædrus.

MARCOLF. D'hont vens, amich Fedre? Sembles eixir de l'antre de Trofoni!

FEDRE. Per què m'ho preguntas?

MARCOLF. May t'havía vist un posat tan trist, un mirar tan esferehít, un visatge tant hòrrit y esquàlit... No sembles tu mateix, desments lo teu nom [1].

FEDRE. Si 'l que s'atura prop d'una farga ne resulta ensutjat, no té rès d'estrany que jo, desprès de passats eixos últims díes prop de dos malalts, a hores d'ara morts y sepultats, sembli més trist avuy que no acostumo, sobre tot, havent sigut los dos difunts, amichs meus molt estimats.

[1] *Phædrus, Græcis sonat hilarem.*—Alegre, joyós.

MARCOLF. No sé de quins difunts me parlas.

FEDRE. Coneixíes Jordi Balear?

MARCOLF. Solament d'anomenada.

FEDRE. L'altre, ja ho sé, no t'era conegut... Se deya Corneli Delmont y ab ell m'havía unit una amistat molt ferma.

MARCOLF. May he tingut ocasió de trobarme aprop d'un agonizant.

FEDRE. Jo, al contrari, he vist morir més gent de la que hauría volgut.

MARCOLF. Ets de parer, que la Mort sía tant afrosa com lo vulgus assegura?

FEDRE. La Vida, que n'es lo camí, es més terrible que la Mort mateixa, y l'home qu'allunya del seu esperit l'horror imaginari del traspàs s'evita una gran part d'eix penós trànzit. Tot lo que la malaltía o la mort representan com dolor, esdevé tolerable si 'ns conformem a la voluntat divina; car, positivament, lo que sía temença de la mort, quan l'ànima fuig de la carn, es cosa nul-la, o ben poca cosa. La Natura produeix en l'organisme humà una stupefacció que fa minvar la sensibilitat y quasi l'anorrea. .

MARCOLF. També naixem stupefactes, sense sentirho...

FEDRE. En cambi, les Mares senten y sofreixen.

MARCOLF. Per què no morir insensiblement! Per què Deu ha permés que la mort fos una tortura!

FEDRE. Deu ha volgut que l'infantament fos un perill y un dolor pera que la mare millor estimés lo fruyt del seu ventre, ha permès que la mort fos una cosa espaventable perque 'ls homens s'arrapessin al viure y no 's donessin voluntariament la mort, car si veyem avuy día tants malhaurats que 's suicidan, què sería si la Mort no tingués rès d'esglayant? Cada volta qu'un domèstich, o fins un minyó de la casa rebés una vergassada, qu'una esposa s'indignés contra 'l seu marit, que 's perdessin diners, o 'ns sobtés un disgust, correríem al brocall del pou o a la corrent del riu, acudiríem a la soga, al punyal, o a les metzines. La temença de la mort ens fa la vida soportable, car no hi ha metge que guareixi un mort. Mes així com no tots naixem d'igual manera, tampoch tots morim d'idèntica fayçò. Uns son atuhits sobtadament, altres defalleixen en lenta agonía... Los letàrgichs y 'ls

qui han sigut mocegats per l'escorsó moren sense sentirse morir. He observat ademés que no hi ha mort, per crudel que sía, que no pugui soportarse, armantse d'una ferma resolució.

MARCOLF. Dels dos amichs teus, quin te sembla qu'ha mort més cristianament?

FEDRE. Jordi Balear es mort d'una manera més pomposa.

MARCOLF. Fins en la mort s'han d'admetre ostentacions?

FEDRE. Si no portas pressa te contaré l'agonía dels meus dos amichs. May he assistit a morts més diferents. Després podràs judicar quina de les dues es la més envejable per un bon Christià.

MARCOLF. T'escoltaré ab gran pler.

FEDRE. Escolta primer la fi de Jordi Balear. Quan la Mort hagué donat senyals infalibles de que s'atançava, reunits los metges que feya temps visitavan lo malalt, sense dir qu'havíen perdut del tot l'esperança de salvarlo, feren entendre que volíen cobrar llurs honoraris.

MARCOLF. Quants metges eren?

FEDRE. Devegades deu, altres dotze, may menys de sis.

MARCOLF. Eren més dels que calía pera atuhir un home plè de salut.

FEDRE. Quan hagueren embutxacat lo que reclamavan, advertiren als parents més próxims, de que la Mort no era lluny y que s'ocupessin de la salut espiritual del agonizant, car era inútil esperar la salut del cos. Amichs íntims insinuaren dolçament a Jordi que potser faría bè confiant a Deu la seva salvació, y ell, al ohirlos, llençà, als seus metges un esguard ferotge, fentlos càrrechs d'haverlo abandonat. Li digueren qu'ells eren metges y no pas Deus, qu'havíen prodigat tots los recursos de l' art, però que no hi havía remey contra lo inexorable... deixantlo pera reunirse en una cambra vehina.

MARCOLF. Havent cobrat, encara rodavan per allí?

FEDRE. No estavan conformes sobre la naturalesa de la malaltía y volíen discutirla. L'un deya qu'era una hidropisía, l'altre una tympanitis, aqueix un abcés als intestins... advertint que llur discussió era la que seguíen dençà que visitavan lo malalt.

Marcolf. Un malalt ben ditxós!

Fedre. Pera terminar llur disputa feren demanar a Jordi, per medi de sa muller, lo permís d'obrirlo un cop fos mort. Li feren entendre qu'era cosa molt honrosa, que no més s'operava ab los cossos dels grans personatges y que al mateix temps l'operació podía donar llums pera salvar molta gent, lo qual sería un mèrit més per ell, prometentli per fí, si consentía en deixarse obrir, trenta misses pel repòs de la seva ànima. Lo moribunde protestava, però finalment se deixà convéncer per les bones rahons de sa muller y parents. Decidida la cosa, los metges se retiraren, car, segons deyen, los qui tenen la missió de guarir no han de ser testimonis dels últims badalls ni anar a cap enterro.

Lo Pare Bernardí, guardià dels Caputxins, que ja coneixes, fou cridat pera confessar lo malalt, y terminada la confessió, la casa anà omplintse d'una colla de frares dels quatre Ordres qu'hom anomena mendicants.

Marcolf. Tants corbs sobre un sol cadavre!

FEDRE. També enviaren cercar lo Rector de la Parroquia pera que administrés l'extrema-unció y la comunió.

MARCOLF. Obravan molt piadosament.

FEDRE. Y arribat lo tal personatge no se 'n calgué de gayre perque un combat singular no s'armés entre ell y 'ls frares.

MARCOLF. Davant lo llit del malalt?

FEDRE. Fins en presencia de Nostr'Amo.

MARCOLF. Per quin motiu s'aixecà la sobtada tormenta?

FEDRE. Lo Rector, al saber que 'l malalt s'havía confessat ab un frare, negà l'extrema-unció, l'eucaristía y la sepultura, si ell en persona no ohía la confessió del malalt, dihent qu'ell era 'l Rector y que ningú sino ell devía donar comptes a Deu de les ovelles que li eren confiades, lo qual no podría fer si 'l deixavan ignorar los secrets de llur conciencia.

MARCOLF. Trobareu que parlava bé?

FEDRE. No pas los frares. Protestavan ab energía, sobre tot lo P. Bernardí y 'l dominicà P. Vicens.

MARCOLF. Quines rahons aduhíen?

FEDRE. Plovíen sobre 'l Rector parau-

lades lletges, lo tractavan d'ase, de pastor indigne de pasturar garrins. Jo, digué 'l P. Vicens, soch batxiller en sagrada teología, ben aviat seré llicenciat y fins rebré la borla de Doctor, tu, tu sabs apenes llegir l'Evangeli y se 'n cal d'un bon troç que síes apte pera examinar los secrets de la consciencia. Ja qu'ets tant tafaner, tórnaten a casa teva véure lo que fan la teva concubina y 'ls teus bords. Fins li digué coses que 'm dono vergonya de repetirte.

MARCOLF. Y 'l Rector feya 'l mut?

FEDRE. Lo mut?... Semblava una cigala presa per les ales. Jo, responía, fería batxillers millors que tu, ab un manyoch de palla de faves. Los fundadors y pares de les vostres Ordres, Sant Doménech y Sant Francesch, ahont les han apreses la filosofía d'Aristòtil, los arguments de St. Thomás y les teoríes de Scot? hont han rebut lo diploma de batxillers?... En temps de la vellura vos heu esmunyit en lo mon encara crédul perque ereu poch nombrosos, humils, y que entre 'ls vostres hi havía alguns homens savis y virtuosos. Al començament féyeu lo niu en llogarets y viles esquerpes,

però de mica en mica vos heu arredoçat en les més populoses, y d'elles, en los barris més floreixents. Lo vostre lloch hauría de ser en los poblats hont un Rector no pot sostenirse, y actualment no se us veu més que les cases riques. Féu gran forrolla ab les butlles dels papes y no obstant los vostres previlegis sols tenen valor en ausencia del bisbe, del rector o de son vicari. A la meva parroquia, mentres jo 'n sía 'l Rector, ni un de vosaltres hi predicarà. No soch batxiller, però Sant Martí tampoch ho era [1], y no obstant exercía les funcions de bisbe; y si 'm manca la sciencia, no serà pas a vosaltres qu'iré a manllevarla. Creyéu que 'ls homens síen encara prou estúpits pera imaginarse que l'hàbit de Sant Doménech o de Sant Francesch vos dona la santedat?.. Y de lo que passa a casa meva, què n'heu de fer? Lo que passa en los vostres catàus, y 'ls vostres tractes ab les religioses, son cosa per demés coneguda. En quant a la benhaurança y a la puresa que regnen en les fami-

[1] *Nec sanctus Martinus erat.* St. Martí de Tours havía sigut soldat tant famós com fou famós Bisbe, lo que segons sembla no havía sigut may es *batxiller*.

lies riques, freqüentades per vosaltres, tots los lleganyosos y 'ls barbers poden parlarne.

No goso repetir la continuació, amich Marcolf, has de saber solament que 'l Rector tractà 'ls Pares Reverents, ab la major irreverencia.

La disputa esdevenía interminable y 'l malalt, movent una mà, feu entendre que volía dir qualque cosa. Ab dificultat s'obtingué un relatiu silenci y 'l pobre home murmurà: «Que la pau sía entre vosaltres, me »confessaré altre vegada ab vos, Rector, y »després, avans d'eixir de casa, vos seràn »pagades les estrenes pel campaner y 'ls »xantres. També vos serà donat lo neces»sari per la meva sepultura y 'l cenotafi... »No vull que pugau queixarvos de mi.»

MARCOLF. Lo Rector degué acceptar unes condicions tant equitables.

FEDRE. No protestà... barbotejà solament quatre paraules sobre la confessió, de la qual eximí al malalt, afegint: «Es inútil »obligarlo a repetir lo que ja ha dit y can»sarnos en debades ell y jo. Si s'hagués »confessat ab mi en temps oportú potser »hauría testat d'una manera més piadosa. »Veurém!»

La mansuetut del malalt desplagué als frares, alarmats de que una part del botí anés potser a ráure en mans del Rector, y llavors jo, intervenint, vaig tractar de calmarlos.

Lo Rector administrà l'extrema-unció al malalt, després la comunió, y, embossada la pecunia que Jordi li feu donar, girà esquena y se 'n aná.

Marcolf. Desaparegut ell degué sobrevenir la calma.

Fedre. S'aixecà incontinent altre tempestat encara més violenta.

Marcolf. Per quina rahó?

Fedre. Veuràs! Als frares dels quatre Ordres, que ja eren allí, vingueren a juntarse 'ls germans Crucífers [1], y al véurels arribar, los frares cridaren contra aquella germandat sobrevinguda. «Hont s'es vist, »deyen, un carro ab cinch rodes? Com s'en»tén que hi hagi més Ordres mendicants

[1] *quatuor ordines mendicantium*. Dominicans, o frares majors; Franciscans, o frares menors; Agustins y Carmelites. L'Ordre 5.e a que 's refereix Erasme sembla ser la de Trinitaris, o Creuhats, per la creu que portavan sobre l'hàbit. Portacreus, Agonizants, Camilos, que 'n diuhen arreu.

»qu'Evangelistes? No caldría sino que ab »igual dret que vosaltres compareguessin »tots los captayres dels ponts y carrerons.»

MARCOLF. Y'ls Crucífers, què responíen?

FEDRE. Preguntavan als mendicants com marxava 'l carro de l'Iglesia quan no hi havía Ordres, y després quan se 'n fundà una, y després quan n'hi hagué tres. En quant a la vostra comparança ab los quatre Evangelistes es tant escayenta com si la féciu ab los quatre cayres d'un dau. Qui ha admès los Agustins y 'ls Carmes entre 'ls mendicants? quan y ahont, Sant Agustí y Sant Elíes han mendicat?, y no obstant heu fet d'eixos dos Sants los fundadors de l'Ordre vostre.

Los Crucífers parlavan ab veus de tró, però no podent resistir l'escomesa de quatre exèrcits, se retiraren, proferint horribles amenaces.

MARCOLF. Ells eixits, degué per fi renàixer la tranquilitat.

FEDRE. Ni pensarhi! La coalició contra la cinquena germandat se fongué, transmudantse a l'instant en un singular combat de gladiadors.

Lo franciscá y 'l de St. Doménech soste-

níen que 'ls Agustins y 'ls Carmelites no eren positivament uns vers mendicants. Tant s'escalfaren disputantse, que un moment vaig temer que 's tustessin.

Marcolf. Y 'l malalt sufría aquell escándol?

Fedre. No 's disputavan precisament prop del seu llit, eren passats a una cambra contigua; però les veus s'ohíen perfectament, car no parlavan entre llabis, cridavan a plena gola, y per altre part, es sabut que 'ls moribondes tenen l'orella fina.

Marcolf. En resum; com terminà la disputa?

Fedre. Lo malalt los feu dir per sa muller, que tinguessin la bondat de callar, que tot s'arranjaría; pregant als Agustins y als Carmelites que 's retiressin, asegurantlos que no hi perdríen res, que se 'ls enviaríen al Convent tantes provisions, com si no 's movíen d'allí. També disposá que les quatre Ordres, y fins la cinquena dels Agonizants, assistissin a son enterro y que una part igual los fos distribuhída, vedant no més que se 'ls convidés al banquet funeral tement que no 's tornessin a barallar.

MARCOLF. Era ben bé un amich de l'Ordre, fins al morir sapigué calmar tanta agitació.

FEDRE. Havía sigut general d'exèrcit, tenía la mà trencada en calmar desavinences entre 'ls soldats.

MARCOLF. Era rich?

FEDRE. Riquíssim!

MARCOLF. De bens mal adquirits, naturalment, enriquit sens dubte per les rapinyes, los sacrilegis, les extorsions?

FEDRE. Es la manera d'enriquirse dels generals y no gosaría afermar que 'l meu amich hagués sigut una escepció. No obstant, quasi juraría que més aviat s'enriquí per la seva habilitat, que no pas per la seva violencia.

MARCOLF. Habilitat?

FEDRE. Sí. Era molt fort de comptes. Sabía molta Aritmètica!

MARCOLF. Ah!

FEDRE. Comptava al Príncep trenta mil soldats, quan ab prou feynes ne tenía set mil, y encara, d'eixos, molts no 'ls pagava.

MARCOLF. Si qu'era bon aritmètich.

FEDRE. De més a més, feya durar la

guerra, exigint contribucions mensuals als burgs y viletes enemigues, o amigues! Als uns pera eximirlos de certes hostilitats, als altres pera que pactessin ab l'enemich.

MARCOLF. Es lo sistema seguit per la gent de guerra; però, continúa.

FEDRE. Los PP. Bernardí y Vicens romangueren donchs vora 'l malalt en companyía d'uns quants frares de llur Ordre y als altres se 'ls enviaren, pels criats, força municions de boca.

MARCOLF. Feren bondat?

FEDRE. No gayre! Tot menjant, remugavan no sé què sobre les prerrogatives de llurs butlles; però, perque no 's repetís la comedia, tots ferem com si ells no hi fossin. Llavors se procedí a la discussió de les disposicions testamentaries, y ab assistencia de testimonis ne foren assentades les clàusules intervingudes abans entre les parts interessades.

MARCOLF. Dehuen ser curioses!

FEDRE. Te les diré en resum, car lo detall ne sería fastidiós. Jordi, al morir, deixava sa muller, persona virtuosa y discreta, d'edat de trenta vuyt anys; ab dos

fills, un de dinou, un de quinz'anys, y dues filles encara impúbers. Lo testament portaría que l'esposa no haventse pogut decidir a ferse canongesa, pendría 'l manteu de beguina [1], qu'es un terme mitj entre les canongeses y les laiques; y que 'l fill major, no haventse pogut determinar a ferse frare...

Marcolf. Una guineu experimentada may se deixa atrapar [2].

Fedre. Que eix fill, després dels funerals, aniría a Roma, y que allí, en virtut d'una dispensa del Papa, ordenat sacerdot avans de l'edat prescrita, celebraría missa diariament durant un any a l'iglesia Vaticana, en sufragi de l'ànima de son pare, y que tots los divendres pujaría a genollons la sacra escalinata de Sant Joan de Latran...

Marcolf. Y 'l jove, acceptava ab gust eixes condicions?

Fedre. Pera dir la veritat, ab tant de gust com l'ase porta 'l bast. Lo fill més jove devía ser consagrat a St. Francesch, la filla

[1] *Sumeret pallium Beghinæ.* Pendría 'l manteu de Beguina. Erasme, naturalment, coneixía molt bé lo Beguinage de Gand, qu'encara existeix.

[2] *Vulpes non capitur laqueo.* Proverbi.

major a Santa Clara, la més jove a Santa Catharina de Siena; car segons l'idea de Jordi, l'única cosa que havía de ferlo grat a N. S. era que 'ls seus cinch supervivents entressin un en cada una de les Ordres mendicants. Sobre eixos punts sobrevingueren grans discussions, car la mare y 'l fill major no volíen cedir ni a les amenaces ni a les súpliques.

MARCOLF. Lo qual era un perill evident de ser deshereuats.

FEDRE. Lo patrimoni se repartía aixís: després d'haver retirat de la massa lo necessari pel dispendi del funeral, l'esposa 'n rebría una dotzava part, meitat pel seu us personal, meitat pera la Casa hont entrés, y si mudant de parer, haventhi entrat, ne volía eixir, tot sería per la Comunitat. Un'altre dotzè de la fortuna paterna sería pel fill major, a qui 's donaría incontinent lo necessari pera 'ls seus dispendis de viatge, per l'obtenció d'una butlla, y per la seva estada a Roma durant un any. Si mudant de parer, rebutjava ordenarse, lo seu dotzè sería, a parts iguals, pels Franciscans y 'ls Domenicans. Lo qual me sembla que serà 'l resultat final, car lo jove no consentirà en ferse ca-

pellà. Dos dotzèns havíen de ser remesos al monastir hont entrés lo fill menor, y altre tant als monastirs hont se tanquessin les filles, ab la clàusula de que si elles y llur germà no volíen seguir la vida religiosa, tot lo diner sería integralment per les Comunitats respectives. Un dotzè havía de ser pel P. Bernardí, altre pel P. Vicens, un mitj dotzé als Cartoixans pera que l'ànima del Balear combregués en les obres de l'Ordre. Lo dotzè y mitj restant sería distribuhit entre 'ls pobres vergonyants, pels quins los PP. Bernardí y Vicens s'interessessin.

Marcolf. Dehuríen dir, com los jurisconsults: *quos vel quas (a aquells o a aquelles persones desconegudes).*

Fedre. Llegides les clàusules, foren ratificades en eixos termes: «Jordi Balear, »viu de cos y d'esperit, aprobéu aquest tes»tament, que de temps teníeu fet, sincera»ment?—L'aprobo.—La vostra voluntat »suprema es invariable?—Sí.—Instituíu »per vostres marmessors lo batxiller Vicens »aquí present y jo?—Sí». Llavors li digueren que prengués la ploma.

Marcolf. Com podía ferho?

FEDRE. Lo P. Bernardí li guiava la ma.

MARCOLF. Y què escrigué?

FEDRE. «Si algu fos osat cambiar lo escrit ací, atraurà sobre d' ell l'ira de Sant Francesch y la de Sant Doménech.

MARCOLF. Aquella gent no temía un plet per testament inoficios?

FEDRE. En les coses sagrades eixos plets no son admesos. Terminada donchs l'escriptura, la muller y 'ls fills donant la ma al malalt prometeren acatar les seves disposicions y després fou qüestió, no sense discussions, de les pompes funeraries, decidintse en resum, que les cinch Ordres enviaríen nou germans cada una, en recordansa dels cinch llibres de Moisés y dels nou chors angelicals. També fou decidit que cada germandat cantés son gori gori [1], precedida del seu gonfanó, y que, a més dels parents, anessin a l'enterro trenta porta-ciris llogats, vestits de negre (N. S. fou venut per trenta monedes), los quals, pera major reverencia, seríen seguits de dotze ploracossos (lo nombre dotze es grat a l'Ordre

[1] *Funebres noenias.*

Apostòlica)... Derrera 'l féretre [1] seguiría 'l cavall de Jordi, ben cobert de draps negres, ab lo morro estacat als genolls pera que semblés que cercava son amo per terra. A les draperíes del cavall s'hi veuríen les armes del difunt, així com als canalobres y als vestits dels endolats. També 's disposava que 'l cos sería collocat a la dreta del altar-major en un túmbol de marbre de quatre palms d'alçaria sobre terra y demunt del qual hi hauría l'estatua jascent de Jordi esculturada en marbre de Paros, representantlo armat de punta en blanch, ab un capell cubert de plomes de pelicà y l'escut del bras esquer ab lo seu blasó de tres caps de singlà d'or sobre camp d'argent. A la cintura duría una espasa de pom daurat y sobre 'l pit una banda ab gafets de pedres preciosas. Al calçat, esperons daurats, car havía sigut en vida Cavaller de l'Ordre de l'Esperó d'or; y als peus hi hauría un lleopart. Se disposava ademés que 'l cos de Jordi fos guardat en la capella de Sant Francesch, encarregant al

[1] *A feretro sequeretur.*

Rector que sepultés decorosament les seves entranyes a la capella de la Verge María.

MARCOLF. Son honors funeraris de gran pompa, però positivament massa dispendiosos... A Venezia, un humil sabater es sepultat ab més honors y menor despesa. La confraría disposa d'un carro sumptuós que devegades es acompanyat per sis cents frares ab túniques de dol.

FEDRE. He sigut testimoni d'eixes ostentacions dels pobres, y n'he rigut. Los blanquers y 'ls corretjers caminan devant, los sabaters a la cuha y 'ls frares al mitj; semblan la Quimera. Ja que ho has vist, seràs del meu parer...

Jordi Balear disposava encara que franciscans y dominicans s'ho fecin pera decidir qui havía de anar primer en lo cortegi y que 'ls demés frares procedissin d'igual manera pera evitar disputes. Lo Rector y 'ls seus adjunts devíen ocupar lo derrer lloch, o sía 'l més honrós. Sense tals precaucions los frares hauríen protestat.

MARCOLF. Veig que 'l teu amich era un home entés no solament en comandar soldats sino en ordenar enterros.

FEDRE. També disposava que 'l servey funerari celebrat a la parroquia fos cantat ab música (acompanyat ab instruments) pera major magnificencia.

Mentres s'agitavan eixes qüestions lo malalt sentí esgarrifances y donà senyals evidents de que 'l moment suprem arribava. Calía donchs prepar lo darrer acte del drama.

MARCOLF. Encara hi ha més coses?

FEDRE. Fou llegida una butlla del Sant Pare que donava al malalt l'absolució dels seus pecats y 'l deslliurava de la temença del purgatori, declarant ademés llegítima la possessió dels seus bens terrenals.

MARCOLF. Fins dels que havía adquirits per la rapinya?

FEDRE. Eren adquisicions llegitimades per l'estat de guerra y per les costums béliques. Mes, per accident, lo jurisconsult Philippus, germà de l'esposa, se trobava allí y no podé estarse de fer notar en la butlla certs passatges que trobava mal redactats, donant a entendre que 'l document era fals.

MARCOLF. Me sembla que 'l moment no era gayre oportú pera senyalar falsetats.

Fedre. Soch del teu parer. Lo malalt se sobtà de tal manera que fins arribà a desconfiar de la seva salvació; però 'l P. Vicens, fent un punt d'home *(fortem virum præbuit)*, digué a Jordi que morís tranquil, qu'ell tenía autoritat pera corretgir erros y suplir omissions escripturaries. «Si la butlla »es falsa, afegí, jo poso la meva ánima al »lloch de la vostra, a fi que la vostra »vagi al Cel y que la meva vagi a l'infern.»

Marcolf. Vols dir que Deu accepta eixa permutació d'ànimes? Crèus que Jordi, acceptant, romanía prou garantit ab semblant penyora?... Y si l' ánima del P. Vicens, ja estava condemnada avans de permutar?

Fedre. Jo 't conto senzillament lo que ha ocorregut. Lo P. Vicens obtingué al menys una cosa: lo malalt semblà revifarse y ho aprofitaren pera llegirli una promesa de ferlo participar a totes les obres de les quatre Ordres, y a les dels Cartoixans.

Marcolf. Por tindría de ser capbuçat a l'infern si 'm calía portar a coll un tant gros feix.

Fedre. Se parlava no més que de les

obres *bones:* les quals seràn menys pesantes a l'ànima disposta a pendre sa volada, que les plomes a l'aucell *(quam plumæ avem)*.

MARCOLF. De manera que les males obres no comptavan? A qui les leguen?

FEDRE. Als soldats Alemanys.

MARCOLF. Ab quin dret?

FEDRE. Lo dret evangèlich: *(habenti dabitur). Serà donat al qui tè.* També fou llegida a Jordi una relació de les misses y de les parts de rosari qu'acompanyaríen la seva ánima. Era una llista interminable. Després lo tornaren a confessar y novament li fou donada l'absolució.

MARCOLF. Remeté l'ánima?

FEDRE. Encara no. Estengueren per terra una estora de jonchs, caragolada a un extrem pera formar una mena de coxí...

MARCOLF. Que volíen fer?

FEDRE. Escampar demunt l'estora un polcim de cendra y damunt ajàurehi lo malalt, cobrintlo ab un hàbit de franciscà, previament consagrat per medi d'oracions y asperges d'aygua beneyta. Al caputxo de l'hàbit, que no li fou possible endossar, hi foren colocades la butlla y les promeses píes.

MARCOLF. Quina mort més singular!

FEDRE. Los frares asseguran que 'l dimoni es sense poder contra 'ls qui moren d'eixa manera. Dihuen també que, entr'altres, Sant Martí y Sant Francesch sont morts així.

MARCOLF. No 'n dubto; però la vida de Sant Martí y la de Sant Francesch havía sigut vida santa. Y després, què més feren?

FEDRE. Fou presentat al malalt un Sant Christ y un ciri, y veyent la creu lo malalt digué: «Tenía costum en les batalles »de cobrirme ab ma rodella, avuy oposaré »eixa creu a l'enemich» y besantla se la posà al costat esquerra. «També 'm servía »ardidament de la meva llança», digué prenent lo ciri, «avuy brandiré aquesta contra »l'enemich de les ánimes».

MARCOLF. Llenguatge verament militar!

FEDRE. Foren ses derreres paraules, car lo mal anava paralisantli la llengua y en pochs instants devía remetre l'ànima. Lo P. Bernardí s'estava a la dreta del moribunde, lo P. Vicens a l'esquerra, y, dotats tots dos de veus sonores l'un li mostrava l'imatge de Sant Francesch, l'altre la de

Sant Doménech, mentres, arreu, altres frares murmuravan psalms, d'un tò llóbrech. Lo P. Bernardí li rompía a crits l'orella dreta, lo P. Vicens l'orella sinestra.

MARCOLF. Y què li cridavan?

FEDRE. Lo P. Bernardí li deya: «Jordi »Balear, si aprobèu encara lo que ha sigut »convingut entre nosaltres girèu lo cap a dreta». Y 'l moribunde 'l girava. Lo P. Vicens: «Siau sense temença, Jordi, teniu per »defensors Sant Francesch y Sant Doménech »Confièu en la quantitat d'obres meritories »en les que tindrèu la vostra part, en »l'absolució que portèu dintre 'l caputxo, y »en que si corrèu qualque perill, la meva »ánima respondrá per la vostra. Si compre»nèu y aprobèu lo que us dich girèu lo cap »a sinistra», y 'l moribunde 'l girava; y tots dos junts: «Si 'ns comprenèu, apretèu »les nostres mans», y 'l moribunde apretava llurs mans.

Los moviments de cap a dreta y a esquerra, les donades de mans duraren... prop de tres hores, y quan Jordi començà a renillar, lo P. Bernardí, aixecantse dret, li donà l'absolució, que no podé terminar

avans que Jordi hagués exhalat son últim sospir.

Era prop de mitja nit, de matinada se procedí a l'obertura del cadavre.

MARCOLF. Quina malaltía hi descobriren?

FEDRE. Fas bé de preguntarm'ho. Me 'n oblidava. Trobaren un trocet de plom incrustat en lo diafragma.

MARCOLF Com s'explica?

FEDRE. La viuda recordá que Jordi havía sigut ferit per una bombarda y 'ls metges deduhiren que li havía quedat al cos un fragment de plom fos. Després, lo cadavre, mutilat, fou revestit de l'hábit franciscà y a hora baixa enterrat ab la pompa convinguda.

MARCOLF. En ma vida he sentit parlar d'una mort més laboriosa ni d'un funeral més ambiciós. T'aconcello no divulgar los detalls que acabas de referirme.

FEDRE. Per què?

MARCOLF. Pera no irritar les vespes.

FEDRE. No temis. Si lo que jo conti es cosa piadosa los frares se plaurán en que 'l públich n'hagui esment, si no ho es, la gent

de bé que hi ha entr'ells, agrahirán les meves revelacions a fi de que 'ls culpables escarmentin. Car hi ha en los Convents molts religiosos sensats y verament piadosos que sovint m'han parlat ab tristesa de que per la superstició y perversitat d'un petit nombre l'Ordre en general fos mal mirada per la gent de bé.

Marcolf. Parlas justament y coratjosament... però ja m'impaciento de conéixer quina ha sigut la mort del teu altre amich.

Fedre. Havent viscut sense molestar ningú, es mort d'igual manera. Patía d'una febre crònica que 'l molestava tots los anys a época fixa. Eixa febre, sía pels anys, car havía passat la seixantena, sía per altres causes, lo feya sofrir, fins al punt de ferli pressentir que 'l jorn fatal s'atançava. Quatre díes avans de morir, era un diumenge, anà a l'iglesia, se confessá al Rector de la Parroquia, ohí missa y 'l sermó, combregá devotament y 's retirá a casa seva.

Marcolf. No enviá cercar cap metje?

Fedre. Ne consultá solament un, lo Doctor Jacob Castrut, qu'es tant entès físich com home escel-lent.

Marcolf. Lo conech. No hi ha ningú que 'l guanyi en dretura.

Fedre. Lo doctor li declará que 'l assistiría com un bon amich, però que 'l guariment del seu mal depenía més del voler de Deu que de la sciencia, y 'l meu amich escoltá les seves paraules ab igual gáudi que si hagués ohit la promesa fundada de que guariría, y encar que sempre havía sigut caritatiu en la mida dels seus possibles, tot lo que podé distreure de lo que possehía, sense perjudicar sa muller y 'ls seus fills, ho distribuhí incontinent entre 'ls pobres vergonyants, no entre 'ls qui pidolan per ofici; sino entre 'ls qui lluytan contra la miseria per medi del travall.

Li vaig aconcellar que 's fiqués al llit, que fés venir un sacerdot y que no fatigués son cos extenuat. Me respongué que sempre havía tingut per principi ajudar los seus amichs, en lloch de serlos onerós, y que no volía mudar de sistema al morir.

No feu llit més que 'l darrer día y una part de la nit en que deixá la terra, y fins los moments darrers, a causa de la seva feblesa, se movía per dintre casa, apoyantse

en un gayato, y si no podía mòures passava les hores assegut. No s'allitava, y si ho feya, era sense desvestirse, ab lo cap ert, sense colgarse... Durant les seves hores de malaltía donava disposicions en profit dels indigents del vehinat, o bé s'entretenía llegint passatges dels llibres que 'ns escitan a confiar en Deu, o bé dels qui manifestan sa bondat pels pecadors, y si 'l cansament no li permetía llegir, se feya fer la lectura per un amich. Sovint, tot pantejant, exhortava 'ls seus a que visquessin ben units y a que s'estimessin, aconsolantlos al vèurels afligits per sa mort, recomanantlos moltíssim que no deixessin cap deute seu impagat.

Marcolf. Havía fet testament?

Fedre. Molt de temps enrera, trobantse sá de cos y d'esperit; deya que 'ls testaments conjuminats al llit de mort, més que testaments eren un seguit d'incongruencies.

Marcolf. No deixava res als Convents, o als pobres en general?

Fedre. Ni una malla. «Jo, deya, he »administrat los meus interessos tant bé »com he sabut. Ara, mort jo, que d'altres »ne disposaran, també 'ls en deixo la gestió.

»esperant que 'n facin millor us que jo »mateix.»

Marcolf. No cridá prop d'ell homens piadosos, com havía fet Jordi?

Fedre. Ni un. No hi havía a l'espona del seu llit més que la familia y dos íntims amichs.

Marcolf. No m'esplico 'l perquè.

Fedre. No volía que sa mort causés major destorb que la seva naixença.

Marcolf. Veyam, com finá?

Fedre. Aviat ho sabràs. Lo dijous de la mateixa setmana no 's podé llevar, lo Rector li administrá 'ls Sants Olis y la comunió, sense confessarlo, dihent que ho prenía sobre sa consciencia. Li preguntá quina sepultura y en quin lloch y ab qual pompa volía ser enterrat. «Enterréume com enterraríeu un christiá de la classe més humil. »No m'importa 'l lloch hont serà soterrada »eixa miserable despulla meva que bé serà »trobada lo día del Judici, qual se vulla »l'amagatall en que l'haureu enquibida. En »quant a pompa fúnebre no 'n vull de cap »mena.»

La conversa fou portada a parlar sobre

repichs de campanes[1], tricenaris[2] y aniversaris[3], sobre butlles, sobre l'adquisició de parts en bones obres agenes.

—Estimat Rector, respongué Delpont, me sembla que 'ls pichs y repichs de campanes no m'ajudaran gran cosa; en quant a les misses, si me 'n judiquèu digne, una sola missa de requiem bastarà. Si pera no escandalisar los febles d'esprit, o a causa d'usos establerts volèu altres cerimonies, sía com vos plàcia; però no vull comprar ni les oracions, ni 'ls mèrits de ningú. Los mèrits de Nostre Senyor J. C. son prou abundants, y

[1] *de sonitu campanarum.* Les campanes començaren a ser festejades durant la 7.na centuria, atribuhintleshi propietats que ja estavan en la creencia popular. Llur repich allunyava 'ls mals esperits y les bruixeríes, una sola campana sonada lentament anunciava qu'un feligrès malalt estava a l'agonía, diverses, sonades ab precipitació y desordre eren senyal de joia, de festa, de victoria, tal o qual campana repicant de certa manera cridava 'ls fidels, etc., etc.

Un vell dístich gravat sobre una campana, deya:

Funera plango, fulgura prango, sabbata pango
Excito lentos, dissipo ventos, paco cruentos (!!).

[2] *Tricenarium.* Ofici funerari que 's celebra 30 díes després de l'enterro.

[3] *Anniversarius.*

Misses de Cap d'any.

espero aprofitarme de les oracions de l'Iglesia en general, si per cas no 'n soch un fill indigne. Tota la meva esperança 's funda en dues butlles: l' una es la dels meus pecats que 'l Príncep dels pastors N. S. Jesu-Christ ha destruhida clavantla a la creu, l'altre es la que Ell en persona ha promulgada sagellant-la ab sa propia sanch, y per la qual ens ha promès la gloria eterna, *si posavam en Ell tota la nostra confiança.* Lo día del Judici no vull tenir l'audacia d'invocar mèrits y butlles escrites, sabent que *En sa presencia ningú serà justificat.* Espero donchs y confío en sa Justicia y en la seva Misericordia que son immenses e inefables.

Després d'eixa resposta, lo Rector se 'n aná, deixantlo ab recança.

Delpont, extasiat de concebre la ferma esperança de la seva salvació se feu llegir certs passatges dels llibres sants hont se confirman l'esperança en la resurrecció y la recompensa de l'inmortalitat, tals com lo d'Isaíes sobre la prolongació de la vida d'Ezequíes; lo XV.è Capítol de la 1.ª Epístola de Sant Pau als de Corinthi, la mort de Llátzer segons Sant Joan, y sobre tot

l'historia de la Passió de N. S. J. C., segons los Evangelis.

Ab quin dalit ho devorava tot, devegades sospirant, devegades plegant les mans y donant gracies a Deu, tremolós de joia, murmurant tendres oracions! A hora baixa, después d'un curt somni, se feu llegir lo Capítol XII de l'Evangeli de Sant Joan, fins a l'acabament. Hauríeu vist un home completament transfigurat y animat d'un esperit novell. Al vespre feu atançar sa muller y 'ls seus fills y redreçantse tant com pogué, parlá en eixos termes:

«Ben estimada esposa: un día Deu ens »havía units, avuy Ell ens separa, però so»lament de cos y per curt temps. Les bla»nuries, la tendresa y l'amor que fins ara »prodigavau a les dues penyores de la nostra »unió y a mi, síen solament pels nostres »fills. Viscáu persuadida de que no podèu »fer res que sía més grat a Deu y a mi, que »l'educar, assistir y endoctrinar los fruyts »nostres de manera que síen dignes de J. C. »Redoblèu donchs les vostres amoroses »cures pensant que 'ls heu d'estimar per »vos y per mi. Si així ho feu, com ne tinch

»la certesa, eixos infants no seràn orfens. »Si vos remaridavau...»

Al ohir tals paraules la seva dona esclatá en singlots, jurant que romandría viuda. Y Delpont:

«Caríssima sor en Jesu-Christ, si Ell vos »concedeix la força de complir tal resolució, »no rebutjèu son do celestial. Serà conve»nient per vos y per nostres fills; mes si, al »contrari, la feblesa de la carn vos dona un »jorn altres idées, heu de saber que la meva »mort vos haurá deslliurada del nus del »matrimoni, sense però deslligarvos del »dever qu'hem contret tots dos de vetllar »sobre 'ls nostres fills; y en quant a un nou »matrimoni, podèu usar de la llibertat que »N. S. vos deixa. No més vos prego, si de »cas, que prengueu un marit de bons senti»ments, y que, per bondat natural, o pel »desitj de compláureus tinga bon voler pels »infants d'un primer llit. Feríeu donchs »molt santament de no lligarvos avuy per »cap promesa. Conservéuvos lliure, en in»terès vostre y dels nostres fills, formèulos »a la pràctica de la virtut, tenint ben comp»te de no deixarlos pendre cap carrera fins

que l'edat y l'observació vostra vos hagin persuadida de llurs aptituts...» Llavors, girantse envers sos fills los exhortá a ser obedients, y a fer regnar entr'ells la concordia, y donant una besada a sa muller y havent fet lo senyal de la creu recomaná a tots, los bons sentiments, confiantlos a la misericordia divina. Després, dirigintse als presents, digué eixes paraules:

«Demá matí, N. S., que resucitá al naixe 'l »día, se dignará en sa gran misericordia des»lliurar la meva ánima del sepulcre de mon »miserable cos y de les tenebres de la mor»talitat, pera portarme a la llum celestial. »No permeto qu'eixos infants perdin la nit »vetllantme, retirèuvos tots; bastará qu'un »solament d'entre vosaltres vulga ferme »companyía y'm llegesca un llibre sant...»

Y per llá a les quatre de matinada, tothom present, se feu llegir lo psalm que N. S. recitá sobre la Creu. Terminada la lectura, demaná un ciri encès y un Sant-Crist, y prenent lo ciri digué: «Lo Senyor es ma llum »y la meva salvació, què puch temer?» Y besant la Creu: «Lo Senyor es lo protec»tor de ma vida, per què tremolar?»

Després juntant les mans sobre 'l pit en acte de súplica, aixecá la mirada al Cel, dihent: «Senyor Jesús, rebèu lo meu esprit». . y a l'instant, clohent les parpelles, com si s'endormís, exhalá son últim respir... Hauríes dit que dormía, no que fos mort.

MARCOLF. May he ohit parlar d'una mort més dolça.

FEDRE. Moría com havía viscut... Un y altre dels dos homens de qui t'he parlat havíen sigut amichs meus. Potser no 'm sía fàcil judicar imparcialment quin d'ells dos es mort més cristianament. Tu qu'ets desinteressat, judica.

MARCOLF. Ho faré, mes ara no; quan me vagui [1].

[1] *Ita faciam sed in ocio.*

LA DONZELLA Y'L SEU GALANT

PAMFIL – MARÍA

PROCI ET PUELLAE
Pamphilus-María

PÀMFIL. Salut, crudel; salut, fèrrea; salut, diamantina! [1]

MARÍA. Salut a tu, Pámfil, tantes vegades y ab tants calificatius com vulguis... advertinte, per si has oblidat lo meu nom, que 'm dich María.

PÀMFIL. Més aviat caldría que t'anomenessis Martía.

MARÍA. Per quin motiu? què tinch de comú ab lo deu de la guerra?

PÀMFIL. Lo de que ell, per un no rès

[1] Una petita prova de la gran flexibilitat de nostra llengua. L'original diu: *Salve, crudelis; salve, ferrea; salve, adamantina...* No 's pot desitjar traducció més fidel.

mata 'ls homens, y d'igual fayçó 't comportas tu, ab la diferencia de que encara ets més inhumana, tu fas morir als qui t'estiman.

MARÍA. Que bé t'esplicas! Lo que no veig es la mortaldat de que parlas... hont son les víctimes? hont es la sanch dels qui he sacrificat?

PÀMFIL. Vols vèure un cadavre? Contémplam!

MARÍA. Què dius, home? Un mort que parla? que camina? Deu faci que no se 'm presentin may aparicions més esgarrifoses.

PÀMFIL. No sé com goses bromejar tot matantme y ab major ira que si 'm traspassessis ab darts, fentme sofrir una miserable agonía.

MARÍA. Respònme per favor, quantes han sigut les dònes prenyades que s'han malgastat veyente?

PÀMFIL. La meva pallidesa revela prou clarament que no tinch en mes venes ni una gota de sanch, com les fantasmes.

MARÍA. La teva pallidesa tira a moradench. Estás pálit com una cirera madura, com un rahim rubiconde.

PÀMFIL. Goses ríuret de ma desventura?

MARÍA. Si no 'm vols créure, mírat en un mirall.

PÀMFIL. No 'n voldría d'altre, ni 'n sé cap de millor que 'l mirall en que estich contemplantme.

MARÍA. De quin mirall parlas?

PÀMFIL. Del mirall dels teus ulls.

MARÍA. Mofeta! Sempre 'n tindràs una pera dir... Com pots sostenir que síes mort? Los morts no menjan.

PÀMFIL. Qui ho diu que no menjan? Coses insípides, les que menjo jo.

MARÍA. Quines coses son?

PÀMFIL. Malves, porros, llobins.

MARÍA. Suposo que no deus privarte de capons y perdiuhetes?

PÀMFIL. Es cert, però t'asseguro que no tenen més sabor pel meu paladar que si fossin malves o arrels, sens oli ni vinagre.

MARÍA. Malhaurat Pàmfil! Te veig però ben revingut... Ademés, los morts no parlan.

PÀMFIL. Parlan com jo, ab veu fosca y trencada.

MARÍA. Si no m'erro, fa ben poch temps vaig sentirte discutir ab un rival y la teva

veu era ben sonora... Y digas encar: les ombres se passejan, se vesteixen, dormen?

PÀMFIL. Certament, y fins senten certes satisfaccions, mes a llur manera.

MARÍA. Lo que ets tu... un amable enredayre.

PÀMFIL. Què diríes si 't probava per arguments irrebatibles que soch mort, y que tu ets qui m'ha tollit la vida?

MARÍA. Allunyèm funests auguris, Pàmfil amich, però de totes maneres, veyàm, exposa 'ls teus sofismes.

PÀMFIL. Suposo 'm concediràs que la mort no es altre cosa més que la separació de l'ànima y del còs.

MARÍA. Concedit.

PÀMFIL. Molt bé... però no 'm vinguis després ab retractacions.

MARÍA. Te prometo no desdirme de rès.

PÀMFIL. No 'm negaràs tampoch que aquell qui ha près l'ànima d'un altre es lo seu butxí.

MARÍA. Ho concedesch.

PÀMFIL. Y que 'ls autors de major autoritat admeten, y 'l sufragi de moltes generacions confirma, que l'ànima d'un home

no 's troba precisament allí hont vegeta, sino allí hont ama.

MARÍA. Això demana certes aclaracions, no veig prou bé lo que pretens demostrar.

PÀMFIL. Lo qual me fa més malhaurat, endevinant que no sents lo que jo sento.

MARÍA. Tracta de fermho sentir.

PÀMFIL. Com si 'm demanessis que sensibilisés un diamant.

MARÍA. Soch però més aviat una sensible criatura que no pas una pedra.

PÀMFIL. Una joveneta més dura que les roques.

MARÍA. Continúa, exposa totes les teves deduccions.

PÀMFIL. Los qui se senten corpresos per èxtasis divins no hi veuen, no hi senten, perden la flayra, la sensibilitat... podríen ser atuhits sense resistencia.

MARÍA. En efecte, ho he sentit dir.

PÀMFIL. Y a què vols atribuirho?

MARÍA. Dígasho tu, gran filosof!

PÀMFIL. Cal atribuirho a que l'ànima s'encela gaudintse de la cosa amada per sobre totes les coses, y per consegüent s'allunya del còs.

MARÍA. Y com acaba 'l negoci?

PÀMFIL. Com acaba? o dòna de cor duríssim; fent de mi un cadavre y essent tu qui m'hauràs mort.

MARÍA. Ja no tens teva l'ànima?

PÀMFIL. Es prop de qui ella adora.

MARÍA. Y com s'es fet que t'hagin prèsa l'ànima? Perquè sospiras? parla lliurement, l'impunitat t'es assegurada.

PÀMFIL. O crudel, que fins després de mort m'es impossible aborrir!

MARÍA. O l'amable esperit! mes perquè no prens tu també l'ànima de l'altre, tornantli 'l cambi de sa moneda, com se sol dir?

PÀMFIL. Rès sería comparable a la meva gaubança si aquest cambi fos possible, si la seva ànima podía passar al meu cor, com la meva s'es fosa tota en ella.

MARÍA. Voldríes permetrem servirte també qualques sofismes?

PÀMFIL. Esplícat, sofista.

MARÍA. Creus possible que un sol y mateix còs sía a la vegada inanimat y animat?

PÀMFIL. Al mateix temps, impossible.

MARÍA. Enlayrada l'ànima, sortida del còs, lo còs es mort?

PÀMFIL. Naturalment.

MARÍA. De conseguent l'ànima no anima 'l còs sino mentres es present?

PÀMFIL. Exacte.

MARÍA. Com esplicas donchs que quan l'ànima es hont se troba presa per l'amor, pugui encara animar lo còs d'hont es fugida? Si l'ànima anima aquí, altre tant farà allà, com donchs pots dir d'un còs que es inanimat essent tot lo contrari?

PÀMFIL. En veritat, lo teu sofisme es enginyós, però les teves argucies no 'm retràn. L'ànima qui anima 'l còs de tot ser animat, no es propiament parlant l'ànima, es més aviat la despulla de aquesta ànima... com les mans guardan lo perfúm de les roses fins quan les roses ja no hi son.

MARÍA. Veig que la guineu no 's deixarà atrapar... respòn encara a un altre punt... la persona qui mata, comet un acte?

PÀMFIL. Com dubtarne?

MARÍA. Y aquell qu'ella mata, sofreix?

PÀMFIL. Es molt probable.

MARÍA. Com s'esplica donchs que si 'l

qui ama obra y lo qui es amat sofreix, sía precisament lo pacient l'acusat de matar quan lo positiu es que l'amant es qui 's mata ell mateix?

PÀMFIL. Al contrari. Qui ama pateix, qui ama actúa.

MARÍA. Me sembla que no me 'n podràs convencer ab los teus arguments d'academia.

PÀMFIL. Te 'n convenceré ab los mestres de la dialèctica.

MARÍA. Contesta no més a eixa pregunta: amas voluntariament o contra 'l teu voler?

PÀMFIL. Voluntariament.

MARÍA. Donchs si ets lliure de no estimar, al ferho, intentes un suicidi y 't permets al mateix temps acusar injustament de crudel a una donzella.

PÀMFIL. La donzella no es culpable pel fet de ser estimada, sino per la crudeltat de no correspondre. Es causa de la mort d'aquell qu'ella podría salvar, no salvantlo.

MARÍA. Com s'entén? Si un jove gentilhome concebeix un amor vedat per la muller d'altri, o per una vestal, eixes hau-

ríen, segons tu, per reciprocitat, d'amar lo tal amant pera no causarli pena?

PÀMFIL. Mes si eix jove que 't parla sent un amor lícit, mereix ser estimat y ab perfecta rahó y ab tota equitat, y no obstant es víctima, y 's mort! y com lo crim d'homicidi no es cosa lleu, sols me roman lo dret d'acusarte de bruixería.

MARÍA. Deu nos en guard! Vols fer de mi una Circea?

PÀMFIL. Encara ets més crudel! Preferiría ser metamorfisat en ors, en garrí, que no pas ser lo que soch... un home mitg mort.

MARÍA. Per quina mena de bruixeríes se matan los homens?

PÀMFIL. Per les dels teus ulls encisadors.

MARÍA. Vols donchs que'ls allunyi de tu?

PÀMFIL. Terribles paraules! al contrari, gírals vers mi.

MARÍA. Si 'ls meus ulls son tan perillosos, com s'esplica que les altres persones que miro no se 'n sentin afectades? Suposo donchs que 'l malefici es en los teus ulls y no en los meus.

PÀMFIL. No 'n tens prou de martirisar lo pobre Pàmfil, cal ademés escarnirlo!

MARÍA. Pobreta víctima... quin día les exequies?

PÀMFIL. Més prompte de lo que pensas, si no 't decideixes a salvarme.

MARÍA. Me creus capaç de semblant cura?

PÀMFIL. Podríes resucitar un mort, y ab gran facilitat.

MARÍA. Qui 'm procurarà lo remey escayent?

PÀMFIL. No calen drogues de cap mena... no més caldría correspondre al meu amor... vols rès més fàcil? y encara millor, vols rès de més just?... No 't romàn més recurs, pera rentarte del crim d'homicidi.

MARÍA. Davant quin tribunal seré citada? devant l'Areopag?

PÀMFIL. No, devant lo tribunal de Venus.

MARÍA. Dihuen qu' es una deésa clement.

PÀMFIL. No n 'hi ha de més temible en la seva ira.

MARÍA. Porta la folgora en ses mans?

PÀMFIL. No.

MARÍA. Lo trident?

PÀMFIL. Tampoch.

MARÍA. La llança?

PÀMFIL. No porta cap llança, es la deésa de la mar.

MARÍA. Jo no navego.

PÀMFIL. Té un fill...

MARÍA. Un nin, es poch de témer!

PÀMFIL. Un fill venjatiu y rancuniós.

MARÍA. Quin mal pot ferme?

PÀMFIL. Vullen los deus retenirlo. No desitjo cap desventura a qui m'es tan cara.

MARÍA. Esplicat, no soch gens supersticiosa.

PÀMFIL. Parlo donchs. Si desdenyas lo meu amor, de cap manera indigne de reciprocitat, o molt m'erro o per ordre de Venus, lo seu fill t'engegarà una de les seves sagetes untada de verí, inspirante amor per un ser indigne, y que no 't voldrá.

MARÍA. Me predius un suplici abominable. Preferiría morir a posar lo meu amor

en un monstre que no correspongués a ma volença.

PÀMFIL. D'aytal desventura hem sigut testimonis, essentne víctima certa joveneta coneguda meva.

MARÍA. Ahont va ser?

PÀMFIL. A Orleans.

MARÍA. Quants anys fà?

PÀMFIL. Quants anys? encara no hi ha dèu mesos.

MARÍA. Com se deya la joveneta en qüestió? Perquè dubtes?

PÀMFIL. No dubto, la conech com te conech a tu mateixa.

MARÍA. Donchs perquè celarme 'l seu *nom?* l'has oblidat, per ventura?

PÀMFIL. Ho crech de mal auguri. Oydá si portés un altre nom! Se deya com tu.

MARÍA. Son pare?

PÀMFIL. Es plè de vida. Un jurisconsult molt conegut y molt rich.

MARÍA. Anomenat?

PÀMFIL. Maurici.

MARÍA. Y de familia?

PÀMFIL. Anglains.

MARÍA. La mare, viu?

Pàmfil. Es morta d'ara poch.

María. De quina malaltía?

Pàmfil. De tristesa, y la salut del pare que passava per un home robust, ja periclita.

María. Pots dirme 'l nom de la mare?

Pàmfil. Perquè no? Sofronia... mes a què venen eixes preguntes? Me creus mentider?

María. Jo sospitarte de semblant defecte!... Lo nostre sexe n'es més sospitable... mes, digas, què fou de la joveneta?

Pàmfil. Era, com te dich, de bona familia, honrada y rica, bella y elegant, què més podría dirte? digna d'un príncep! Un pretendent de la seva condició la pretenía...

María. Lo seu nom?

Pàmfil. Ay de mí! l'ira 'm sobta de recordarho, se deya com jo, Pàmfil!... desdenyà ab tenacitat totes les tentatives, se moría de pena, y poch de temps després, ella 's consumía d'amor per un pretendent qu'era més aviat un simi que no pas un home.

María. Què dius?

Pàmfil. Se 'n emprendà com no hi ha medi de dirho.

MARÍA. Ella tant hermosa, y ell tant repulsiu?

PÀMFIL. Un cap angulós y llargarut, los cabells comptats, lo crani cobert de bonys y tot macat per l'alopesia, los ulls enfonçats, lo nas plà y girat de manera que hi plovía dintre, la boca desmesurada, les dents corcades, la llengua groixuda y barbotejanta, la barra dartrosa, les espatlles deformades per una gep, lo ventre proeminent, les cames claudicantes.

MARÍA. Un Thersites fet y tret.

PÀMFIL. Fins dihuen que no mes tenía una orella.

MARÍA. Potser l'havía perduda a la guerra.

PÀMFIL. De cap manera, en plena pau.

MARÍA. Qui donchs li havía tallada?

PÀMFIL. Dionís, lo butxí.

MARÍA. Potser la seva desastrosa lletgesa era compensada per l'opulencia.

PÀMFIL. S'ho havía malgastat tot, y devía fins son ànima. Ab un tal marit, una tant complerta beutat, passa sa vida... Y de més a més, ja la maltracta, arribant fins als cops.

María. Quina lamentable historia 'm contas!

Pàmfil. Una historia, desgraciadament molt vera. Sembla que Nemesis hagi volgut venjar lo jove desdenyat per ella.

María. Més valdría ser anorreada per un llamp que no pas suportar un semblant marit.

Pàmfil. No provoquis donchs Nemesis y estima qui t'adora.

María. Està bé, si això es suficient, consento en estimarte, però...

Pàmfil. Però consti que vull un amor constant y exclusiu, ambiciono una esposa, no vull una amistançada.

María. Ho comprench, mes... encara caldría meditar llargament sobre una cosa que un cop feta no pot desferse.

Pàmfil. Jo, per ma part, hi he reflexionat potser massa temps.

María. Tingas cura de no deixarte encegar per l'amor, que no es sempre un bon conceller... dihuen que no hi veu.

Pàmfil. L'amor hi veu ab los ulls de la rahó. No es pas per lo que tu 'm semblas, que 't tinch amor, es precisament perque

t'amo, que 'm semblas lo que potser no ets.

MARÍA. Tal volta no m'hagis prou examinada. Solament després de calçats ens fem càrrech de si la sabata ens va bé.

PÀMFIL. Serà lo que Deu vulga. Creyent bons auguris de tota mena tinch confiança de que tu y jo seríem ditxosos.

MARÍA. Tens lo do de profecía?

PÀMFIL. Certament.

MARÍA. Quins augurs has consultat? has vist volar l'aucell nocturn?

PÀMFIL. No mes vola pels ignorants.

MARÍA. Has vist fugir volant un parell de colombes que tenies entre mans?

PÀMFIL. Rès d'això, però fa molts anys que conech la probitat dels teus pares, es lo principal, y 'l millor dels aucells de bon auguri. Sé també en quins principis de rectitut t'han educada y 'ls pietosos exemples que reberes. La bona educació ¡val més que la niçaga illustre... Un'altra consideració de bon auguri: los meus pares son també escellents, y si no m'erro, una afectuosa amistat los uní ab los teus, en altres díes. Tu y jo 'ns coneixem d'infants y 'l nostre caràcter lliga. La nostra edat, la nostra fortuna,

la posició y noblesa de les nostres familíes respectives s'adihuen d'allò més. Per fi, y eixa es una condició preciosa de l'amistat, les teves costums conjuminan ab les meves. Hi ha qualitats però que poden no ser compatibles y no sé fins a quin punt tu t'avindràs ab lo meu temperament. Eixos son los auspicis que 'm permeten pronosticar que la nostra unió serà delectable, de durada y plaenta si no 'm surts ara ab un cant de mal auguri, dihentme que no 'm vols.

MARÍA. Quin cant vols qu'entoni?

PÀMFIL. Canta com jo, digas: entesos!

MARÍA. No es gayre llarch de dir; però potser caldría un extens epigrafi.

PÀMFIL. Què hi fa la durada, vivint feliços?

MARÍA. Parlo en interès teu. No voldría vèuret fer lo que podés causarte penediment.

PÀMFIL. Cessa per favor en los teus pessimismes.

MARÍA. Potser sentiríes per mí altres sentiments si una malaltía, o l'edat me trasmudavan.

PÀMFIL. Que t'imaginas que jo mateix

seré sempre del teu gust? A mi, més que l'hostal, per joliu y florit que sía, lo que m'encisa es l'hostalera.

María. L'hostalera?

Pàmfil. La teva ànima, qual beutat creixerà ab los anys.

María. Segons t'esplicas, hi veus com lo lynx, qual vista ho penetra tot.

Pàmfil. La meva ànima llegeix en la teva; ademés, reviurem com si tornessim a ser jovens, en les persones dels nostres fills.

María. Sí, però mentres tant, haurem perdut la nostra virginitat.

Pàmfil. Naturalment, mes si tinguessis una bella pomera, voldríes que solament produhís flors? No preferiríes veure les flors pansirse y caure, y a llur siti contemplar los vius colors de la fruyta madura?

María. Quins arguments!

Pàmfil. Respòn, quina vista té major encís? la d'un cep a ras de terra y que sembla podrit, o la dels pàmpols enfilantse fins dalt dels xops formant garlandes?

María. Responme tu; que prefereixes? la rosa brillant y nacrada, en plena frescor,

o la rosa cullida ab los dits, mustegantse poch a poch.

Pàmfil. Jo trobo més bella la rosa que ab lo temps se mustega entre les mans de l'home després d'haverli donat son perfúm y delectat sa vista, que no pas la qui envelleix y s'asseca sobre 'l roser. Una y altre perdràn llur tendre frescor, però no val més bèures lo ví abans que 's torni agre? La flor de donzellesa no 's panseix tan prest com sembla encara que sobrevingui 'l matrimoni; jo conech moltes jovenetes qui abans de casarse semblavan llangoroses y a qui la vinguda del marit ha donat com una novella reflorida.

María. La virginitat es però generalment considerada com una condició favorable a la bellesa.

Pàmfil. Evidentment. La jove vergineta te 'l seu encís, no hi ha rès de tant admirable en la natura com la virginitat; mes digas: si ta mare no s'hagués desprès d'eixa flor, avuy no tindríem en tu una fresca poncella. Si com ho espero, la nostra unió no resulta estèril, per una virginitat fallida n'engendrarem deu altres.

MARÍA. Es però cosa certa que la virginitat es agradable a Deu.

PÀMFIL. Per eix motiu te vull per muller, vivint ab tu castament. La nostra unió serà la de dues ànimes, més aviat que la de dos cossos. Infanterem per la República, infanterem per Jesu-Christ, viurem com visqueren Joseph y María, y al començament ens estudiarem pera ser casts; essent difícil obtenir tot d'una, la perfecció absoluta.

MARÍA. Què escolto? es donchs precís violar la virginitat pera apendre?

PÀMFIL. Perquè no? Me sembla que per apendre a ser sobri cal estudiarse en bèure 'l vi ab parcimonia. Creus tu més entenimentat l'home qui vivint en lo si de les delicies es abstemi o 'l qui es intemperant?

MARÍA. Per mí, es més entenimentat y sobri aquell que l'abundancia de les delicies no consegueix corrompre.

PÀMFIL. De qui donchs la castedat es més lloable? la del qui 's castra ell mateix o la del qui en l'integritat de sa persona s'absté de l'amor carnal?

María. Positivament aquest últim es un model de castedat, y 'l primer, un foll veritable.

Pàmfil. Es que 'ls qui fan vot de castedat, abstenintse del matrimoni, no fan com si 's castressin?

María. Bé m 'ho sembla.

Pàmfil. En aqueix cas, privantse de cohabitar, no hi ha virtut.

María. Com ho esplicas?

Pàmfil. Hèune la proba: si no cohabitar fos una virtut, lo contrari sería un vici, y no ho es positivament, quan lo marit cerca sa muller en vista de la progenitura.

María. Y si no més la cerqués per lascivia? Llavors la dòna deu poder rebutjarse.

Pàmfil. Pot admonestar, y fins disuadir lo seu home per medi de bones paraules, fins a calmarlo, mes si ell insisteix ella fa mal de rebutjarse... Cal convenir en que rarament los marits se planyen sobre eix punt del rigor de llurs mullers.

María. No obstant la llibertat es respectable cosa.

Pàmfil. Sí, però la virginitat es més aviat un pesant jou. Jo seré 'l teu rey, tu

seràs ma regina, regnarem sobre la nostra familia. Ahont veus un'ombra de servitut en lo que 't dich?

MARÍA. Lo matrimoni es però generalment qualificat de lligam, de nus...

PÀMFIL. Los qui així parlan son dignes de portar aubarda... mes dígam, la teva ànima no està fermament lligada al teu còs?

MARÍA. Així ho suposo.

PÀMFIL. Igual que l'aucell a la gàbia y no obstant si consultavas l'aucell y li preguntavas sino preferiría la llibertat, suposo que respondría negativament. Perquè? perque 's troba engabiat a son pler.

MARÍA. No has pensat en que tu y jo possehim ben poca cosa!

PÀMFIL. Millor! Tu aumentaràs la nostra riquesa per medi de l'economía domèstica que es la renda més sana, y jo, fòra de casa, l'aumentaré per mon travall.

MARÍA. Los fills son causa de greus inquietuts.

PÀMFIL. També ho son de moltes gaubances, y sovint, per llur gentilesa, pagan ab usura les inquietuts que causan.

MARÍA. Comprench que 'l matrimoni sense fills es cosa trista.

PÀMFIL. Per ara, inútil lamentarse de lo que potser no serà... Digas, preferiríes no ser nada o haver nascut mortal?

MARÍA. Prefereixo ser nada, mortal.

PÀMFIL. Creus tu que 'ls qui han viscut síen més feliços que no pas los qui no han conegut la vida ni jamay la coneixeràn?

MARÍA. Qui son los qui no han may existit y que jamay naixeràn?

PÀMFIL. Aquells quí 's negan a soportar los cops y les injuries de la Fortuna, a que tots hem d'estar sotmesos, nobles o burgesos... y tu, sía 'l que sía 'l nostre pervindre no tindràs més que una part dels nostres infortunis; jo pendré la més pesanta, car si 'l destí ho decideix, me serà dolç morir per tu, encar que sía dels teus transports, y si 'ns pervenen benhaurances la teva part serà la més grossa.

MARÍA. Los homens podeu soportar los rigors de l'existencia, millor que les dònes, així com les tristeses inevitables qu'han de causar los fills, per llur conducta, tristeses sovint més dures que la mort mateixa.

Pàmfil. A nosaltres no 'ns sobrevindràn semblants malventures.

María. En què 't fundas pera dirho?

Pàmfil. En que som un y altre dos bons caràcters. Los milans no ponen tortres. Ens mirarem en ser bons tu y jo, y si tenim fills rebràn bons principis, santes ensenyances...

María. Tot lo que 'm dius son coses que demanan gran reflexió.

Pàmfil. Son coses difícils, justament, perque son belles.

María. Trobaràs en mí docilitat y bon desitj. Es tasca teva, la de fayçonarme.

Pàmfil. Y mentres tant, te prego que pronuncíhis tres paraules.

María. No 'm costaría gayre; mes un cop les tres paraules pronunciades, impossible retractarse. Jo 't donaré un concell de més bon seguir, tant per tu com per mí: parla ab los teus pares y ab los meus, perque tot sía fet ab llur consentiment.

Pàmfil. M'envíes a fer una llarga passejada, quan aquí mateix, ab tres paraules, podríes donarme una certesa.

María. Vols dir? Jo no ho sé, però 'm

sembla que no soch mestressa de mi mateixa. En altres temps, ningú gosava donar paraula de casament sense 'l beneplacet dels seus pares, y de totes maneres la nostra unió serà més ditxosa si 'ls nostres pares l'aproban. Es cosa teva la de festejarme, però no està bé de fer lo que fem... Les jovenetes hem de ser retretes fins estant follament encisades.

PÀMFIL. Feré ab gran pler les visites que tu desitjas, ab tal que 't dignis no frustrar los meus esforços.

MARÍA. Per mí, síes sense inquietut, o mon car Pàmfil!

PÀMFIL. Tens més escrúpols dels que jo voldría.

MARÍA. Aplícat de primer a escoltar la teva propia conciencia y pren concell de la rahó, més que de l'amor. Lo que la passió inspira es de poca durada, lo qu'es fet rahonablement dura sempre.

PÀMFIL. Quina dolça filosofa veig en tu... seguiré 'ls teus concells.

MARÍA. No 't penedirás d'haverlos seguit... mes espera! ara se m'acut un altre escrúpol, y no voldría que 'm preocupés l'esprit.

PÀMFIL. Déixat d'escrúpols...

MARÍA. Voldríes casarme ab un mort?

PÀMFIL. No ho seré pas, en eix moment tu 'm fas reviure.

MARÍA. Lo meu escrúpol es dissipat... donchs a reveure! carissim Pàmfil.

PÀMFIL. Cal guarirte d'eixa manía irònica.

MARÍA. Te dono la bona nit... y... perquè sospiras?

PÀMFIL. Una bona nit! Tant de bo que 'm donessis tu mateixa lo que rihent me desitjas.

MARÍA. No anem tan depressa, lo teu blat es encara herba tendra.

PÀMFIL. No 'm donaràs...

MARÍA. Rès, una pasticeta que 't perfumarà la boca.

PÀMFIL. Afegeixhi una amorosa besada.

MARÍA. Desitjo conservarme del tot intacta.

PÀMFIL. No s'hi coneixerà.

MARÍA. Voldríes que 'n concedís a d'altres jovens

PÀMFIL. De cap manera... desitjo que guardis los teus ósculs pera mi.

MARÍA. Ab molt de gust. Te 'ls guardaré, mes hi ha encara un altre motiu que'm vedaría actualment donarten ni mitg.

PÀMFIL. Quin altre motiu?

MARÍA. Tu l'has dit: la teva ànima ha emigrat del teu còs en lo meu de tal manera, que en tu no deu haverhi quasi res. Temería que en eix bes d'amor lo poquíssim que 't roman d'ánima passés del tot en mí y romanguessis inanimat... Reb eixa estreta de mà en penyora del nostre mutual amor... y... adeu!

Dónat ànsia en fer les demandes, y mentres tant, jo pregaré Deu per que tot lo qu'emprenguis te sía ventatjós y en aument de la nostra mútua felicitat.

LA PARTERA

EUTRAPELI – FABULLA

PUERPERA.
Eutrapelius - Fabulla

EUTRAPELI. Salve, bonissima Fabulla!

FABULLA. De tot cor te saludo, Eutrapeli; mes, qué hi ha de nou? Fa tres anys que no 't veyem!

EUTRAPELI. Te diré: passant, per atzar he reparat l'anella de la vostra porta coberta d'un drap blanch, y, admirat, entro, pera saberne 'l motiu.

FABULLA. Fins a quin punt esdevens estranger en ta propia terra! Ignoras per ventura que 'l tal drapet blanch es senyal de que a la casa hi ha una partera?

EUTRAPELI. Precisament, d'això vé la

meva sorpresa, may hauría suposat que tu, a l'entrada dels teus setz'anys, fossis experta en l'art d'engendrar, art dificilíssim, que certes dones de trent'anys apenes saben.

FABULLA. Sempre seràs lo ben anomenat Eutrapeli [1].

EUTRAPELI. Y tu la Fabulla qui sempre 'n té una pera contar. Estava, donchs, perplexe quan per fortuna he vist compareixer l'amich Polygam...

FABULLA. Aquell viudo de la seva desena muller?

EUTRAPELI. En persona... y lo que tu ignoras sens dubte es que segueix tan admirador de les dones com si fos fadrí... y preguntantli jo, qué hi havía de nou, m'ha respost que en aquesta casa un cos de dòna havía sigut partit en dos troços. Per quin crim? li he dit.—No sé si es cert, però la veu popular assegura que certa mare de familia ha intentat la circumcisió del seu marit... y tot rihent s'es allunyat.

FABULLA. Un trufayre ben groller!

[1] Home fi, agut, faceciós.

EUTRAPELI. Som donchs entrat pera saludarte y donarte l'enhorabona per ton part feliç.

FABULLA. Acepto la teva salutació; l'enhorabona per ma deslliuransa guárdala pera més tart, per l'època en que l'infant qu'he tingut doni probes de ser un home integre.

EUTRAPELI. Pláume escoltar les teves paráules pietoses y rahonables, ma cara Fabulla.

FABULLA. No més soch la *cara Fabulla* de mon únich Petroni.

EUTRAPELI. Y per ell sol has posat un infant al món, mes opino que no vius pas solament per ell. De totes maneres, te felicito d'haver tingut un fill y no una filla.

FABULLA. Per quin motiu creus que sia millor un fill que una filla?

EUTRAPELI. Més aviat hauríes de ser tu, o la Fabulla de Petroni (no goso tornarte a dir ma cara Fabulla) qui hauría de dirme per quin motiu les dones prefereixen tenir fills que no pas filles.

FABULLA. Lo que les altres pensin ho ignoro, jo 'm gaudeixo de la naixensa de

mon fill, y si Deu m'hagués enviat una filla també me 'n gaudiría.

Eutrapeli. T'imaginas, sens dubte, que Nostre Senyor està ociós y s'ocupa de les dones que van de part?

Fabulla. Què podría fer de més ben fet, Eutrapeli, que ocuparse de la multiplicació de les seves criatures?

Eutrapeli. Què podría fer? Ignoras, amiga, que Christiá de Danemark, pietós defensor de l'Evangeli, viu desterrat? que François de França, digne de millor fortuna, es l'hoste del Rey d'Espanya, y no per son pler? que Carles s'esforça d'aumentar la potencia de la seva monarquía? que Ferrán està amohinat ab los negocis d'Allemanya? que totes les Corts viuhen assedegades de pecunia, que 'ls camperols provocan rebelions perilloses no ofegades pel carnatge, que 'l Poble medita l'Anarquía, que l'edifici eclesiástich es minat per faccions temibles, que la túnica inconsútil de Jesús es de per tot esquinsada, que la vinya del Senyor es desvastada per més d'un singlar, y que 'ls déumes, l'autoritat dels sacerdots, la dignitat dels teòlechs y la majestat monacal no

fan més que minvar de día en día? Ignoras que la confessió trontolla, que les lleys pontificals son violades, que la eucaristía es discutida, que s'espera l'Antechrist, que 'l món sembla voler infantar no sé què de gran y de nociu, y que mentres tant lo Turch pren vigoría y ho atuhirà tot si li deixan executar los seus intents... Y 'm preguntas si Nostre Senyor pot fer res de millor que protegir les dones que van de part? Me sembla qu'avans de cap altre cosa es son propi Realme.

FABULLA. Lo qui per nosaltres humans sembla una tasca enorme, es cosa facilíssima per la voluntat divina; però deixem eixa discussió sobre la Divinitat y dígam per què judicas preferible que jo hagi tingut un fill, y no una filla.

EUTRAPELI. Ja sé que les persones pietoses consideran preferible lo que Deu en sa bondat los envía; mes si Deu te enviava una copa de cristall, ne donaríes gracies?

FABULLA. Ne donaría gracies.

EUTRAPELI. Igual que si la copa fos de vidre? Pero m'aturo, perque filosofant així, en lloch de solaçarte potser te molesti.

FABULLA. Fabulla no coneix lo perill del xerroteig. Fa quatre setmanes que soch mare y 'm sento prou sòlida pera argüir.

EUTRAPELI. Donchs, per què no surts del niu?

FABULLA. Lo Rey ho veda.

EUTRAPELI. Quin Rey?

FABULLA. Lo Tirá.

EUTRAPELI. De qui parlas, per favor?

FABULLA. T'ho diré en una sílaba: l'us[1].

EUTRAPELI. En veritat qu'es un Rey ben exigent... Continuem, donchs, filosofant sobre 'l cristall y 'l vidre.

FABULLA. Tu pretens, segons suposo, que 'l mascle es de mena més forta, millor que la femella.

EUTRAPELI. Així penso.

FABULLA. Igual pensan quasi tots los homens, de manera que teniu major vitalitat que les dones? Estèu exempts de malaltíes?

EUTRAPELI. No, però en general tenim major vigoría pera dominarles.

FABULLA. Més deu tenirne 'l camell.

[1] *Mos-moris*, la costum, l'us.

EUTRAPELI. L'home ha sigut creat primer que la dona.

FABULLA. Adam ha sigut creat avans Jesús. L'artista se sublima sempre en les seves creacions ulteriors.

EUTRAPELI. La dòna ha sigut sotmesa a l'home.

FABULLA. L'home domina l'esposa, però no la dòna. Deu ha volgut que la dòna se sotmeti a l'home, no perque eix li sia superior moralment, sino perque es més rústech; y, per altre part, digas, Eutrapeli: ¿qui es més feble, aquell qui cedeix o aquell a qui 's cedeix?

EUTRAPELI. Vull cedirte en aquest punt, si 'm declaras lo que sant Pau volía significar en la seva epístola als de Corint, dihentlos que J. C. es lo cap de l'home y l'home lo cap de la dòna, y que l'home es l'imatge y la gloria de Deu y la dòna la gloria de l'home.

FABULLA. Te respondré quan me declaris si únicament los homens gaudeixen del previlegi de ser membres de J. C.

EUTRAPELI. Previlegi basat en la Fe.

FABULLA. Com es que l'home essent lo cap de la dòna, eix cap no ens ennobliría?

Ademés, si Deu ha fet l'home a son imatge; eixa imatge es representada en les línees del cos o en les qualitats de l'ánima?

EUTRAPELI. En les qualitats de l'ànima.

FABULLA. Fins en l'ànima ens sou superiors? Me sembla que un sexe y altre cauhen en la disbauxa, les rixes, les baralles, la rapinya, l'adulteri.

EUTRAPELI. Sí, però nosaltres, homens, som los únichs qui combatem per la Patria, en les batalles.

FABULLA. Desertant, fugint vergonyosament, car sovint no es pas per amor a la Patria que lluytèu, sino per una soldada sòrdida, abandonant muller y maynada, y més vils que 'ls gladiadors, exposant les vostres vides a la servil necessitat de morir o de matar. Quan alabèu les vostres virtuts guerreres no n'hi ha un sol d'entre vosaltres, si sabía lo qu'es posar un infant al món, que no preferís anar deu cops a la guerra que no pas sufrir lo que nosaltres sufrim pera donar la vida. A la guerra, per altre part, no sempre hi ha topades, y si s'arriba a la baralla, may lo combat es general. Los teus èmuls se entaforan al cen-

tre, altres a l'arrera-guarda y molts se fan fonediços fugint o entregantse, mentres que nosaltres, dones, hem de lluytar cos a cos contra la mort.

EUTRAPELI. No es pas la primera volta qu'escolto semblant discurs; mes no sé si es ben ver tot lo que 's diu sobre les angoixes del part.

FABULLA. Ver y veríssim!

EUTRAPELI. Llavors, Fabulla, vols que doni entenent al teu marit de que no torni a tocarte? Romandríes salva d'un tal perill.

FABULLA. Prou me plauría, pots intentarho...

EUTRAPELI. Y quina serà la recompensa de l'orador, si per la seva eloqüencia guanya la causa?

FABULLA. Te regalaré deu llengües de vedella fumades.

EUTRAPELI. Les preferiría a deu llengües de rossinyol, no rebutxo eixa clàusula, però també voldría estipular altres condicions.

FABULLA. Afegeix totes les qui 't placien y fins demana una garantía qualsevulla.

EUTRAPELI. Ho feré segons sía 'l teu

estat d'esperit un mes després de eixida a Missa.

Fabulla. Y per què no segons lo meu estat d'esperit actual?

Eutrapeli. Perque opino que d'aquí un mes les teves disposicions seràn cambiades, y que de conseqüent hauràs de pagarme doble: per la feyna de persuadir y per la de dissuadir.

Fabulla. Sía com vullas, però mentres tant, tracta de demostrarme per quina rahó lo sexe masculí es superior al femení.

Eutrapeli. Veig que 'm reptas a combat singular, y en lo present moment prefeesch declararme vençut. Un altre día seré jo qui escometi, però ben armat y ab qualques companys. Hont l'arma de combat es la llengua, set homens no valen lo que val una dòna.

Fabulla. Me sembla que tu també sabs servirten de la teva llengua.

Eutrapeli. Sens dubte, però, parlem d'altre cosa: hont es lo teu fillet?

Fabulla. A la cambra vehina.

Eutrapeli. Y què hi fa? cova la beguda?

Fabulla. Burleta! S'està ab la dida.

Eutrapeli. Què dius? No hi ha d'haver més dida que la mare.

Fabulla. L'us ho veda.

Eutrapeli. M'admiro de que 'm citis com autoritat lo mès nociu inspirador de les coses ben fetes: l'us! També s'usa pecar, jugar, lliurarse al vici, al frau, a la baixesa, a totes les follíes.

Fabulla. M'han aconcellat que no criés, trobant que soch massa jove y que m'he de conservar.

Eutrapeli. Si la naturalesa t'ha donades forces pera engendrar, també te n'ha donades pera criar.

Fabulla. Es probable.

Eutrapeli. Digas, no sents tota la dolçor del nom de mare?

Fabulla. Sí que la sento.

Eutrapeli. Com pots, donchs, resóldret a compartir ab un altre dòna eix nom dolcíssim?

Fabulla. Sí que 'm plaus, Eutrapeli! D'hont has tret que jo comparteixi mon fill? Soch jo sola, y del tot, sa mare.

Eutrapeli. Senyora Fabulla, en eix punt la naturalesa 't contradiu, y sinò re-

para: per què dihem que la Terra es mare de totes les coses? Sobre tot perque nudreix lo qu' ha engendrat. Lo qui naix dintre l'aygua, creix y prospera dins de l'aygua, y sobre la terra no hi ha raça animal o vegetal qu'ella no nudreixi ab sa sava. No hi ha béstia que no alleti 'ls seus petits, les sibeques, los lleons, les vibres y escorpins nudreixen llur progenitura; y l'home rebutjaría la seva? Te 'n conjuro, hi ha res de més crudel qu'exposar lo fruyt de ses entranyes pera estalviarse lleus molesties?

FABULLA. Lo que dius es abominable!

EUTRAPELI. Y no obstant no trobas abominable ferho, car es una positiva *exposició* remetre un infant tot roig encara del sí matern, que respira encara l'halè de sa mare, que l'implora ab veu qu'entendriría les bésties ferotges, donantlo a una dòna potser insana, y de qui ignoras les costums; una dòna que més aprecía unes quantes monedes que no pas l'infant ignocent que li confían.

FABULLA. M'han escollit una dòna de temperament físich salubre.

EUTRAPELI. Los metges deuhen dirho:

però fins suposant que la dòna en qüestió sía forta y sana, com tu mateixa, o, si vols, més forta que tu, creus sense importancia 'l fet de que eix tendre plançó no xucli la llet natural y de familia, participant de la dolça escalforeta materna, més aviat qu'obligarlo a acostumarse a la calor d'una estrangera? Lo gra sembrat en terra estranya, degenera y esdevé blat pobre, la vinya transplantada en planes y comes que no li son propies perd lo seu caràcter, la planta treta de la terra hont s'engendrá, se mustiga y degenera; y pera evitarho, fins a cert punt, se la transplanta ab mates de terra nativa.

FABULLA. També 's diu que certes plantes transplantades y fins empeltades han perdut llur carácter silvestre y produhit fruyta sana y saborosa.

EUTRAPELI. Potser sí, oh amiga!; però no pot ferse ab plantes apenes eixides de terra. Si Deu vol ja 't vindrá 'l día en que tu mateixa envihis los teus fills adolescents lluny de casa pera que 's dediquin a l'estudi de les Lletres, sometentlos a una severa disciplina (será cosa més aviat del pare que no pas de la mare), però llavors lo teu infant

ja no será una tendre criatura que demana encara ser covada. Es de gran importancia pera la salut y la vigoría del cos, vigilar sobre 'ls aliments, especialment sobre la llet qu'ha de mamar lo teu fill, y aquí ve molt escayent aquell dictat de Flacus (Horaci): *Quo semel est imbuta recens servabit odorem testa diu* (lo vas conserva llarch temps l'olor del qual fou impregnat quan era nou).

FABULLA. No 'm preocupo tant del viure corporal de mon fill com de la seva ànima que desitjo ben conreuar.

EUTRAPELI. Paraules pietoses, però desprovistes de Filosofía.

FABULLA. No veig per què.

EUTRAPELI. Quan talles plantes y trobas l'eyna oscada, la fas esmolar, veritat? Llences també una agulla espuntada, y no obstant, la teva habilitat es la mateixa.

FABULLA. Evidentment, la meva habilitat persisteix, però no hi ha dubte de que les eynes defectuoses ne dificultan la manifestació.

EUTRAPELI. Per quin motiu los qui tenen necessitat de veurhi molt s'estan de manipular margalls y cebes?

FABULLA. Perque son plantes que totes distillan un such molt pernicios per la vista.

EUTRAPELI. L'esperit hi veu? segons tu.

FABULLA. Certament, y ho proba que 'ls qui l'han perdut no hi veuhen gota... Mes, digas com ho fará 'l llenyatayre ab la destral oscada?

EUTRAPELI. Reconeixes donchs que 'l cos es l'orgue de l'esperit?

FABULLA. Me sembla que sí.

EUTRAPELI. Y confessas que si 'l cos no es sá, l'intellecte funcionará malament.

FABULLA. Crech que tens rahó.

EUTRAPELI. Veig que 'm trobo davant d'un esperit filosòfich. Suposa per un moment que l'esperit d'un home emigra dins d'un gallinaci: emetrá 'ls mateixos sons que nosaltres?

FABULLA. No ho crech pas.

EUTRAPELI. Quina 'n será la causa?

FABULLA. Que no tindrá com tenim los humans, llavis, dents y llengua, ni epligottis, ni 'ls tres cartílachs moguts per altres tants muscles corresponents ab los nirvis eixits del cervell; que no tindrá

la gola, ni la boca com la tenim nosaltres.

EUTRAPELI. Y si emigrava dintre 'l cos d'un porch?

FABULLA. Grunyiría com lo porch.

EUTRAPELI. Y dintre 'l cos d'un camell revingut?

FABULLA. Fería 'l crit del camell.

EUTRAPELI. Y dintre 'l cos d'un ase, com esdevingué a Apulei?

FABULLA. Bramaría, 'm sembla, com braman los ases.

EUTRAPELI. Ho corrobora 'l fet d'aquell romá que desitjant aclamar César, contragué 'ls llavis tan fort que no li fou possible emetre mes que la O. Lo mateix romá, escoltantne una de bona, l'escrigué pera no oblidarla, y tenint escrita l'anècdota l'oblidá, pel fet d'haver sommiat que s'era metamorfosat en ase y que li havíen eixit unglots als peus.

FABULLA. Potser n'era digne.

EUTRAPELI. Quan los ulls son lleganyosos, l'esperit no hi veu clar; les orelles obliterades esdevenen sordes; si 'l cervell está congestionat per un senzill cadarn se per-

torba; quan la llengua se 'ns posa bruta, gustem menys bé.

FABULLA. Tot això es evident.

EUTRAPELI. Y tot pervé de que 'ls orguens son viciats.

FABULLA. Ho admeto.

EUTRAPELI. Tampoch negarás que la causa ordinaria de tals pertorbacions sia 'l menjar y 'l béure.

FABULLA. Mes tot això res té que véure ab la sanitat de l'esperit.

EUTRAPELI. Tant com tenen que véure los suchs de les plantes nocives ab lo bon estat de la vista.

FABULLA. Perqué això vicía l'orgue de l'esperit?

EUTRAPELI. La teva qüestiò es franca· però esplícam ara per quina rahó certes persones comprenen més prompte y recordan més temps que d'altres? qu'un se deixi guanyar per l'ira, qu'un altre sía moderat en los seus odis?

FABULLA. Es que llur esperit es fet d'aquesta manera.

EUTRAPELI. Això es no dir res. Com esplicas que 'l qui semblava dotat d'una inte-

ligencia perspicaç y d'una ditxosa memoria se torni desmemoriat y lent pera compendre, a causa d'un accident, d'una nafra, d'una malaltía o dels anys?

Fabulla. Me fas l'efecte de procedir per sophismes.

Eutrapeli. Respón als sophismes meus per altres de teus.

Fabulla. Vols dir, suposo, que si l'esperit veu y comprèn per los ulls y les orelles, així mateix per medi d'altres orguens entén y recorda o bé ama o detesta, o entra en ira, o 's calma?

Eutrapeli. Dius bé.

Fabulla. Quins son eixos orguens? hont se troban?

Eutrapeli. Veus hont son los ulls?

Fabulla. Y les orelles y 'l nas y 'l paladar. Veig hont son, y veig que 'l cos enter es sensible al tocar, a menys que un membre sía paralisat.

Eutrapeli. L'amputació d'un peu no obsta pera que l'esperit comprengui.

Fabulla. Naturalment, y també comprèn, si una má es tallada.

Eutrapeli. Mes qui reb un cop violent

a les tempres o a l'occipuci cáu com si fos mort, privat absolutament dels sentits.

FABULLA. Devegades ho he vist.

EUTRAPELI. Pots, donchs, deduhirne que l'intellecte resideix en lo crani, així com los orguens de la voluntat y de la memoria. Evidentment, d'una fayçó més rudimentaria que 'ls ulls y les orelles; però sens dubte de fayçó material, y que fins los humors més subtils que tenim dintre 'l cos, son corporis.

FABULLA. Viciats també pel menjar y beure?

EUTRAPELI. Absolutament.

FABULLA. Lo cervell es però lluny de l'estòmach.

EUTRAPELI. També'l barret d'un fumeral es lluny de la llar del foch, y no obstant, si te 'n apropas, ne sentirás l'ardencia.

FABULLA. No ho probaré pas.

EUTRAPELI. Y si no, observa lo que pera calentarse fan les cigonyes. Lo important es la naturalesa dels humors que de l'estòmach pujan al cervell y als orguens de l'esperit. Si 'ls humors son crus y frets romanen sobre l'estomach.

FABULLA. M'estás fent una descripció de l'alambí hont se concentran y recullen los suchs perfumats de les herbes y de les flors.

EUTRAPELI. Trobo la comparació escayenta. Lo fetge, al qual está adherit lo fel es lo fogar, l'estomach es la caldera, lo crani lo barret del fumeral, y fins, si vols, los badius del nas son les preses d'ayre, de tal manera, que per efecte del flux y reflux dels humors se produeix quasi tot lo qu'es malaltía, segons si tal o qual humor afluheix als ulls, a l'estomach o als muscles del cervell, lo qual te será compendre que 'ls qui abusan del vi tenen la memoria curta, y 'ls qui 's nodreixen de menjars delicats, l'esperit subtil. Còm s'esplica que la coriandre sía funesta a la memoria y l'ellebora purgui l'intelligencia? perqué 'ls excesos de la taula provocan l'epilepsia que produheix l'estupor simultani de tots los sentits, y un somni profon?... En conclusió: així com una sed inmoderada o 'l dejuni anulan en los infants la vigoría de l'enteniment y de la memoria, igualment l'excés de victualles engorgitades

los produheix estupor, segons veyem en Aristòtil, y 'l foch de llur esperit es ofegat sots lo pes de les materies ingerides.

FABULLA. De lo que resulta, segons tu, que l'esperit es una cosa material, ja que 'ls fets materials l'afectan.

EUTRAPELI. Sa naturalesa racional no es alterada en ella mateixa, no més n'es impedida la seva acció, per lo vici dels orguens, així com un artista verament expert en lo seu art no pot manifestarse si 'l deixan sense 'ls instruments que li son indispensables.

FABULLA. Quin es, donchs, lo volum, la forma de l'esperit?

EUTRAPELI. La teva pregunta es ridícula, car has reconegut que l'esperit era incorpori.

FABULLA. Entench, peró, que 'l cos es sensible.

EUTRAPELI. Y 'ls més insensibles, Deu y 'ls Angels, son los més perfectes.

FABULLA. He sentit dir que Deu y 'ls Angels eren esperits.

EUTRAPELI. Les Escriptures Santes usan un vocable que posan en boca dels homens

vulgars, donantli 'l significat d'esperit pur de tota natura material.

FABULLA. Quina es donchs la distinció que deu ferse entre l'Angel y l'Esperit?

EUTRAPELI. La mateixa que entre 'l llimach y 'l caragol o, si prefereixes, la closca del caragol.

FABULLA. Lo cos es donchs lo domicili de l'Esperit, més que no pas son instrument?

EUTRAPELI. Res s'oposa a que d'un instrument complementari ne diguem domicili. Sobre eix punt les opinions dels filosofs varíen: los uns afirman que 'l cos es la vestidura de l'ànima, d'altres lo domicili, d'altres l'instrument, d'altres l'armonía; però sía qual sía 'l nom, lo fet es que les manifestacions de l'ànima son impedides per les seves afeccions. Si lo que la vestidura es al cos, lo cos ho es a l'ànima, Hèrcul ens demostra lo que per la sanitat corporal representa la vestidura, sense necessitat de fixarnos en lo color o la qualitat dels fils, o de les pells que la constituheixen. En quant a la qüestió de saber si una única y mateixa ànima es suficient pera usar divers

cossos, així com lo cos usa divers vestits, consulta Pythàgoras.

FABULLA. Sería cosa plaenta, si, com Pythàgoras preté, ens fos permès cambiar de cos, com cambiem de vestit. L'hivern podríem incorporarnos en una massa obesa y de teixit espès, l'istiu pendríem una forma corporal minça y lleugera.

EUTRAPELI. Soch de parer, no obstant, de que si usessim tants cossos com usem peces de vestir, la cosa no sería del tot agradable, car fet y fet los vestits envelleixen y s'esparracan.

FABULLA. Prou tens rahó.

EUTRAPELI. Per la salubritat y l'agilitat del cos lo vestirse de qualsevulla manera no es indiferent, la naturalesa del cos que revesteix una ànima, té gran importancia.

FABULLA. Essent lo cos la vestidura de l'ànima, conech moltes persones que van ben diversament enjiponades.

EUTRAPELI. Naturalment, y sobre eix punt som absolutament lliures, vull dir que som árbitres de la manera de vestir les nostres ànimes.

FABULLA. Prou hem parlat de vestits, passem a la qüestió del domicili.

EUTRAPELI. Perque 'l meus dictats, Fabulla, no 't semblin una argúcia, sàpigas que Jesús Nostre Senyor anomenà son cos un Temple, y Sant Pere, lo seu apòstol, un Tabernacle, y més d'un ha dit del cos qu'era 'l sepulcre de l'ànima, opinant que 's deya ςωγυκ en lloch de ςήρεκ, y d'altres l'han qualificat de presó de l'ànima, de fortalesa, de castell fortificat. Les ànimes dels qui viuhen del tot en la puresa habitan un temple, aquells qual esperit no està absort per les passions corporals s'allotjan en un tabernacle d'hont estan sempre disposts a eixir; y 'ls qui viuhen encegats pel vici y la corrupció fins al punt de no respirar jamay los ayres purs de les llibertats evangelicals, aquells tenen llur ànima en un sepulcre. D'altres que lluytan feblement ab llurs males inclinacions, sense arribar a dominarles, aquells la tenen a la presó y claman sens parar perque Deu los deslliuri.—«Deslliura mon ànima de la presó, Senyor, a fi de que confessi ton nom.» Los qui combaten Satanás, sempre amatents y previnguts contra les tentacions que 'ls envía, la tenen com en una plassa fortificada d'hont solament eixi-

ran per la veu d'Aquell que tot y a tots comanda.

FABULLA. Si 'l cos es lo domicili de l'ànima, també 'n conech moltes qu'estan ben mal allotjades.

EUTRAPELI. Estan per l'istil dels qui viuhen en estatges obscurs, oberts a la pluja y a tots los vents, enfumats, humits, decrèpits, pudents e infectes... y no obstant Cató diu que la condició primordial de la felicitat es un bon domicili.

FABULLA. Sería cosa tolerable si 'ns era fácil cambiarne.

EUTRAPELI. Impossible mudarnos sense llicencia de l'amo, però si no podem ferho, som però llíures de cuydar lo domicili de la nostra ànima, així com en una casa fem cambiar lo fustam de les finestres o adobem lo trespol, o lluhim les parets ab incrustacions, o fem aplicacions que 'n purifican l'atmòsfera per medi del foch o dels perfums. Cosa que no més esdevé dificultosa en lo cos d'un ancià amenaçat de ruhina, però qu'es de gran importancia tractanse del cos d'un infant de pochs díes.

FABULLA. Segons t'esplicas les mares o

nodrices deuríen saber tant com los metges.

Eutrapeli. Prou ho voldría, sobre tot, en lo qui corcerneix la selecció y l'us moderat dels aliments, de l'exercici, del dormir, dels banys, dels refrigeris, untures, fregues y vestits. No pots imaginarte 'l gran nombre de criaturetes que pateixen greument d'epilepsia, que son ètiques, imbècils, sordes, febles d'espinada, geperudes, que tenen malalt lo cervell, l'enteniment obliterat, únicament perque han sigut cuydades per nodrices negligents.

Fabulla. M'estranya que en lloch de ser retratista no t'hagis fet frà menor... Ab quina eloqüencia t'esplicas!

Eutrapeli. Me feré fra menor, quan tu 't facis Clarissa; veuràs quins sermons més bells te predico!

Fabulla. Lo que voldría véure es com son fetes les Animes, de que parlem tant, de que tant se parla, y que ningú ha vistes may.

Eutrapeli. Tenint ulls te serà fàcil.

Fabulla. Veig ànimes reproduhides en pintats taulons, baix la forma d'infants jovens, mes reparo que no 'ls pintan ales com les dels àngels.

EUTRAPELI. Perque al cáure del Cel les perderen... així ho diu Sòcrates en la seva allegoría.

FABULLA. Com ho feran donchs pera remontarhi?

EUTRAPELI. Per medi de la Fe y de la Caritat que 'ls les ferà renaixer. Eixes son les ales que demanava 'l qui fatigat del seu domicili corporal s'esclamava: «qui 'm donarà les ales de la colomba? volaría y trobaría 'l repòs». L'ànima no té ales, car es inmaterial, tampoch té forma que sía perceptible als nostres ulls, lo que veyem però ab la vista de l'ànima es lo més positiu... Creus en Deu, veritat?

FABULLA. De tot mon cor.

EUTRAPELI. Y no obstant res hi ha de més invisible.

FABULLA. Es visible en la seva Creació.

EUTRAPELI. L'ànima ho es igualment en los actes que promou. Vols saber còm obra sobre un cos viu? contemplan un d'inanimat. Quan veus l'home sentir, véure, entendre, moúres, compendre, recordar y rahonar veus més clarament l'existencia de l'ànima que quan miras eix cànter. Un sentit pot

fallar, però 'l testimoni simultani de tots los sentits no 'ns enganya.

FABULLA. Ja que no pots mostrarme l'ànima, píntala com pintaríes l'imatge de Cèsar, que tampoch has vista may.

EUTRAPELI. Ho feré per medi de la definició d'Aristòtil.

FABULLA. Quina es? diuhen qu'era un definidor molt probi de tota mena de coses.

EUTRAPELI. *L'ànima,* diu Aristòtil, *es l'acte de l'organisme físich en potencia de vida (vitam habentis in potentiam)* [1].

FABULLA. Per què dir *acte,* en lloch de camí o de vía?

EUTRAPELI. Te feré observar que no 's tracta d'aurigues o de cavalcadors, sino de la definició de l'ànima. Aristòtil n'ha dit *acte* del modo ab que obra la natura, car lo propi de la materia es de ser passiva. Tots los moviments son provocats per l'ànima y 'ls moviments del cos son molt divers.

FABULLA. Comprench, mes per què afegir *organisme?*

[1] Lo nostre Lluis Vives la defineix en termes molt pareguts. *Agens principium habitans in corpore apto ad vitam.—(De anima et vita,* Bruges 1538).

Eutrapeli. Perque l'ànima no fa res sense 'ls orguens, es a dir, los instruments del cos.

Fabulla. Y per què *físich?*

Eutrapeli. Per la mateixa rahó que un cert esculptor anomenat Dedalus imitá una persona viva, y per això Aristòtil afegeix: *en potencia de vida.* La forma no obra sino sobre la materia capaç.

Fabulla. Y si un ángel inmigrés dintre 'l cos d'un home, què passaría?

Eutrapeli. L'accionaría, però no per los orguens naturals, y no li donaría vida física si l'ánima n'era eixida.

Eutrapeli. Sé ja tot lo que pot saberse respecte de l'ànima?

Eutrapeli. Aristòtil ha parlat per boca meva.

Fabulla. Accepto 'l seu dir, com lo d'un cèlebre filosof, no sens temensa fundada de que 'ls filosofs qu'ara corren me tractin d'herètica si dich lo contrari; però de totes maneres lo que ell ha dit de l'ánima humana, s'aplica igualment a la d'un ase o a la d'un bou.

Eutrapeli. O bé a la d'un escarabat o a la d'un caragol.

Fabulla. En què donchs difereixen l'ánima d'un bou y la de l'home?

Eutrapeli. Los qui diuhen que l'ánima no es més que l'armonía de les qualitats corporals confessan no fer gran diferencia, car rompentse eixa armonía fineixen les dues ánimes; mes si l'ánima de l'home se distingeix de la del bou, no es pas per la *rahó en ella mateixa,* sino perque 'l bou ne té menys que l'home, encara que 's vegin homens que 'n tenen menys que 'ls bous.

Fabulla. Lo qual vol dir que certs humans tenen un ánima de bou.

Eutrapeli. Me concedeixes que segons síen les qualitats de la cíthara les seves modulacions serán més o menys dolces.

Fabulla. Ho concedesch.

Eutrapeli. Y que no es indiferent fabricar la cíthara d'una fusta o altre, ni donarli una forma qualsevulla.

Fabulla. Probable!

Eutrapeli. Y que també es important saber de quin animal son los budells ab que les cordes son fetes?

Fabulla. Ho he sentit dir.

Eutrapeli. Y que eixes cordes segons

l'humitat o aixut de l'ayre ambient s'estendran o s'arronceran y fins devegades se romprán.

FABULLA. Sovint he vist que succehía.

EUTRAPELI. Eix es lo servey poch vulgar que pots fer tu mateixa al teu fillet, afayçonant l'instrument de la seva ánima perque no 's vicihi, que no s'amolleixi en la peresa, que no grunyi en la còlera, que no s'esgargamelli cridant de por, afeccions que son sovint ingerides per l'educació y 'l regisme nutritíu.

FABULLA. Seguiré 'l teu concell... però estich esperant la teva defensa d'Aristòtil.

EUTRAPELI. Ell ha descrit lo genre, l'ánima qui aníma, qui veu, qui sent, qui dona la vida, lo que no vol dir precisament que tot lo qui víu sía animal; car los arbres també viuhen, envelleixen y moren, però no senten, encara que se 'ls atribueheixi una certa sensació estúpida. Als sers adhesius se 'ls descobreix poca sensibilitat. Los qui arrencan esponges troban però que eixes son sensibles, y 'ls qui tallan arbres, diuhen que si 's passa la ma per un arbre, com s'acostuma pera designar

aquell qu'ha de ser destralat, eix arbre es més dur als cops, la por ne contracta la fibra. Tot lo qui viu y sent es animal, lo qual no es impediment perque de lo qui no sent ne diguem un vegetal, com dels bolets, les xafarnáries y les cols.

FABULLA. Però si eixos sers viuhen certa vida de sentiment y de moviment, puix creixen, per què no honorarlos ab lo títol d'animals?

EUTRAPELI. Los nostres progenitors han judicat que no debía ferse, y no tenim dret de separarnos de llurs sentencies... per altre part, es qüestió sense importancia.

FABULLA. Lo que no puch capir es que l'escarabat sía animal com l'home.

EUTRAPELI. Ab ánima diferent, amiga cara. La teva ànima aníma ton cos, lo fa viure, lo fa sensible, y l'ánima de l'escarabat obra igualment sobre 'l seu cos, mes si l'ánima de l'home y la del escarabat obran diferentament cal cercarne la causa en la materia. L'escarabat no canta ni parla, perque li mancan los orguens del cant y de la paraula.

FABULLA. Vols dir que si l'ánima de

l'escarabat passava dintre 'l cos d'un home, no obraría igual sobre 'l seu cos que l'ànima humana?

EUTRAPELI. No dich que no, encara que la qui passés fos una ànima angèlica. Lo que s'ha de distingir entre l'àngel y l'ànima humana es que aquesta ha sigut constituhida pera accionar lo cos humà, provehit dels seus orguens naturals. Així com l'ànima de l'escarabat solament pot animar lo cos d'un escarabat, l'àngel no està constituhit pera animar cossos, sino pera *compendre*, sense l'ausili de cap organisme físich.

FABULLA. L'ànima té aquesta facultat?

EUTRAPELI. Sens dubte, quan està separada del cos.

FABULLA. Donchs, quan se troba incorporada no es mestressa d'ella mateixa?

EUTRAPELI. Del tot no, a menys que 's produheixi qualque accident fora 'l curs natural de les coses.

FABULLA. En veritat que en lloch d'un ànima, me 'n regales diverses, una qui aníma, un'altre qui vegeta: ànima sensible, intelligent, que recorda, que vol, que la còlera agita, que esdevé concupiscent.

EUTRAPELI. Tot això no son més que diferentes manifestacions d'una mateixa ànima, baix noms divers.

FABULLA. No entench prou bé.

EUTRAPELI. Aviat m'entendràs. — En aquesta cambra ets esposa, en l'altre teixeixes roba, a la botiga la vens, a la cuyna, cuynes; entre 'ls teus domèstichs ets la mestressa y per ton fill la mare, y tot això en la mateixa casa.

FABULLA. La teva filosofía es prou digne d'una pingüe Minerva. La meva ànima 's troba donchs dintre 'l meu cos com jo dintre casa?

EUTRAPELI. Exactament.

FABULLA. Mentres soch al teler, no soch a la cuyna?

EUTRAPELI. No ets solament un'ànima, ets un'ànima que mou un cos y aquest cos no pot trobarse a la vegada en ments indrets.

L'ànima es una forma simple emplaçada en lo cos de modo que 's trobi tota en ses diverses parts encara que no obrant en totes d'igual manera y encara que síen afectades de fayçó distinta.

Per medi del cervell l'ànima sab y recorda, per lo cor s'enflama, per lo fetge s'apassiona, per l'orella escolta, per l'ull veu, per lo nas flayra, per la llengua y 'l paladar tasta, per tots los orguens sent, si 'ls nirvis no fallan; car los cabells son insensibles, així com l'escreix de les ungles, y fins los pulmons per ells mateixos son sensibles, igual que 'l fetge y la melsa.

FABULLA. Així donchs no més en certes parts del cos l'ànima aníma y dona vida?

EUTRAPELI. Sembla qu'es així.

FABULLA. Si una sola y mateixa ànima produheix simultaniament tants efectes, en un sol home, se 'n deduheix que 'l fœtus en lo sí maternal, al creixer, al donar senyal de vida, ja comprèn, a menys que l'home no tinga mentes ànimes que poch a poch cedeixen lo lloch a l'ànima única que tot ho vivifica; de manera que som de primer planta, després ser animat y per fi: humans!

EUTRAPELI. Lo que díus, sens dubte Aristòtil no ho hauría trobat absurde. Es molt probable que l'ànima-rahó ens sía infusa ab la vida y que a manera d'una llumeneta, quasi ofegada per les materies hu-

mides, no li sía possible exercir incontinent la seva potencia.

FABULLA. L'ànima es donchs lligada al cos qu'ella mou y acciona?

EUTRAPELI. Igual que la tortuga a la closca.

FABULLA. Es evident que la mou, però de tal modo, qu'ella mateixa es moguda així com lo timoner dirigeix la nau, y's mou igualment, ab ella.

EUTRAPELI. O com l'esquirol que 's gira y fa girar la seva gábia.

FABULLA. L'ànima afecta donchs lo cos, y 'l cos afecta l'ànima?

EUTRAPELI. En lo qui toca a les accions.

FABULLA. Es a dir que en lo concernent a la natura, l'ànima d'un orat es igual a la de Salomó?

EUTRAPELI. No trobo que digas res d'absurde.

FABULLA. Per eix motiu, los àngels son iguals, car no posseheixen materialitat, qu'es causa de diferenciació.

EUTRAPELI. Mes... prou n'hi ha de filosofar, deixem eixa tasca als teòlechs, tornem a parlar de la maternitat. Si vols ser una

mare digne d'aquest nom, cuyda 'l cos de ton infantó a fi de que la petita llum del seu esperit, un cop despresa dels humors, tinga al seu servey orguens sans y vigorosos. Cada vegada que ton fill cridi, no dubtis de que 't reclama, y quan veus sobre 'l teu pit eixes dues fonts palpitantes que secretan espontaniament lo licor lletós, síes persuadida de que pel fet de que 't ragi llet, la natura t'ha dictat lo teu comès. Un día, quan ton fill comenci a voler parlar y dolçament digui: «mamma» ¿no t'avergonyiríes de que 't donés aquest nom, a tu que li has negat les teves mamelles donantli les d'una dona mercenaria com hauríes pogut donarli les d'una cabra? Y quan parli del tot, què diríes si 't anomenés sa mitja-mare? Li doneríes les vergues, suposo, y no obstant la dòna que 's nega a alletar lo fill del seu ventre, ab prou feynes mereix altre nom. La part més noble de la maternitat es lo criar, car l'infant no 's nodreix solament de la llet que xucla, sino de la dolça flayra del cos matern, reclama 'l líquit ja conegut y familiar qui l'ha abeurat y nodrit desde 'ls seus primers instants de

vida, y fins opino que 'l carácter dels infants pot ser viciat per la llet, així com lo de les plantes ho es segons la naturalesa del terrer y dels suchs que, nodrintlos, los modifican.

Creus que síen paraules vanes les qui vulgarment se diuhen: «eixa malicia l'ha mamada ab la llet de sa nodriça»? Creus que 'ls Grechs no teníen rahó al dir: «com ab les nodrices» pera manifestar que un tal estava mal peixit, car eixes mares mercenaries sovint posan a la boca dels infants que crian, trocets de lo que elles ja han babejat. Una mare no es digne de tal nom si després d'haver donar vida a una criatura, l'allunya del seu pit. Lo que fa, no es infantar, es abortar; a tals mares escau com l'anell al dit l'etimología grega μήτηρ que ve de μὴ τηρεῖν y significa no cuydar. L'acte de la mare que rebutja 'l pit al seu infant encara tebi del sí matern, es un acte d'abandó *(expositionis)*.

Fabulla. Sería del teu parer si 'ls meus parents no haguessin triat per nodriça del meu fill una dòna com cal.

Eutrapeli. T'imaginas que per una tan

tendre criatura no tè importancia la llet que beu? la saliva que xucla? provinenta de la deglutació o de la masticació d'una desconeguda? Creus possehir una nodriça sense parella? Pensas que n'hi hagi solament una que pugui soportar com la mare las molesties del criar, les fatigues del rentar, del vetllar, del guarir l'infant? Pot haverhi una dòna que ami com la mare? que vigili com ella? Ademés, ton fill no t'amará tendrement, lo seu afecte natural será per dues mares y tu mateixa no sentirás per ell lo mateix amor que si l'havíes nodrit, y quan sía grandet, t'obeirá de mala gana, sentirás per ell certa fredor, reconeixentli l'influencia de la dona que li haurá donat la seva llet. Es escellent per l'ensenyansa que mestre y deixeble sentin l'un per l'altre una mutua estimació, y per eix motiu, si l'infant conserva tot lo perfum de la seva tendresa nativa es més fácil imbuirli bons principis. En aquest particular pot moltíssim la mare, mentres la pasta es dúctil y tendre.

Fabulla. Segons t'esplicas lo ser mare no es cosa tan fácil com la gent s'imagina.

Eutrapeli. Si no tens fiança en les

meves paraules, escolta lo que de la dòna diu Sant Pau: «se salvará perque fou bona mare».

FABULLA. La salvació es donchs assegurada a tota dòna feconda?

EUTRAPELI. En absolut no, car Sant Pau afegeix: «si 'ls seus fills son educats y perseveran en la Fe.» No haurás complert la teva obligació de mare sino després d'haver cuydar lo tendre cos de ton fill, y més tart lo seu esperit, per medi d'una bona educació.

FABULLA. No es però culpa de la mare si 'l fill no persevera en la Fe.

EUTRAPELI. Potser sí, car una correcció oportuna, com diu Sant Pau, pot impedir que l'infant se perverteixi. Pera terminar, si fas tot lo que sía en ton poder, l'ajuda de Deu no mancará a la teva propia diligencia.

FABULLA. Confesso, amich Eutrapeli, que les teves rahons m'han persuadida. No podríes igualment persuadir los meus pares y 'l meu marit?

EUTRAPELI. Ho probaré, si 'm promets ajudarme ab lo teu sufragi.

FABULLA. Prometo ajudarte.

EUTRAPELI. Y 'l teu fillet? Me plauría véurel.

FABULLA. Ab gran pler te 'l mostraré. —Syrisca! —crida a la nodriça que porti 'l menut.

EUTRAPELI. Es un bell infant. Diuhen que s'ha de ser indulgent pels qui mancan d'experiencia, però tu, per la teva primera probatura, has produhit una obra d'art

FABULLA. No es una esculptura perfecte, y per altre part la meva habilitat ha tingut poca influencia en lo que síen ses boniqueses.

EUTRAPELI. Es cert... però 'l motllo es bo, y segons veig, la feyna es ben deixada. Te desitjo que més tart modelis ab la mateixa perfecció que ara has teixit.

FABULLA. Tu, al contrari, pintas millor que no engendras.

EUTRAPELI. Així segons sembla procedeix la natura pera fer que tot se compensi. Veig en aquest infantó dos sers en un sol cos: los ulls, lo nas, son del pare, l'expressió de la mare la veig en lo front y en lo mentó.

Y torno a la meva: còm podríes confiar

a mans mercenaries un fruyt tant car? Les mares que fan lo que tu fas me semblan doblement crudels, no solament posan en perill llur infant, sino llur propia persona, car la llet viciada pot ser causa de greus malalties, y així, pera preservar la salut d'un cos, exposan la vida de dos sers, y pera estalviarse certes molesties que potser envelleixen avans l'edat, riscan de provocar la mort prematura... Y quin es lo nom escollit?

FABULLA. Li posarem Corneli.

EUTRAPELI. Lo nom de l'avi patern. Deu lo faci bó y de bones costums com lo seu avi.

FABULLA. Tractarem de conseguirho, y ara Eutrapeli, voldría demanarte un favor.

EUTRAPELI. Pots manarme, obehiré. Considera que soch del tot lo teu macip.

FABULLA. No 't deixaré de la má sense que hagis portat a bon terme l'obra tan escellentment començada.

EUTRAPELI. De quina obra vols parlar?

FABULLA. De la de prescríurem la mamanera de criar lo meu fill, y quan sía grandet, d'instruhirme sobre la manera de

formar lo seu esperit per medi de pietosos principis.

EUTRAPELI. Ho feré ab gáudi y en la mida de la meva sapiencia en la nostra pròxima conversa. Ara vaig a sermonejar lo teu marit y 'ls teus pares.

FABULLA. Desitjo que síes eloqüent.

APOTEOSIS DE REUCHLIN

POMPILI — BRASSICÀ

Apotheosis Reuchlini.
Pompilius-Brassicanus

POMPILI. D'hont vens tant esparracat?

BRASSICÀ. De Tubinga.

POMPILI. Què hi deyen de nou?

BRASSICÀ. Es admirable 'l desitg que'ls homens tenen de novetats. He ohit però un *Camell,* a Lovaina, que deya pestes de totes les coses noves.

POMPILI. Opinió verament propia d'un camell. La persona de qui parlas, si per cas era un home, mereixería no poderse mudar la camisa bruta, ni les calces, alimentantse d'ous podrits y bevent vi esbravat.

BRASSICÀ. Es aficionat a les coses ve-

lles, fins al punt de preferir les sopes rescalfades al brou del día.

Pompili. No parlem més del camell en qüestió y dígam lo que sàpigas.

Brassicà. Sé, com deya 'l mateix home, una novetat més aviat dolenta que bona.

Pompili. Lo qui suara fou nou, aviat serà vell, es fatal; com ho es també que si tot lo vell fos bò y tot lo nou dolent, lo qui es bò avuy hauría sigut dolent suara y lo qui ara es dolent esdevindría bò en los temps futurs.

Brassicà. Això sembla resultar de les sentencies del *Camell*, deduhíntsen ademés que aquell qui adolescent era una mala bestia esdevindrà un presumit plè de bondat per la senzilla rahó de que s'haurà fet vell.

Pompili. De totes maneres, dígasme lo que hi hagi de nou, sía en l'ordre que sía.

Brassicà. Hi ha, que 'l fènix de la sabiesa, l'home de *Les tres llengües* ens ha deixat pera sempre.

Pompili. Que 'm contas? es cosa certa?

Brassicà. Més de lo que jo voldría!

Pompili. No veig però cap desventura

en que deixant a la posteritat lo recort inmortal d'un nom illustre, hagi emigrat d'eixa trista vida vers lo sojorn dels benaventurats.

BRASSICÀ. Y què t'indica qu'ha sigut així?

POMPILI. Lo fet mateix. Qui ha viscut com Reuchlin no podía morir d'altre manera.

BRASSICÀ. Què diríes si sabíes lo que jo sé?

POMPILI. Què sabs? per favor!

BRASSICÀ. No m'es permès revelarho.

POMPILI. Per quin motiu?

BRASSICÀ. Perque l'home que me ho ha contat m'ha fet prometre 'l secret.

POMPILI. Confíamel en virtut de la mateixa lley, te dono paraula que guardaré 'l silenci.

BRASSICÀ. Encar que sovint la meva bona fè hagi sigut trahída, consento en parlar, perque certs secrets es bò que s'esbombin entre la gent de bé. Hi ha a Tubinga un frare Franciscà que passa per Sant y que ho es per tothom menys per ell mateix...

POMPILI. Es la millor garantía de vera santedat.

BRASSICÀ. Si 't deya 'l seu nom, reconeixeríes desseguida que parlo en justicia.

POMPILI. Y si endevinava a quin frare 't refereixes?

BRASSICÀ. Probaho!

POMPILI. Escolta d'aprop.

BRASSICÀ. Perquè d'aprop. No estèm sols?

POMPILI. Es la costum...

BRASSICÀ. Ell es, ell en persona.

POMPILI. Un home d'una virtut probada. Per mí, seràn paraules de Sibilla, les paraules seves.

BRASSICÀ. Escolta donchs de bona fè tota l'historia. Lo nostre amich Reuchlin estava malalt, prou greument en veritat; però esperàvam tornar a veure sà un home digne de no envellir, de no perdre la salut, de no morir. Un d'eixos matins jo havía anat a veure un frà menor esperant que la seva paraula donés socors al trasbals del meu esperit, car Reuchlin malalt, era estarho jo també... per mi era estimat com un pare.

POMPILI. Impossible no estimarlo!

Brassicà. Brassicà amich, me digué 'l frare, allunya tota temença del teu esperit, lo nostre Reuchlin ha recobrada la salut. «Voleu dir? hi ha dos díes que 'ls metges no auguravan rès de bò.»—S'ha restablert fins al punt que ja no hi ha por d'una recayguda. No ploris (car me veya ab llàgrimes als ulls) ans d'escoltarme. En veritat, no he vist lo nostre amich fa sis díes, però he demanat diariament a Deu que li tornés la salut, y avuy, després de matines m'estava estès sobre 'l meu jaç quan tot d'una he tingut un somni, un somni dolcíssim, rès de trist...

Pompili. Oh quin dolç presagi 'm corpren!

Brassicà. Lo cor no t'enganya... Me semblá, deya 'l frare, trobarme sobre un pont petitet per hont se passava a unes prades l'aspecte de les quals era delectable. Los tons vert d'esmeragda del prat y del fullatge eren pels ulls, d'un gran encís; lo prat estel-lat de floretes d'una increible varietat de colors era tan rihent com los camps de l'altre banda del corriol d'aygua que 'ns separava d'aquell indret benhaurat sem-

blavan privats de vida y de verdor. Tot allí, a l'altre banda, apareixía mort, trist y empestat. Y ve-t-aquí que mentres jo estava embadalit contemplant aquell espectacle, passà Reuchlin, y al passar me saludà en hebreu. Ja era quasi a l'altra banda del pont avans que jo m'en adonés; y al apressarme pera conseguirlo l'home 's girà pera evitarme. «Avuy es cosa interdicta seguirme, digué, d'aquí cinch anys me seguiràs. Fins aquell día, afegí, síes fidel espectador de lo que succehirá.» Llavors he preguntat al frare si Reuchlin anava vestit o nú, sol o acompanyat. — «Portava com vestit una túnica d'un blanch inmaculat y un infant ab ales d'una bellesa admirable, arreu lo seguía. Devía ser lo seu àngel de la guarda.

POMPILI. No portava ab ell cap geni del mal?

BRASSICÀ. Segons lo frà menor, sembla que sí, que 'n portava... però lluny; de lluny lo seguíen qualques aucells de plomes negres quals ales desplegades tiravan més aviat a encarnades que a blanques. Per llur color y llur crit aquells sers semblavan garces, unes garçotes setze vegades més

grans que les ordinaries, uns aucells com voltors, y ab una cresta al cap, lo bech y les ungles de ganxo y l'abdomen proeminent. Si no haguessin sigut més que tres, se les hauría pogudes pendre per les Harpíes.

Pompili. Y què preteníen aquells sers diabòlichs?

Brassicà. S' estavan a una prudent distancia cridant asprement contra nostre gran Reuchlin, com en disposició de mocegarlo si haguessin gosat.

Pompili. Qui 'ls ho impedía?

Brassicà. Reuchlin en persona, que girat de cara 'ls feya lo senyal de la Creu.— «Fugiu a l'infern del qual sou dignes, malfaentes pestes, los deya, prou feyna teniu ab los mortals, la vostra demencia es sense efecte sobre meu, ja assegut en lo festí dels inmortals.» Apenes havía pronunciat eixes paraules, afegí 'l frare, qu'aquells fastigosos aucellots prengueren llur vol, no sense deixar una gran pestilencia, fins al punt de que Reuchlin jurà que més aviat baixaría als inferns que no pas tornar a sentir una pudor tan fètida.

Pompili. Lo diable emporti 'ls malehits aucellots.

Brassicà. Escolta encara lo que continuá contantme 'l frare: «Mentres assistía »a eixa escena, me digué, Sant Geroni »s'havía atançat del pont y saludava Reu»chlin en eixos termes: «Salut, molt sant »company, tinch comanda de complir una »ben dolça missió, he de presentarte los »escullits que la Bondat Divina 't senyala »per companys, en recompensa dels teus »mèrits y virtuts»; y dihent això prengué un mantell ab que cobrí Reuchlin. Llavors jo diguí al frá menor baix quina apariencia, baix quina forma se li havia presentat Sant Geroni? Semblava tant vell com usualment lo representan? portava cogulla, barret o be 'l pallium dels Cardenals? l'acompanyava un lleó?...—Rès d'això, Sant Geroni tenía un posat amable, sense rès de decrèpit, plè de dignitat. Què volíes que 'n fes del lleó que 'ls pintors sempre li posan a la vora? La seva toga li queya fins als peus y era tant resplendenta que semblava de cristall, parella a la que ell havía posada a Reuchlin y tota ornada de llengües de tres colors. Les unes

com rubís, les altres com esmeragdes y les altres com zafirs. Totes resplandíen y llur collocació resultava per demés escayenta.

Pompili. Sens dubte era una alusió a les *Tres llengües* que Reuchlin ennoblí.

Brassicà. Naturalment, car me digué 'l frare, que en les franjes de la vestimenta se llegíen inscripcions de tres colors, en les tres llengües.

Pompili. Que anava tot sol, Sant Geroni?

Brassicà. Tot sol?... L'acompanyavan miriades d'ángels, l'ayre n'era plè com d'eixos corpúscols anomenats ἄτομα (atoms) que veyem volejar dintre 'ls raigs del sol... Si fos possible una comparança de mena vulgar diría que si' ls ángels no haguessin sigut tan transparents com lo més pur cristall, no s'hauría ovirat ni cel ni terra.

Pompili. Gloria a Reuchlin! y qué més?

Brassicà. Sant Geroni, afegí 'l frare, com pera millor honorarlo, prengué Reuchlin per la má dreta menantlo fins al mitg de la florida prada, y pujant junts a un coll que la dominava, se besaren mutuament cambiant la besada de la dolça amis-

tat. En aquell moment, per sobre d'ells s'obrí l'inmensitat del Cel ab una pompa inesplicable, fins al punt que tot lo que havía semblat admirable esdevingué trist y obscur.

POMPILI. No podríes donarme una idea imaginativa de tal visió?

BRASSICÀ. Com podría, no havent vist rès? Lo frá menor que n'havía sigut espectador, encara que en somni, deya qu'era impossible trobar paraules pera descriure aquella magnificencia y que li plauría morir mil vegades no més que pera revéurela tan solament un instant.

POMPILI. Això deya?

BRASSICÀ. D'aquella immensa claror oberta en lo Cel devallá una enorme columna de claríssim foch, d'una forma superba, y sobre la columna, les dues santes ánimes s'encelaren, amistosament unides, mentres los chors angèlichs ho omplíen tot d'una tant deliciosa melodía que 'l frare deya no poder recordarla sense que les llágrimes li brollessin dels ulls, afegint encara que 'ls dos escullits havíen deixat darrera d'ells reguerons d'enciseres fragancies.

Quan lo frare eixí del seu somni, si es permès assegurar que ho fos, semblava ubriach, no volía creure que 's trobés en la seva celda, preguntava hont eren lo pont y la prada florida, no podía parlar, ni pensar en cap altre cosa. Los Superiors del Convent, quan vegeren que 'l tal recit no era una faula, car Reuchlin (això fou probat) havía remès l'ánima en lo mateix moment que 'l frá menor veya la santa aparició, tots aixecaren unánimes accions de gracies a Deu, que recompensa tan esplèndidament les bones accions dels homens virtuosos.

Pompili. No podrem donchs deixar d'inscriure 'l nom de tant santíssim varó entre 'ls dels Sants del Kalendari.

Brassicà. Es cosa que jo hauría feta, encara que 'l frare no m'hagués contat la seva aparició. Tant es així, que ja tenía assentat en lo meu, lo nom de Reuchlin, en lletres d'or, al costat del nom de Sant Geroni.

Pompili. Mal any per mi si jo també no l'inscrich en mon llibre d'oracions.

Brassicà. Jo fins penso posar la seva estátua d'or en lo meu oratori, en mitg dels meus sants predilectes.

POMPILI. Si la meva bossa fos tan gran com la meva voluntat voldría també tenirla, y tota rublerta de diamants.

BRASSICÀ. També la posaré a la meva biblioteca, al costat de Sant Geroni.

POMPILI. Igual penso fer.

BRASSICÀ. Y per agrahiment, lo mateix hauríen de fer tots los qui aman les bones lletres, tots los qui son entesos en llengües sagrades.

POMPILI. Ho mereix sobradament... però digas, amich: no sents qualque temença de fer lo que dius, considerant que Reuchlin encara no ha sigut canonisat pel Sant Pontífex Romá?

BRASSICÀ. Y qui ha canonisat (eixa es ben bé la paraula) Sant Geroni y Sant Pau y la Verge-Mare? Hi ha memories més sagrades als ulls de la gent pietosa que la dels Sers qui per llur pietat insigne, llurs talents o llurs bones obres son designats a la veneració universal? Santa Catharina de Siena, que Pius, segón del nom, posà al rang de les santes en honor de l'Ordre y de la ciutat n'es un exemple.

POMPILI. Parlas ben ver... lo veritable

culte es desitjar que per la voluntat del Cel, síen exaltats los mèrits dels difunts dels quals perduran les bones obres.

Brassicà. Creus donchs qu'hem de deplorar la mort d'aquest home? Ha viscut moltes anyades, si eixa es una condició de ventura, y ha deixat darrera seu un monument de virtuts que durarà sempre. La seva bondat lo fa inmortal, y ara, deslliurat de tot mal, gaudeix de la Gloria del Cel, conversant ab Sant Geroni.

Pompili. Ha sofert molt durant sa vida...

Brassicà. Més sofrí Sant Geroni. Es una gran felicitat la de ser perseguit pels dolents, únicament per que s'es bò.

Pompili. Ho reconech, y si Sant Geroni sofrí molt de part dels dolents, fou justament per ses bones obres.

Brassicà. Lo que Satanàs intentà per medi dels Escribes y Fariseus contra N. S. Jesu-Crist ho fa encara ab los Fariseus d'avuy día, contra certa mena d'homens que per llurs travalls y llurs virtuts han merescut l'agrahiment del genre humà. Reuchlin ha segat ara la cullita benehida de la llevor qu'havía sembrada. Y esperant la seva

canonisació, lo nostre déure es de honorar la seva santa memoria, demanantli ajuda per medi de les nostres oracions, com si ja fos un Sant consagrat: «O ànima molt »santa, síes propicia a les llengües, síes »favorable per qui les cultiva, protegeix »sobre tot les llengües sagrades y confon »les llengües profanes infectades del verí de »la servitut».

POMPILI. Així ho faré y predicaré caldament als altres, pera que facin com jo; no dubtant que molts voldràn saber una oració especial, com es de costúm, pera celebrar la memoria del nostre benaventurat amich.

BRASSICÀ. Vols parlar d'una oració *Collectam* com vulgarment s'anomenan?

POMPILI. Això es.

BRASSICÀ. Jo ja n'havía preparada una. fins avans sa mort.

POMPILI. Recítamela, per favor.

BRASSICÀ. «O Deu que tant has amat los homens! qu'has escullit eix servidor meritíssim Joan Reuchlin pera fer reviure lo Do de Llengües que 'l Sant Esperit donà als Apòstols pera que prediquessin l'Evan-

geli, dígnat concedir que arrèu, que en tots los pobles y en totes les llengües sía proclamada la gloria de Jesus ton únich fill; permet que síen anorreades les llengües dels apòstols fellons qual impietat conjura pera reedificar la Torre de Babel esforçantse en entelar la teva gloria, exaltant llur propia vanitat, essent així que solament a Tu es deguda tota glorificació y a ton fill Jesu-Christ y a l'Esperit Sant, per tots los sigles. Amen.»

POMPILI. Trobo la teva oració elegant y pietosa. Me proposo resarla cada día, y beneheixo l'oportunitat que m'ha permès escoltar dels teus llavis tan belles coses.

BRASSICÀ. Molt me gaudiré de que ho facis... y ara, Salut!

POMPILI. Salut a tu també *(vale tu quoque.)*

BRASSICÀ. Accepto la teva salutació, però no com cuyner. *(Valebo, sed non coquus)* [1].

[1] Joch de paraules entre *quoque* y *coquus*. Una facecia d'Erasme que sens dubte trobà, al terminar lo Coloqui, que potser s'havía enlayrat massa, atenuant per eixa sortida de tò lo que 'l seu discurs podés tenir de dithyrámbich.

LOS RAMBLERS

EN QUE 'S DEMOSTRA QUE 'LS FRAUS Y ENGANYS DELS QUI VENEN O LLOGAN CAVALLS, DEVEGADES TENEN TORNES; Y QUE SOVINT LO TRUFADOR ES TRUFAT.

AULUS — FEDRE

Hippoplanus. Impostura eorum qui et vendunt et locant equos aliquando
Aulus-Phaedrus.

AULUS. Deus inmortals! quin posat més compungit lo del nostre amich Fedre! A cada pas aixeca 'ls ulls al cel... Vull aturarlo. Què dihem de nou? què passa?

FEDRE. A què ve la teva qüestió?

AULUS. A què en lloch de Fedre semblas Cató, tanta es la severitat que portas en ton visatge.

FEDRE. No té rès d'estrany que 'm vegis concirós. Surto de confessarme.

AULUS. Essent així comprench lo teu

recullimént. . Y digas, no t'has empassat cap dels teus pecadots?

FEDRE. M'he confessat de tots los que'm pesavan, esceptuat un sol.

AULUS. Per quin motiu tal reticencia?

FEDRE. Per que l'he comès ab certa reconcentrada fruició.

AULUS. Devía ser un pecat llépol?

FEDRE. Fins no sabría dirte si era pecat de debò. Si no portas pressa... escolta.

AULUS. Ab pler grandíssim.

FEDRE. No ignoras lo impostors que son los nostres ramblers en general, y particularment, los qui llogan cavalcadures.

AULUS. Més de lo que voldría. Sovint he sigut llur víctima.

FEDRE. Ara de poch, tenint urgent precisió d'empendre un viatge bastant llarch, vaig anar a casa del rambler qui passa per ser lo milloret del gremi, y ab qui, com a particular, havía tingut anteriorment bastant bons tractes. Li esplico lo que m'ocorría, dihentli que 'm calía un cavall vigorós, y que de consegüent, aquella era l'ocasió que 'm demostrés lo seu bon propòsit de servirme honestament. Me respongué que'm tractaría com un germá preferit.

AULUS. Era sens dubte prou trapacer pera enganyar son propi germà.

FEDRE. Entrem a l'estable y 'm diu que tríhi. Miro, esculleixo, y l'home aproba la meva elecció, afegint, que precisament aquell cavall triat per mi li havía sigut regatejat per molts cavallers entesos, però qu'ell no se 'n havía volgut desfer, guardantlo pera servir un amich en confiança, en lloch de vèndrel a un desconegut. Convenim del preu, li pago incontinent, faig guarnir la bestia y monto en sella. A l'eixir de la quadra lo cavall va d'un bon ayre, sembla un corcer fogós, estava ademés rodonet de carns y ses formes eren joliues; mes apenes havíem fet sis quarts d'hora de camí, me 'n adono que ja no pot més, de que era del tot insensible als esperons... Recordo llavors que certs cavalls son nodrits de manera que guardin les apariencies de escel-lents, encara que síen impropis a la fatiga més lléu... y penso entre mi: he sigut trufat; però al tornar a casa pagaré 'l marxant ab igual moneda.

AULUS. Y qué vas fer al trobarte cavaller sense cavall?

Fedre. Lo que la situació comandava .. dirigirme al vich més pròxim *(in proximum vicum)*, deixant clandestinament lo meu cavall a l'establa d'un conegut, llogarne un altre y, ab ell, terminar la meva diligencia... Un cop llest, torno 'l cavall llogat, retrobo 'l meu ben reposat y de bon vèure, lo cavalco ab calma, y xano, xano, torno a casa de l'impostor, pregantli que vulla guardarme 'l cavall a la seva quadra, fins que jo li reclami. Me pregunta si l'animal m'havía convoyat a mon pler, y li asseguro en termes molt afirmatius que en ma vida n'havía muntat un de tant agradable, que 'l seu trot era un volar suau, que no havía donat la menor senyal de cansament malgrat lo dur del viatge, y que no s'havía emmagrit del gruix d'un pèl. Mentres jo li contava eixes veritats, ell devía pensar que 'l cavall era ben diferent de lo que fins llavors li havía semblat. Així, avans d'anarmen, l'home 'm pregutá si no me 'l volía vendre, a lo qual vaig respondre negativament, afegint, que en cas d'altre viatge sobtat no trobaría cap més montura de tal mèrit. Vaig concedirli però

que en aquest mon tot está per vendre y que fins ma còrpora sería cosa venal si 'n trobava comprador, ab això, que si 'l cavall m'era ben pagat...

AULUS. T'esplicavas ab més astucia que cap grech de la mateixa Creta [1].

FEDRE. En resum: no volgué deixarme 'n anar sense que li fixés un preu, en lo qual vaig consentir, demanantli molt més de lo que jo li havía donat, y al separarnos, vaig corre incontinent a trobar un amich que volgués ajudarme en la treta que jo projectava, esplicantli lo que tenía de fer, y eix amich se 'n aná veure 'l marxant demanantli un cavall sòlit y bon trotador.

L'home n'hi presentá diversos dels quals li alabá les més detestables qualitats, reservantse de parlarli del cavall que m'havía venut a mi creyent sens dubte tenir a la quadra una maravella.

Lo meu emissari, a qui jo havía descrit lo cavall en qüestió, dihentli ademés la menjadora qu'ocupava, li preguntá llavors si aquell cavall no estava en venda.

[1] *Cretensum agibus cum Cretensi* (Veure *Adagia* sobre la mala reputació dels Cretenchs).

Lo rambler per de prompte no respongué rès exaltantli 'ls mèrits dels altres cavalls, però 'l meu amich desprès d'haverne probat uns quants repetí que 'l qui mes li agradaría era aquell!... Fins al punt que 'l rambler pensá: «si que 'm som ben trompat »sobre 'ls mèrits d'aquesta bèstia, qu'un »foraster ha reconegut al primer cop d'ull... Y com lo meu enviat li donava préssa, l'home respongué:—«Está pera vendre, però »no 'l proposava perque es peça de molt »preu.»

—Lo preu no será obstacle si 'l cavall me plau, desprès de probarlo. Deixèumel probar.»

Llavors lo marxant li parlá d'un preu molt superior al que jo li havía dit, reservantse per ell un gros benefici... y per fi, arribaren a enténdres...

Lo meu amich doná al marxant un ducat d'or de paga y senyal, recomanantli en gran manera que fes ben atendre lo cavall en qüestió fins qu'ell tornés a péndrel, allargant també una bona estrena al moço d'establa.

Enterat jo de la cosa, sabent que 'l tracte

era ferm y no 's podía rompre, me calço botes y esperons y 'm presento a casa 'l rambler hont arribo esbufegat. Lo crido, acudeix, y 'm pregunta què passa.

—Féume ensellar desseguit lo meu cavall, li responch, he d'empendre a l'instant un viatge, per negoci de gran importancia.

—Mes, diu ell, m'havíes donat ordre de peixir lo teu cavall uns quants díes...

—Es veritat, però l'urgencia del viatge s'es presentada, contra lo que jo esperava. Es una diligencia pel servey reyal, no puch diferirla.

—Está bé. Tria 'l cavall que vulguis. Tria 'l qui més te plácia, esceptuat lo teu.

—Y això perquè?

—Perquè l'he venut.

A l'ohir tals paraules, fingeixo una gran indignació! «Deu no permetrá lo que dius, »he d'empendre un viatge per ordre de la »casa reyal. No 'm vendría 'l meu cavall en»cara que me 'n donessin quatre vegades lo »que val...» y torno a cridar, a disputarme, dihent que allò era la meva ruina, la meva pèrdua.

Lo marxant s'escalfa, també crida, y

replicantme 'm diu: «A què venen tals »paraulades? Tu m'has dit que podía ven»dre 'l cavall, y donánten lo que m'has »demanat no podrás rès contra mi. No 'n »caldría d'altre! Encara hi ha lleys en »aquesta ciutat, encara tením magistrats »íntegres. De cap manera pots forçarme a »remètret lo cavall.»

Clamo y reclamo novament, dihentli que vull lo que es meu o que 'm demostri que la venda no es una trapacería. Tant li vaig dir, que per fi, en un moment de còlera, se treu la bossa y 'm paga 'l preu estipulat.

Jo li havía donat quinze ducats d'or, demanantne vint y sis per la revenda, mes com sía qu'ell hagués venut lo cavall per trenta dos ducats... pensá sens dubte que valía més embutxacar eix profit que no pas tornarme 'l cavall.

Prench la moneda de mala gana, y surto molt irat de casa 'l rambler. Ell m'acompanya fins al carrer, dihentme que no m'ho prengués tant a la valenta, que ja ho trobaríem un altre vegada.

Y vetaquí de quina manera lo trapacer ha sigut atrapat. Li roman un cavall sense

valor, y s'está esperant lo comprador de qui havía rebut paga y senyal... Ja pot esperarlo!

—Y a tu no t'ha reclamat rès?

—A mi? ab quin dret? M'ha parlat de la mala fè d'aquell cert comprador, jo li he respost que m'alegrava de lo que li succehía, per la seva venda tan precipitada, privantme d'un cavall tan escellent! Y com te deya, he comès eix pecat ab tal gaubança, que, per mon ánima! no sé si may me resoldré a confessarmen.

AULUS. Jo, si l'hagués comès, en lloch de tenirne contrició, reclamaría una estatua [1].

FEDRE. Ignoro si parlas sincerament, però les teves paraules m'encoratjan a no deixarme may més trufar per eixos tals ramblers.

FINIS

[1] *Statuam poscerem. Honoris gratia statuae ponebantur bene meritis de Republica.*

TAULA

NOTES PRELIMINARS.—Fins a la pág. XXVIII

COLOQUIS

	Págs.
A punta de día	3
L'art de mentir	17
Falsa noblesa	29
Deplorable unió	49
Caron y sa barca	73
Concili de dames	85
L'amfitrió inexpert	101
Funerals	113
La donzella y 'l seu galant	151
La partera	179
Apoteosis de Reuchlin	223
Los ramblers	239



Acabat d'estampar
lo día de
Sant Joan ante Portam Latinam,
patró dels impressors,
a casa Henrich y Comp.ª
a Barcelona
l'any MCMXII

